

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

15-16 червня 2020 року
(частина II)

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

15-16 червня 2020 року

(частина II)

**Львів
2020**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Перспективи розвитку сучасної науки та освіти (частина II): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 15-16 червня 2020 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2020. – 64 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються актуальні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	5
<i>Канцедал В.В.</i> КОНСТРУКТИВНІ ЗАСОБИ ДИЗАЙНУ ДИТЯЧОЇ КНИГИ	5
<i>Триндик Л.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ РЕКЛАМИ	7
<i>Ясногорська Н.В.</i> РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ І ВИДІВ ОРНАМЕНТУ В ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ.....	9
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	10
<i>Dovhanjuk E.V.</i> TWEET YOUR ENGLISH: DEVELOPING READING SKILLS THROUGH BLOGS.....	10
<i>Верезомська С.Ж.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТА ОНЛАЙНОВИХ СЕРВІСІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАРКЕТИНГОВИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ ТА ТОРГІВЛІ).....	11
<i>Глухов О.В., Кравчук О.О., Левченко Є.В.</i> СТВОРЕННЯ ЛАБОРАТОРНОГО ПРАКТИКУМУ НА ОСНОВІ ПЛАТФОРМИ ARDUINO І ЙОГО РОЛЬ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕЛЕКТРОНІКА»	13
<i>Кишинська І.О.</i> АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	15
<i>Кишинська І.О.</i> ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ.....	17
<i>Кльонка Ю.С.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	19
<i>Надтока В.О.</i> КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ СФОРМОВАНОСТІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ МІЖНАРОДНИХ МОНИТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PISA.....	20
<i>Ободовська С.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	21
<i>Подволоцька О.С.</i> ПРОПЕДЕВТИЧНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІЇ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ.....	23
<i>Семініхіна Н.М.</i> AUSTRALIA'S KEY REFORMS MADE FOR QUALITY UNIVERSITY EDUCATION	24
<i>Ставицька І.В.</i> ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	26
<i>Шманько О.В.</i> ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ЗВО	27
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ.....	29
<i>Білозор А.В.</i> ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХІЇ	29
<i>Власенко Р.В.</i> ПОЛІТИЧНА КРИЗА РЕЖИМУ ПУТІНА У 2020 РОЦІ.....	31

<i>Левченко Д.В.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЛІБЕРАТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ.....	33
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	36
<i>Бойчук Ю.М.</i> ВІДНОСНІСТЬ І СТАЛІСТЬ ПОНЯТЬ «НОРМИ» ТА «ПАТОЛОГІЇ» ПСИХІКИ У РОБОТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.....	36
<i>Кармалюк С.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ НЕГАТИВНИМ ЕФЕКТАМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ.....	38
<i>Коробкова Т.М., Іванова Т.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У ОСІБ РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	40
<i>Костючик В.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	41
<i>Лактіонова В.</i> ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	43
<i>Лисманка О.В.</i> ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА АКАДЕМІЧНУ УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	44
<i>Пазюк Л.Т.</i> ВПЛИВ НАВЧАЛЬНОГО СТРЕСУ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ОНАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ	46
<i>Фурман А.М.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ ЯК СТРАХУ ПЕРЕД ІНШИМИ.....	47
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ.....	49
<i>Соболь О.М.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІПШЕННЯ РОБОЧО-КОРИСТУВАЛЬНОГО КОНЯРСТВА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	49
<i>Шпирка Н.Ф., Павлов О.С., Самофалова Д.О., Танчик С.П.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ МОНІТОРИНГУ ФІТОСАНІТАРНОГО СТАНУ ПОСІВІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗА РІЗНИХ СИСТЕМ ЗЕМЛЕРОБСТВА.....	52
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	53
<i>Трапезніков А.В.</i> ВИДИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ.....	53
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	55
<i>Зубарєв О.С.</i> ЖИТТЯ – ЦЕ МОРЕ, ЧИ Г. ЗІММЕЛЬ ПРО СУСПІЛЬСТВО ТА СПІЛКУВАННЯ.....	55
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	56
<i>Назаренко К.А.</i> АЛГОРИТМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В БЕЗДРОТОВИХ МЕРЕЖАХ WI-FI. WPA2.....	56
<i>Хмара Л.А., Холодов А.П.</i> НАПРЯМИ РОЗРОБКИ ЕНРЕГОЕФЕКТИВНИХ МАШИН.....	58
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	61
<i>Поліщук Д.С., Сушко Р.О.</i> СЕЛЕКЦІЙНА РОБОТА У ПРОВІДНИХ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБАХ УКРАЇНИ.....	61
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	63
<i>Бірук Я.І.</i> ТЕОРІЯ БОРА: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ.....	63

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Канцедал В.В.,

студентка 5 курсу факультету дизайну КДДПМД ім. М.Бойчука

КОНСТРУКТИВНІ ЗАСОБИ ДИЗАЙНУ ДИТЯЧОЇ КНИГИ

Книга узагальнює різні види візуальних мистецтв і активно впливає на всі органи чуття. Сьогодні дитяча книга, вдосконалюється як твір мистецтва, в той же час вона змушена відповідати інноваційним тенденціям і розвиватися в принципово новому напрямку.

Просторова форма й конструкція дитячої книги, приховує потенціал трансформації й розвиваючих можливостей. Взаємодія дитини з об'ємно-просторовими конструкціями книги, формує відчуття форми, кольору, фактури. Також додаткові ігрові елементи, допомагають розвивати об'ємно-просторове мислення, конструкторські, комбінаторні, творчі, логічні здібності й уяву дитини.

Дизайн книги створюється з урахуванням особливостей психології і фізіології дитини, властивим різним етапам розвитку. Сьогодні дитяча книга, зберігає традиції, вдосконалюється як твір мистецтва, в цей же час вона змушена відповідати інноваційним тенденціям і розвиватися в принципово новому напрямку. Книжкові ілюстрації допомагають дітям ознайомитися з книгою, а також доповнюють емоційні враження від прочитаного, ідейно й естетично збагачуючи їх, збагачує емоції, стимулює розвиток уяви.

Сьогодні дитяча книга перетворилася на цілісний багатофункціональний дизайн-об'єкт, який є самостійним організмом. Тому виникає потреба створення систематизації дитячої книги з урахуванням функціонально-конструктивних рішень.

Додаткові елементи, такі як тривимірні об'єкти, доповнюють книгу, роблять її більш інтерактивною. А також викликають ще більший інтерес до книги, що є досить важливим моментом в сучасному світі. Тривимірні об'єкти можуть існувати як повноцінний ансамбль з книгою, так і служити окремою цілісною одиницею.

Завдання графічного дизайну – візуалізація інформації. Сучасна інструментальна та методична база вирішення даної задачі зазнає суттєвих змін, стає різнобічношою завдяки запозиченню досвіду інших галузей. Відомо, що в процесі проєктування книги, застосування паперу є традиційною технологією. У найкращих зразках світових проєктів дизайну книги можна спостерігати широке застосування методів і засобів пластичного моделювання з різних видів паперу, тобто паперової пластики. Дитяче книговидання продовжує активно розвиватися: виникають нові технології і разом з тим нові види дитячої книги.

Новий формат дитячої книги передбачає активні форми діяльності дитини. Різноманіття матеріального втілення книги дозволяє підтримувати інтерес читача. На тлі масового виробництва книжкової продукції у споживача виникає потреба в унікальності видання, що виконує не тільки інформаційно-пізнавальну, а й естетичну функцію. Книга стає своєрідним арт-об'єктом, набуває самоцінність як предмет мистецтва.

Спостерігається зростання різних трендів, як наявність ігрового компонента і спрямованість на розважальний аспект діяльності незвичайної конструктивної форми. Книжка-панорама є одним з найбільш актуальних і перспективних видів дизайну дитячої книги. Графічно-пластичні мови потребують систематизації та узагальнення матеріалу, взаємовідношення з тенденціями дитячого книговидання.

Особлива роль у формуванні художнього образу в книзі відводиться кольором, оскільки мальовчиста, яскравість фарб посилюють емоційний вплив ілюстрацій на дитину, пробуджують уяву і фантазію. Характерна особливість психологічного розвитку дошкільників на основі гри, змусила знайти ігровий початок і в дизайні книги, створивши незвичайні форми книжок у вигляді в'яля, гармошки або вирізані у вигляді будь-якої фігурки. З'явилися книжки з закругленими куточками, з гнучким, книжки для ванної, які не бояться води, книжки подушки з м'якої тканини з наповнювачем, книжки з стереоілюстраціями, книжки з лялечками на пальчиках, книжки театри, книжки у вигляді розкладачок, книжки з магнітними стрілками, музичні книжки.

Різновиди дизайну дитячої книги-іграшки:

- «Книжка-картинка» - це образотворче видання, в якому зображення є основним змістом, а текст виконує функцію ілюстрації. Завдання такої книжки - розповісти історію через зображення.

- «Книжка-гармошка» - сторінки розгортаються в різних напрямках, створюється аркуш великого розміру, читати і розглядати її потрібно, розкладаючи і складаючи сторінки.

- «Книжка-розмальовка» - розвиває зображувальну діяльність дитини, поєднує розумовну та фізичну активність, формує уважність, наполегливість, витримку.

- «Книжка-тунель» - багатшарова книга, з вирізами, яка створює враження тривимірного простору.
  - «Книжка-лепорелло» - це «книжка-гармошка», але складена ще кілька разів попереки. «Лепорелло» - це нескінченна книга, до неї можна підключувати сторінки з усіх біків.
  - «Книги з магнітами» - це сучасні інтерактивні книги для дітей, вони дозволяють почитати, пограти, навчити. Багато з таких книжок включають мозаїки, склавши які можна поставити і зіграти власну виставу.
  - «Книги з розрізними і фігурними сторінками» - це книжки з розрізними сторінками, вирізками і кишеньками.
  - «Книги зі звуковим модулем» - це видання зі звуковим модулем, або книжки на батарейках, досить просто натиснути на модуль - і книжка «оживає». Такі книги-іграшки допомагають розвивати просторове і асоціативне мислення.
  - «Книги для купання» - це спеціальні книжки-іграшки для купання, малюк може долучитися до мистецтва, плескаючись і пустуючи в воді.
  - «Книги з тканини» - це книжки із зображенням різних персонажів з тканини, розвивають тактильні відчуття.
  - «Книги з іграшками» дають можливість прочитати цікавий твір і придумати гру за його мотивами. Фігурки головних героїв дозволяють створити маленький домашній театр.
  - «Книги зі вставками» містять рухливі деталі і об'ємні конструкції, які покращують дрібну моторику.
  - «Книги-панорамки», «книги-розкладачки» містять прекрасні «живі» ілюстрації і здатні перетворюватися в цікаву іграшку, при розгортанні можна побачити відразу всі картинки.
  - «Книги-об'являлки» служать прекрасним тренажером-помічником, вчать дітей правильно висловлювати і зрозуміти емоції.
  - «Книги-пазли» дають можливість долучитися до читання, пограти і розвинути моторику, зібравши яскраву ілюстрацію.
  - «Книги з рухомими частинами» в цих книжках «оживають» ілюстрації, сприяють розвитку не тільки уваги і уяви, а й дрібної моторики дитини.
  - «Книги з наклейками» формують просторове і логічне мислення, видання з наклейками - це і книжка, і іграшка одночасно.
  - «Книги-пищальки» розраховані на дітей, які тільки вчать говорити і активно осягають навколишній світ.
- Ці книги призначені для веселої та корисної гри, можна не тільки розважати, а й навчати малюка.
- Аналізуються типологія дитячої книжки-іграшки та ґрунтуються на функціонально-конструктивних ознаках, визначених технологією і матеріалами. Сучасний розвиток нових технологій і застосування різних матеріалів в дизайні, таких, як додаткові тактильні вставки, ігрові елементи, що трансформуються книжкові блоки, збагатили сучасну дитячу книгу і дало можливість багатоваріантного використання: тепер книгу можна не тільки читати, а й слухати, відчувати і вивчати. Інтегрування в ілюстрацію прийомів різних візуальних мистецтв дає можливість книзі зберегти індивідуальність в сучасному цифровому полі. Дитяча книга може бути різною за форматом, призначенням і змістовним навантаженням. Можливе навіть чорно-біле дизайнерське рішення, яке може мати колосальні виражальні властивості, висловлені композиційно, технічно з урахуванням впливу матеріалу.
- Сучасний дизайн дитячої книги впливає на формування чуттєвого сприйняття світу дитиною, сприяє розкриттю літературного тексту через художні образи, сприяє швидкому сприйняттю і кращому засвоєнню інформації, глибшого розуміння викладеного матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Бобров В.И., Чёрная И.В. Технология изготовления эксклюзивных изданий/ Учебное пособие, Москва 2015. –21 с.
2. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців: монографія / за заг. ред. Г. В. Горбенко; упоряд., наук. ред. Н. М. Вернигора ; Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка. – Київ, 2019. – 94 с.
3. Щербинина Ю.В. Время библиоскопов. Современность в зеркале книжной культуры/Книга, Москва 2016. – 29 – 37 с.
4. Сфімова М. П. Типологія дитячої книги // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. Записки рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2015. - № 20. С. 143-147.
5. Сфімова М.П. Інтерактивна дитяча книга в Україні: становлення та перспективи // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. Записки рівненського державного гуманітарного університету. - Рівне, 2014. - №19. - С. 259-263.

*Триндик Л.О.,
магістрантка кафедри графічного дизайну
Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ РЕКЛАМИ

У наш час пропозиція товарів перевищує попит на них. Великі компанії змагаються між собою за увагу споживача. Просування продукту неможливе без постійної рекламної діяльності, яка виконує економічну функцію. Дуже стрімко зростає значення реклами, а рекламний ринок формується як самостійна галузь національної економіки. У зв'язку з цим, актуальними є наукові дослідження факторів, що сприяють розвитку реклами.

Формування сучасного рекламного ринку як у світі, так і в Україні відбувається в умовах постійного зростання обсягів інформації. Ринок рекламних послуг – сегмент інформаційного ринку, оскільки реклама є насамперед інформаційним продуктом. Саме інформація є як економічний ресурс і фактор соціального впливу. Тож накопичення масивів інформації змінюють інформаційне середовище економічної діяльності, зокрема рекламної, та забезпечують потужний потенціал рекламистам у роботі зі споживачами[1].

Сьогодні у динаміці розвитку реклами спостерігається активний перехід від класичних форм реклами до більш сучасних методів впливу на аудиторію споживачів. Ця тенденція обумовлено багатьма факторами, зокрема, розвитком сучасних технологій, сучасним стилем життя людей, зміною цінностей суспільства та ін. Саме тому на сучасному ринку реклами потрібно мати на увазі те, що інструменти, які використовувалися раніше будуть не так ефективні або зовсім неефективні в даний період часу. Для того аби виділити основні тенденції розвитку реклами, необхідно виокремити основні її види.

Реклама диференціюється за наступними ознаками:

- спрямованість на аудиторію: реклама споживчих товарів; бізнес-реклама - реклама обладнання, послуг у сфері виробництва; торгова реклама оптовикам; реклама з метою переконати професіоналів в необхідності закупівлі рекламованого обладнання, підтримки престижу професії;

- широта охоплення території: міжнародна реклама, спрямована на зарубіжні ринки; національна реклама, націлена на вітчизняний споживчий ринок; регіональна реклама, призначена для певної області регіону; місцева реклама, розрахована на споживачів, які мешкають у даному місті чи районі;

- цільове призначення: реклама товарів і послуг, що поліпшують збут; реклама товарів повсякденного попиту та реклама промислових товарів; реклама ідей; комерційна реклама, спрямована на отримання прибутку в найближчій чи віддаленій перспективі; некомерційна реклама (наприклад, реклама благодійних фондів та інших громадських організацій); реклама-дія, тобто реклама, що спонукає клієнта придбати певний товар за купони, що дають право на знижку при його покупці [2].

Також доречно звернути увагу на засоби реклами, адже саме за допомогою них реклама надходить до споживача. Від правильного обрання засобів реклами залежить успіх всієї рекламної кампанії товару або послуги[3].

Виділяють такі основні засоби реклами:

1. Реклама на телебаченні виступає одним із досконалих каналів трансляції рекламного повідомлення. На рекламному ринку саме телебачення займає пріоритетні позиції, оскільки має вплив на більш широку аудиторію, надаючи більш широкі комунікаційні можливості порівнюючи з іншими каналами розповсюдження реклами. Телевізійна комунікація має безпосередній прямий контакт на аудиторію, досягаючи ефект присутності. Саме тому найбільші рекламні кампанії України віддають перевагу саме цьому каналу розповсюдження реклами.

2. Реклама у пресі – може охоплювати досить значну аудиторію, вона може потрапляти майже у всі сегменти суспільства. Через відносну дешевизну цей вид засобів реклами користується широким попитом серед рекламодавців, особливо тих, кому не по кишені трансляції реклами на телебаченні. Важливо також зазначити, що реклама у пресі не викликає такої роздратованості аудиторії, як наприклад, на телебаченні або мережі Інтернет.

3. Радіо-реклама є засобом негайного впливу, який може охоплювати певний сегмент аудиторії протягом 24 годин на добу. Сила уваги до радіореклами безпосередньо залежить від її тривалості. Ефективна радіореклама повинна пробитися крізь завісу інших радіо оголошень і дійти до свідомості слухача.

4. Зовнішня реклама – засіб реклами, який розрахований переважно на візуальне сприйняття. Він досить активно використовується на ринку реклами як в Україні, так і в світі. Оцінюючи засоби зовнішньої реклами до її переваг слід віднести широкий обсяг аудиторії, значну кількість рекламних контактів, довготривалість впливу на аудиторію та ін.

5. Друкована реклама (каталоги, брошури, проспекти) – засіб реклами, який доволі часто використовується в ході важливих ділових зустрічей, презентацій, виставок. Ця реклама характеризується оперативністю подачі, достовірністю та повнотою інформації, ймовірність швидкого зворотнього зв'язку з аудиторією.

6. Інтернет-реклама – розглядаючи актуальність використання інтернет-реклами у міжнародному просторі, ігнорувати цей вид реклами просто неможливо, адже завдяки мережі Інтернет відкривається можливість швидкої та дешевої інтеграції на міжнародний ринок. Інтернет забезпечує безпосередній прямий продаж. Цей вид реклами має вплив на аудиторію протягом 24 годин, знайомлячи потенційних клієнтів з рекламуємою продукцією. При виготовленні інтернет-реклами використовуються яскраві кольори, відеоролики та звук, що забезпечує більш швидке засвоєння інформації. Важливою перевагою інтернет-реклами є можливість отримання точних статистичних даних про кількість споживачів, які вступили в контакт із продавцем. Можна впевнено стверджувати, що цей вид реклами й надалі буде широко використовуватися і активно розвиватися[4].

Серед тенденцій, які визначають зміни на рекламному ринку останніх років – активізація реклами в соціальних мережах. Саме соціальні мережі, на відміну від роздільного медіа-середовища, стають все більш привабливими для рекламодавців, оскільки мають потужну базу даних про своїх користувачів, що забезпечує можливість охоплення великої аудиторії. Хоча рекламний ринок у соціальних мережах з'явився порівняно нещодавно і, за твердженнями аналітиків, на нього зорієнтовано від 1% до 10% рекламного бюджету компаній, фахівці прогнозують його стрімке зростання. Дослідження дають підстави прогнозувати його зростання з \$4,7 млрд 2012 р. до \$11 млрд 2017 р. [5]. Соціальні мережі, передусім Facebook, Twitter, Tumblr, розглядаються як нова рекламна платформа. Ефективність розміщеної на їхніх сайтах реклами очевидна – вона не лише зорієнтована на цільову аудиторію, а й дозволяє враховувати демографічні особливості, соціальні зв'язки, інтереси, звичаї та пріоритети клієнтів[1].

Отже, незважаючи на складну економічну і політичну ситуацію, реклама розвивається і виходить на новий рівень. Реклама в соціальних мережах та з використанням нових мобільних засобів; упровадження інноваційних рекламних технологій впливу на споживача — саме це має переваги над традиційними методиками рекламування товарів.

Література:

1. Сучасні тенденції та перспективи розвитку ринку реклами в Україні / А. О. Романова // Економіка і менеджмент культури . - 2014. - № 1. - С. 110-114.
2. Музыкант В.Л. Реклама в действии: история, аудитория, приемы. М.: Эксмо, 2006. 240 с.
3. Пойта І.О. Проблеми та перспективи ринку реклами у системі інструментарію маркетингу // Економіка. Управління. Інновації: електрон. наук. фах. вид. 2017. № 1
4. Мунтян І. В. Особливості та перспективи розвитку ринку реклами в Україні / І. В. Мунтян // Економіка харчової промисловості. - 2019. - Т. 11, Вип. 1. - С. 89-94.
5. Аналітики прогнозируют экспансию рекламы в социальных сетях : за материалами <http://korrespondent.net> // Маркетинг и реклама. – No5(200). – 2013. – С. 55.

*Ясногорська Н.В.,
магістрантка кафедри графічного дизайну
Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука*

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ І ВИДІВ ОРНАМЕНТУ В ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ

Актуальність. Орнамент завдяки своїй виразності, різноманіттю мотивів, асоціативності, структурованості, здатності співвідносити ціле з його частинами, надавати акцентів та заповнювати простір широко поширений в роботах сучасних дизайнерів. Але для вірного його використання в професійній діяльності слід вивчити історію розвитку орнаменту, його стилі та види.

Мета дослідження – визначити походження орнаменту в цілому та його окремих різновидів, здійснити аналіз стилів та видів орнаменту.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати сутність понять «орнамент», «декор», «патерн»;
- проаналізувати історичний розвиток орнаменту;
- розглянути класифікацію орнаментів за різними ознаками.

Сутність дослідження. На сьогодні в графічному дизайні більш поширеним є вживання орнаменту в значенні декору. Також часто в сучасній діловій мові дизайнерів використовується запозичене слово «патерн» як аналог терміну «орнамент».

«Орнамент» походить від латинського слова «ornamentum», тобто прикраса, оздоблення, візерунок. По суті, орнамент – візуалізація графічне вираження ритму, в той час як декор на перше місце виводить його функцію. Тобто орнамент організовує, упорядковує форму предмету чи площини, на поверхню якої він нанесений.

Прикраса (decor, лат.) – явище, предмет або результат дії, направлені на створення у людини сприйняття як гармонійного доповнення до чого-небудь або кому-небудь з естетичною метою.

Патерн став застосовуватися як термін, що описує принцип розподілу, повторення ядра орнаменту, що складається з обмеженого набору базисних фігур. Патерн – поняття, що завжди вужче, ніж просто «зразок», його значення і сенс залежать від галузі, в якій він застосовується.

Щоб зрозуміти сутність орнаменту важливо провести дослідження його історії, яка почалася в глибоку давнину. Історичні корені орнаменту знаходять в пізньому палеоліті. Ще з первісних часів люди прагнули прикрашати свої оселі та предмети побуту.

Орнаментальне мистецтво Стародавнього Світу представлено орнаментами античної Греції і Риму, де виділяють геометричний, чорнофігурний і червонофігурний стилі.

Орнамент Середньовіччя представлений романським і готичним стилями. Епоха Відродження характеризується зростанням захоплення античним орнаментом.

В кінці XVI – початку XVII ст. у Фландрії в цей період народився орнаментальний декор суто барокового типу, що виконувався у вигляді глибокого рельєфу. Він був насичений, щільний, наповнений схвильованою ритмікою мас.

Орнамент використовувався в усіх епохах та напрямках класичного мистецтва. Але на початку XX ст. засновники конструктивізму і функціоналізму відмовилися від орнаменту, який, на їхню думку, не мав практичного значення для нових геометричних експериментів в промисловому дизайні та архітектурі.

Орнамент є носієм характерних ознак будь-якої епохи. Орнамент присутній в найбільш важливих складових елементів стилю, він бере участь у формуванні його образної системи. Поняття стилю передбачає наявність схожих систем художніх форм. Вони повинні бути утворені єдиною ідеєю та спільністю, яку створили певні економічні та соціальні умови.

У міру розвитку декоративно-прикладного мистецтва появлялися нові орнаменти, декоративні мотиви, орнаментальні техніки і композиційні рішення. Все це дало змогу класифікувати орнаменти за певними ознаками, наприклад, форма, приналежність, призначення. Враховуючи все, раніше наведене, орнаменти можна розподілити за такими видами:

- За образотворчими можливостями: образотворчий, необразотворчий, комбінований;
- За образотворчими мотивами: технічний, символічний, геометричний, рослинний, анімалістичний, антропологічний, каліграфічний, фантастичний, астральний, предметний, плетений;
- За стиліовою приналежністю: античний, бароковий, ампір, тощо;
- За етнічною приналежністю: український, білоруський, індійський, кельтський, тощо;
- За образотворчою формою: площинний, рельєфний, контррельєфний;
- За кількістю мотивів: одномотивний, двомотивний;
- За кількістю кольорів: монохромний, поліхромний;
- За композиційною побудовою: стрічковий, замкнутий, сітчастий.

Висновки. Таким чином, в роботі обґрунтовано необхідність вивчення історії орнаментального мистецтва, його стилевих особливостей. Можна сказати, що розуміння класифікаційних ознак орнаменту сприяє формуванню оригінальних проектних рішень в графічному дизайні.

Література:

1. Бесчастнов Н.П. Художественный язык орнамента: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Дизайн» / Н. П. Бесчастнов. – М.: Гуманитар, изд. центр Владос, 2010. – 335 с; 32 с. ил. – (Изобразительное искусство).
2. Баргенов И.А., Батажкова В.Н. Очерки истории архитектурных стилей: Учеб. пособие для творческих факультетов высших художественных учебных заведений. – М.: Изобразительное искусство, 1983. – 384 с.: ил.
3. Fatemeh Ahani, Iraj Etessam, Seyed Islami. The Distinction of Ornament and Decoration in Architecture // Journal of Arts and Humanities/ – 2017. – 6. 25. 10.18533/journal.v6i5.1188.
4. Палагуа И. В. Орнамент как особый вид искусства. // Вопросы теории искусства. – 2020. – № 1. – С. 45-64.
5. Bozhko, T. Тенденції застосування геометричних орнаментів у проєктах графічного дизайну в Україні XXI ст. / Tetiana Bozhko, Oleksii Chyystikov // Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну. – 2019. – Т. 2, №1. – С. 51-66.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Dovhaniuk E. V.,
PhD., Associate professor at the Department of Foreign Language
Teaching Methods and Practice,
V.N. Karazin Kharkiv National University*

TWEET YOUR ENGLISH: DEVELOPING READING SKILLS THROUGH BLOGS

Technology has changed the world which is shown in an EFL class immediately, globalization shapes our life and the way we learn. New technologies have lots of benefits for the students as well as teachers. The approach we are going to discuss is nothing new but we are trying to put it to the best use. Let us see what considerable benefits it can bring to students:

- Students like everything new, blogs like HONY have been quite a trend for a while;
- Very often blogs have pictures which is good for visual learners and for triggering associations;
- Blogs are short, students do not get tired or bored of reading too fast;
- It contributes to development of emotional intellect;
- Students get emotionally involved.

As we know, reading is a receptive skill. The main goals are to enable students to use reading strategies to maximize their comprehension of text, identify relevant and non-relevant information, and tolerate less than word-by-word comprehension. Also, of course we want to make students better readers, increase their speed while reading (through skimming, for example) and raise their awareness that it is not always essential to understand every word.

Skimming and scanning are used when we want to increase reading speeds, read quickly and get the gist of the passage. Skimming is a strategy in which the reader is looking for the text to get the idea of a text, while

scanning is a strategy for quickly finding specific information in a text without reading the entire article [1, p. 1]. Apart from these, we offer the following reading techniques and activities:

- Gap-filling formats
- Cloze elide (remove extra word)
- Text segment ordering
- Text gap
- Choosing from a “heading bank” for identified paragraphs
- Multiple-choice
- Sentence completion
- Matching (and multiple matching) techniques
- Classification into groups
- Dichotomous items (T / F / not stated, Y / N)
- Editing
- Information transfer (graphs, tables, flow charts, outlines, maps)

While planning, you should choose appropriate content for each level, prepare cards and pictures, set a goal by choosing a specific area to look for information in.

- Set a purpose or decide in advance what to read for;
- Decide if more linguistic or background knowledge is needed;
- Determine whether to enter the text from the top down (attend to the overall meaning) or from the bottom up (focus on the words and phrases).

To familiarize students with a text, you may ask them to predict what it will be about by looking at pictures and headings before they start reading. The following questions may help: What do the pictures show? What topic might the article be about? What do you already know about this topic? What do the headings and subheadings tell you? [2].

Thus, the use of blogs enhances reading processes, results in positive perceptions of reading, encourages classroom discussions, and develops literacy and critical thinking skills.

References:

1. Tamsi, R., Zuhri, F., & Kurniasih, E. (2013). The Implementation of Skimming and Scanning Strategies in Teaching Reading Narrative Text to the Tenth Grade Students of SMAN 21 SURABAYA. Available at: <https://jurnalmahasiswa.unesa.ac.id/index.php/retain/article/view/2618/5650>

2. Strategies: predicting, skimming, scanning and reading for detail.

Available at: <https://sites.google.com/site/eapresourcesonline/reading/strategies-skimming-and-scanning>

Верезомська С.Ж.,

к.і.н., доцент кафедри маркетингу

Полтавського університету економіки та торгівлі

ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТА ОНЛАЙНОВИХ СЕРВІСІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАРКЕТИНГОВИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЕКОНОМІКИ ТА ТОРГІВЛІ)

Сьогодні динамічні зміни економічних і соціокультурних процесів в суспільстві, та утвердження в освітній політиці більшості країн світу концепції «освіти впродовж життя» зумовлює зміни і в сфері вітчизняної освіти. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій призвів до появи дистанційного, електронного навчання, в ході якого освітній процес виноситься за межі стаціонарних навчальних і прями контакти студента з викладачем замінюються опосередкованим спілкуванням через застосування комп'ютерно-цифрових технологій. Як вид освітньої діяльності дистанційне навчання практикується з початку ХХІ ст. у вигляді різних моделей, головними його компонентами яких є віртуальні навчальні матеріали та комунікації. В Україні датою офіційного початку запровадження дистанційного навчання

можна вважати 21 січня 2004 року, коли наказом № 40 Міністерства освіти і науки України було затверджено «Положення про дистанційне навчання»,[1,2] яке поклало початок впровадженню новітніх цифрових технологій в освітній галузі.

Особливу актуальність питання розробки і використання дистанційного та онлайн навчання набули з початком світової пандемії COVID-19.

Необхідно зазначити, що Полтавський університет економіки та торгівлі вже понад вісім років має активно функціонуючий Центр дистанційного навчання (Головний ЦДН), до складу організаційної структури якого входить десять локальних центрів ДН, зокрема: Білгород-Дністровський, Житомирський, Кропивницький, Миколаївський, Новомосковський та інші[3]. Освітні послуги студентам дистанційної форми навчання надаються з використанням платформи Moodle, де розміщені курси усіх предметів, що їм викладаються.

Саме завдяки існуванню потужної системи дистанційної освіти Полтавському університету економіки та торгівлі було не складно перейти на повномасштабне дистанційне та онлайн-навчання під час впровадження карантинних заходів через пандемію COVID-19. Проте, для повнішого і кращого забезпечення роботи зі своїми студентами викладачі ПУЕТу під час карантину почали широко використовувати різні загальнодоступні сервіси для проведення навчальних занять зі студентами онлайн.

Найбільш поширеними сервісами для проведення онлайн-занять під час карантину, паралельно з застосуванням вже існуючих дистанційних курсів в ПУЕТ, стали сервіси для проведення аудіо та відео конференцій - Zoom та Skype, та найпопулярніші меседжери – Telegram та Viber. Велике допоміжне значення у налагодженні роботи на щоденних онлайн-парах мали сервіси Google, а саме: Google disk, Google docs, Google classroom, Google forms, та інші. Безперечною перевагами цих сервісів є: загальнодоступність, інтуїтивна зрозумілість й простота використання на будь яких сучасних гаджетах – від стаціонарного комп'ютера до смартфона. Усі вищезгадані сервіси Google також легко поєднувалися із будь-яким способом онлайн-зв'язку викладача зі студентами (як то аудіо чи відео конференція) та дозволяли проводити повномасштабні й функціональні практичні навчальні заняття при викладанні маркетингових дисциплін, зокрема таких як: маркетингові дослідження, маркетинговий аналіз та маркетинг послуг.

Безпосередній аудіо-візуальний контакт викладача зі студентами поєднаний з наочністю роботи в Google сервісах (створення анкетного опитування в Google forms, розв'язання задач та побудова графіків в Google таблицях і Google classroom, обговорення практичних завдань за допомогою Jamboard) допомогла не тільки не збавити темпи навчання під час вимушеного карантину, а ще й сприяло формуванню позитивного настрою до навчання в онлайн.

Отже, сьогодні дистанційне та онлайн навчання варто сприймати не як суперника класичної університетської освіти, а як одне з новітніх досягнень інформаційно-комунікаційних технологій, яке збагачує характер уже стійких освітніх практик, розширивши та доповнивши можливості класичної системи навчання.

Джерела та література:

1. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 21.01.2004 № 40 «Положення про дистанційне навчання» [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04>.
2. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
3. Полтавський університет економіки та торгівлі/Головний центр дистанційного навчання [Електронний ресурс]. – URL: <https://el.puet.edu.ua/about/>

Глухов О.В.,
к.ф.-м.н., старший викладач
кафедри мікроелектроніки, електронних приладів та пристроїв,
Кравчук О.О., Левченко Є.В.,
аспіранти кафедри мікроелектроніки, електронних приладів та пристроїв
Харківський національний університет радіоелектроніки

СТВОРЕННЯ ЛАБОРАТОРНОГО ПРАКТИКУМУ НА ОСНОВІ ПЛАТФОРМИ ARDUINO І ЙОГО РОЛЬ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕЛЕКТРОНІКА»

Стрімкий розвиток електроніки потребує вміння швидко навчатись та встигати за останніми тенденціями в усіх областях науки та техніки. В першу чергу це стосується студентів технічних вузів, оскільки вони нерідко стоять на чолі нових тенденцій та ідей.

Наразі, однією із найпопулярніших та найдоступніших технологій сьогодення є мікроконтролери та мікропроцесори. Завдяки тому, що інформація стосовно роботи з ними знаходиться у відкритому доступі, ці системи широко використовуються для навчання як в ВНЗ, так і власного. Самостійне навчання потребує багато часу та коштів, тоді як викладач може більш точно, конкретно та цілісно подати інформацію у доступному для студента вигляді. Крім того, якщо додати до теорії практичну складову, то матеріал засвоюється набагато краще.

Тому, метою даної роботи є створення лабораторного практикуму на основі платформи Arduino та визначення його ролі в навчанні студентів технічних спеціальностей.

Теоретичне обґрунтування проблеми

Всі найскладніші електронні прилади, без яких складно уявити собі сучасну людину, містять мікроконтролери. Мікроконтролер (МК) складається з пристроїв, необхідних для реалізації цифрової системи управління, а саме з процесора, тактового генератора, пам'яті даних і програм, портів введення-виведення.

Вищевказані елементи з'єднані внутрішньою магістраллю. За допомогою портів введення-виведення мікроконтролер взаємодіє із іншими пристроями. Сучасні мікроконтролери мають систему переривань, а також різного роду вбудовану периферію, наприклад таймери, ЦАП, АЦП, компаратори та ін.

Одними з найяскравіших представників сімейства являються контролери на базі архітектури ARM, а саме як рішення для навчання є використання відомої італійської системи Arduino [1–4].

Arduino – це апаратна платформа, яка містить простий інтерфейс введення-виведення і підтримує середовище розробки, що реалізує розширену мову програмування Processing, засновану на Java.

Arduino може бути основою для розробки автономних інтерактивних пристроїв або працювати під управлінням програмного забезпечення (ПЗ), встановленого на з'єднаному з МК комп'ютері. В останньому випадку в якості ПЗ крім мови Processing можуть використовуватися Flash, VVVV і Max / MSP. Arduino можна зібрати самостійно вручну або можна придбати вже в готовому вигляді. Інтегроване середовище розробки з відкритим кодом (IDE – Integrated Development Environment) можна завантажити безкоштовно з веб-сайту.

Від інших подібних пристроїв, що пропонуються на ринку, Arduino відрізняються наступним властивостями:

- мультиплатформне середовище - вона може працювати під управлінням операційних систем Windows, Macintosh і Linux;
  - вона базується на мові Processing;
  - програмування пристрою здійснюється за допомогою USB-інтерфейсу, а не через послідовний порт.
- Це створює додаткову зручність, оскільки послідовний порт відсутній у більшості сучасних комп'ютерів;
- елементи, з яких складається Arduino, недорогі. USB-плата коштує близько 20 Євро, а заміна згорілого чіпу обійдеться приблизно в 5 Євро;
  - існує багато літератури щодо застосування даного модуля.

Впровадження в навчальний процес відагодженого модуля Arduino забезпечить теоретичною та практичною базою студентів в області мікроконтролерів та мікропроцесорів, їх програмування,

регулювання та налагодження [5, 6]. Зокрема, застосування Arduino у вигляді лабораторного стенду та начного посібника як джерела теоретичних знань для вивчення модуля Arduino та програмних засобів для МК AVR, наприклад, AVR studio, Code Vision дозволить студентам швидко адаптуватись до сучасних вимог індустрії та технологій в цілому.

Запропонований методичний практикум є дуже актуальним, так як на сьогоднішній день проєктується багато побутових приладів і пристроїв на базі мікроконтролерів. Мікроконтролери сімейства Mega AVR найбільш прості і не дорогі, на відміну від інших аналогічних мікроконтролерів.

Дисципліна «Електронні системи» відіграє важливу роль у становленні майбутніх фахівців спеціальності «Електроніка». Успішне засвоєння цієї дисципліни дозволить майбутнім фахівцям кваліфіковано працювати з електронними системами [7-9], частина з яких взаємодіє з платформами сімейства Arduino, швидко створювати прості пристрої на базі Arduino, з розумінням програмувати платформу та конструювати більш складні системи, що потребують знання основ схемотехніки, мов C та C++.

Лабораторний практикум [10] створено для вивчення принципів побудови електронних систем на базі платформ Arduino, що виступає прикладом для реалізації більш складних систем.

Перед початком лабораторних робіт проводиться обов'язковий інструктаж з техніки безпеки та у лабораторному журналі робиться відповідний запис. Перед кожною лабораторною роботою проводиться перевірка знань та готовності студентів шляхом індивідуального опитування. Лабораторні роботи слід виконувати або бригадами по 2-3 особи, або кожний студент самостійно. Результати, отримані студентами, проходять перевірку викладачем з обов'язковим записом у лабораторному журналі.

Приклади практичних завдань з використанням платформи Arduino для студентів спеціальності "Електроніка"[10]:

1. Дослідження автономного пристрою вимірювання температури на базі датчика температури Dallas 18b20;
2. Управління світловипромінюючим діодом за допомогою тактової кнопки;
3. Світлодіодна матриця з драйвером MAX7219;
4. Управління світлодіодною матрицею за допомогою даних з маніпулятора;
5. Дослідження аналогового термодатчика LM35 під управлінням Arduino;
6. Моніторинг температури за допомогою Arduino і датчика LM35

Висновки

Таким чином, використання Arduino в навчальному процесі, при підготовці фахівців радіоелектронної галузі, дозволить надати студентам можливість застосувати знання, вміння і навички, набуті в процесі навчання, на апаратному та програмному рівнях, що створить додаткову мотивацію до подальшого вивчення пристрою і принципів роботи автоматизованих і автоматичних електронних систем.

Література:

1. Елисеєв Н., Шахнович И. Arduino – это очень серьезно. Большие возможности маленьких устройств. *Электроника. Наука. Технология. Бизнес.* 2016. №3 (00153). С. 88-98.
2. Петин В.А., Биняковский А.А. Практическая энциклопедия Arduino. М: ДМК Пресс, 2017. 152 с.
3. Петин В.А. Arduino и Raspberry Pi в проектах Internet of Things. СПб.: БХВ-Петербург. 2016. 320 с.
4. Джереми Б. Изучаем Arduino: инструменты и методы технического волшебства: Пер. с англ.– СПб.: БХВ-Петербург. 2015. 336 с.
5. Монк С. Программируем Arduino. Профессиональная работа со скетчами. СПб.: Питер. 2017. 342 с.
6. Сумик М. Основы теорії радіотехнічних систем: Навч. посібник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 240 с.
7. Ткачук В. Електромеханотроніка: Підручник. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. 440 с.
8. Лесовой Л.В. Електроніка та мікропроцесорна техніка. Частина 2. Лабораторний практикум: Навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 268 с.
9. Бобало Ю.Я. Математичні моделі та методи аналізу надійності радіоелектронних, електротехнічних та програмних систем: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 300 с.
10. Васильєв Ю.С., Глухов О.В., Кравчук О.О., Левченко Є.В. Методичні вказівки до лабораторних робіт з дисципліни «Електронні системи» для студентів усіх форм навчання спеціальності «Електроніка». Харків: ХНУРЕ, 2018. 43 с.

Кишиньська Інна Олександрівна,

навчальна група: ФЕПБ-942

науковий керівник: Нікіфорова Олена Анатоліївна.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Актуальність теми: Сфера освіти покликана забезпечувати доступність якісних освітніх послуг протягом життя кожної людини. У зв'язку з цим пріоритетом Державної програми «Розвиток освіти на 2013-2020 роки» стає забезпечення потреби економіки Росії в кадрах високої кваліфікації з пріоритетних напрямів модернізації і технологічного розвитку; створення умов для отримання будь-яким громадянином країни професійної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки протягом всього життя

Модернізація системи педагогічної освіти та підвищення кваліфікації повинна сприяти якісному оновленню педагогічного корпусу, формування механізмів випереджаючого оновлення змісту освіти, створення високотехнологічної освітнього середовища. Таким чином, доцільно розглядати навчання в системі безперервного підвищення кваліфікації в рамках освоєння нової професійної діяльності андрагогії як діяльність в рамках професіоналізації.

Професіоналізацію в сучасному світі розглядають в двох аспектах. Перший аспект, процес становлення професіонала, включає вибір людиною професії з урахуванням його особливостей, освоєння правил і норм професії, формування та усвідомлення себе як професіонала, збагачення досвіду професії за рахунок особистого внеску, розвиток особистості засобами професії і т.д. Другий аспект - професія визначає спеціалізоване місце працівника в системі виробництва. Маючи об'єктивну виробничу основу, професіоналізація означає інтенсивне зростання специфічних особистісних орієнтацій, поглиблення знань в конкретному виді діяльності, підвищення змістовності праці [4].

Таким чином, з одного боку, система безперервного підвищення кваліфікації дає можливість науково-педагогічним працівникам залишатися всередині конкретного виду діяльності, удосконалюючи свої професійні компетентності. З іншого боку, можна розглядати систему підвищення кваліфікації як ресурс для особистого руху, придбання професійно значущих особисто для фахівця компетентностей, що дозволяють йому ставити перед системою свої професійно-освітні замовлення.

Специфіка андрагогічеськіє підготовки науково-педагогічних працівників

Однією з цілей вибудовування нової професійної діяльності андрагогії є супровід розвитку продуктивного фахівця, здатного постійно оновлювати свій поведінковий репертуар, який володіє почуттям перспективи, розробляє різні стратегії і стилі професійної поведінки, адекватні контексту ситуації, яка визнає можливість альтернативних способів вирішення проблемних завдань.

Необхідність освіти дорослих (Б.М. Бім-Бад, Т.Г. Браже, Т.А. Василькова, А.А. Вербицький, С.Г. Вершовській, В.В. Горшкова, М.Т. Громкова, С. І. Зміїв, І.А. Колесникова, Т.Н. Ломтева, А.Е. Марон, А.М. Мігіна, Е.М. Нікітін, З.М. Сафіна, А.П. Ситник, Г.С. Сухобская, Л.М. Сухорукова, Є.П. Тонконог, Р.М. Шерайзіна і ін.) сьогодні обумовлена не тільки динамікою соціального і науково-технічного прогресу, а й запитами ринку праці, головними вимогами якого до фахівця стають компетентність і професіоналізм. Внаслідок цього виникає необхідність обґрунтування повноцінної педагогіки освіти дорослих як самостійної галузі педагогіки, а також становлення і розвитку компетентності педагога-андрагогії в освітньому процесі вузу.

Андрогогіка (від грец. «Андрос» - доросла людина, чоловік; «агогейн» - вести) -

1) розділ теорії навчання, що розкриває специфічні закономірності освоєння знань і умінь дорослим суб'єктом навчальної діяльності, а також особливості керівництва цією діяльністю з боку професійного педагога;

2) нова галузь педагогічної науки, в основі якої - специфіка освіти дорослих, що описує, пояснює, що визначає особливості моделей і технологій освітніх процесів.

Андрогогіка здійснює найдавнішу формулу навчання: non scholae, sed vitae discimus - вчимося не для школи, а для життя. Як галузь педагогіки андрагогіка спирається на досягнення педагогічної теорії і практики. С.І. Зміїв виділяє наступні андрагогічні патерни [3]:

- 1) самостійне навчання;
- 2) спільна діяльність;
- 3) опора на досвід учня;
- 4) індивідуалізація навчання;
- 5) системність навчання;
- 6) контекстність навчання;
- 7) актуалізація результатів навчання;
- 8) елективні навчання;
- 9) розвиток освітніх потреб;

Таким чином, андрагогічний підхід як основа формування і прогнозування результатів розвитку системи підвищення кваліфікації орієнтована на повне задоволення актуальних і перспективних професійно-освітніх запитів осіб, зайнятих самостійною професійною діяльністю, дозволяє розглядати навчання в системі безперервного підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як засіб розвитку здатності особистості до самоорганізації, саморегуляції і самоактуалізації.

При цьому важлива роль у проведенні курсів безперервного підвищення кваліфікації відводиться педагогу-андрагогі (практикуючого психолога, тренера, тьютору), який виступає в ролі фасилітатора - людини, що полегшує слухачам прояв ініціативи і особистісне взаємодія учасників, який надає в разі потреби психологічну підтримку, але ні в жодному разі не оцінює. Якщо при традиційних формах управління (наприклад, групою) суб'єкт спонукає її виконувати власні інструкції і розпорядження, то у випадку з фасилітацією її суб'єкт повинен поєднувати в собі ознаки не тільки функції керівника, лідера, а й учасника групової динаміки. Таким чином, в разі фасилітації ми маємо справу з принципово відмінною управлінською ситуацією.

Перераховані особливості навчання дозволяють організувати процес безперервного підвищення кваліфікації професійно-педагогічних кадрів відповідно до потреб і їх життєвим досвідом, що узгоджується з принципами навчання дорослих, які виділяє М. Ноулз

1. Навчання дорослих має бути проблемно орієнтоване.
2. Навчання дорослих має спиратися на їхній досвід.
3. Досвід, отриманий в результаті навчання, повинен бути значущим для учня.
4. Цілі навчання повинні бути сформульовані за участю учнів.
5. Учень повинен отримувати зворотний зв'язок про досягнутий прогрес по відношенню до цілей.

Висновок: Оскільки новий образ фахівця повинен ґрунтуватися на поєднанні глибоких професійних знань з умінням безперервно навчатися, бути готовим до зміни діяльності, самостійно формувати «Я-концепцію», організація процесу професійної підготовки науково-педагогічних працівників є новий погляд на системну технологію надання кваліфікованої допомоги педагогу- андрагогі протягом усієї професійної кар'єри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Возгова З.В. Андрагогічні особливості професійної підготовки в процесі безперервної підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників // *Фундаментальні дослідження*. - 2013. - № 6-3. - С. 730-734;
2. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=31583> (дата звернення: 02.06.2020).

Кишиньська Інна Олександрівна,

навчальна група: ФЕПБ-942,

науковий керівник: Лопасва Олена Миколаївна.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Актуальність теми: Реалізація цієї головної з функцій освіти як соціокультурного інституту в силу складної специфіки процесу «передачі» підростаючому поколінню «готового досвіду», як відомо, викликала до життя спеціальну педагогічну діяльність, що історично осмислювалася і теоретично оформилася у самостійну галузь педагогічної науки – дидактику.

Дидактика дорослих, за польським виданням «Енциклопедія освіти і культури дорослих» (1986), трактується як теорія виховання, просвіти, освіти дорослих та теоретичні аспекти цієї освіти [13, 65]. Якщо загальна андрагогіка, пояснюється в енциклопедії, вивчає і описує цілі виховання і освіти дорослих, політику в сфері цієї освіти і організацію інститутів освіти і навчання, то дидактика дорослих акцентує свою увагу на теорії виховання і навчання цієї категорії учнів, на шляхах зміни особистості дорослого учня, які підвищують його адаптивну валентність до навколишнього життя.

Інакше кажучи, завдання дидактики – розробка технології підвищення функціональної грамотності дорослої людини через її навчання і виховання у процесі учіння [13, 65]. Теза про те, що людина навчається усе життя, в тому числі й в дорослому віці, є давньою і загальноприйнятою. Проте досі в полі зору різних фахівців перебувають питання, як навчати дорослих і чи відрізняється цей процес від навчання дітей, чи доцільно виокремлювати дидактику дорослих тощо. Ці аспекти присутні в дослідженнях як сучасності, так і минулого. Уже в другій половині XIX ст., з самих початків діяльності перших освітніх інституцій для дорослих (недільні школи, повторювальні класи, курси для неписьмених, читальні, публічні лекції), педагоги чітко розуміли, що в таких закладах не можна без змін використовувати досвід звичайних дитячих шкіл і застосовувати загальноприйнятну дидактику. Очевидною, як зазначала одна з ініціаторів і активісток позашкільної освіти Є.Вахтерова, була потреба створити «свою власну методіку, дидактику, виробити особливий прискорений темп викладання і дати цьому викладанню серйозний характер, що відповідає запитам дорослої людини».

Апелюючи до першоджерел, вчений доводив історичну першість науки про навчання дорослої людини перед педагогікою. «Так, в історії педагогіки ми знайдемо нариси педагогічних ідей Сократа, між тим, будучи вчителем людей дорослих, кажучи про виховання людини,

Сократ майже ніколи не висловлювався про виховання дітей» [6, 13]. Аналогічні акценти знаходимо й у працях сучасних дослідників. Як і попередники, вони відстоюють необхідність виокремлення теорії навчання дорослих із загальної педагогічної науки. Зокрема, автор посібника «Основи андрагогіки» (2009) Т.Василькова наголошує на проблематичності перенесення педагогічної дидактики на дорослу аудиторію, апелюючи до специфіки дорослого учня, що проявляється на всіх етапах і в усіх компонентах навчального процесу [1, 158]. У ході опрацювання історико-педагогічних джерел і наукової літератури сучасності помічаємо схожість підходів до розкриття теоретичних засад навчання дорослих.

Адже, як відомо, принципи відображають глибину й точність процесу навчання, акумулюють основні завдання дидактики. Визначальною у навчанні дорослих, на думку класика вітчизняної педагогіки К.Ушинського, повинна бути вимога зв'язку знань з навколишнім життям і з безпосередньою діяльністю дорослого учня, виробничою діяльністю. Школа для дорослих повинна забезпечити учня такими знаннями, які б дозволили йому оволодіти своїм ремеслом, «... спрямувати свідомий погляд учня на те заняття, яке має наповнити собою усі дні його життя і давати йому кусень хліба ...» [12, 503]. Однією зі сторін зв'язку навчання з життям визнавалася локалізація, тобто залучення матеріалів навколишнього життя. Обґрунтування принципу локалізації знаходимо у працях В.Гермоніуса, Є.Мединського: «... людина, яка звертається до позашкільної освіти, набуває нові знання і поглиблює існуючі, вчиться самостійно мислити на явищах оточуючого її життя» [5, 10].

Доцільним у дидактиці дорослих, на думку К.Ушинського, є врахування принципу розвивального навчання, що до того часу вже сформувався в дидактиці дитячої школи. Педагог рекомендував широко

застосовувати розвивальний метод, який дозволяє у процесі навчання максимально удосконалити пізнавальні сили учня.

Головне завдання недільної школи, – вважає К.Ушинський, полягає в тому, щоб збудити розумові здібності учнів до самодіяльності й сформувати у них звичку до неї, вказуючи, де потрібно дорогу...» [12, 501]. Важливим засобом і елементом розвитку ним визнавалося уміння спостерігати, яке забезпечує можливість людині черпати знання не тільки з книг, а й з предметів і явищ навколишнього світу. З метою формування спостережливості, за К.Ушинським, необхідно давати учням можливість «самим спостерігати предмет, висловлювати свої спостереження; уявляти і згадувати те, що вони спостерігали, і виводити зі своїх спостережень правильні висновки» [12, 501]. К.Ушинський вказав на необхідність застосування в навчанні дорослих різних засобів наочності (моделей, взірців матеріалів, планів, малюнків, картин). Високо цінував розповідь за навчальною картиною, зазначаючи, що цей метод «має більше переваг перед найкрасномовнішими розповідями без картин».

Опора на життєвий досвід дорослого учня (побутовий, соціальний і професійний), за С.Змеєвим, є одним із джерел навчання як самого дорослого, так і його партнерів по навчанню [4, 92-93]. Передбачається можливість нового осмислення знань і умінь. Нові знання можуть спиратися на всі три види досвіду дорослого, можуть у навчанні ліквідувати прогалини в попередньому досвіді, можуть вводити систематизацію, поглиблення і наукову обґрунтованість наявних у досвіді дорослих знань. У дорослих людей досвід, який передує новому навчанню, велими різномірний, і це створює значні труднощі для викладача. Крім того, дорослі не схильні беззастережно приймати ті знання, які вступають у протиріччя зі звичним стереотипом мислення і поведінки, якщо не відчують необхідність, практичну значимість для свого життя нової інформації.

Ця обставина зараз визнається однією з найголовніших в освіті дорослих: неможливо введення нових інформаційних і технологічних процесів, неможливий прогрес, якщо нове не буде активно сприйматися тими, хто ці процеси покликаний реалізовувати, причому мова йде не тільки про виробничі технології, а й про технології соціального життя. Тому Рада Європи в числі базових умінь сучасної людини називає і здатність бачити, сприймати і реалізовувати нове. Не випадково багато фірм, тестуючи прийнятих працівників, намагаються виявити у них ці здібності – відчувати і сприймати нове. Як і попередники, сучасні вчені велику роль у навчанні дорослих відводять принципу зв'язку теорії з практикою.

Обґрунтовуючи цей принцип, В.Подобед та М.Махлін доводять, що в школяра цей зв'язок зазвичай односторонній, він йде від теорії до її застосування. У дорослої людини складніше, її життєва практика може передувати теорії, у навчанні їй доводиться теоретично осмислювати цю практику, зіставляти нові знання та вміння з тим, що було в дорослої людини в попередньому досвіді, і вчитися будувати свою нову практику вже на більш високому теоретичному рівні [10, 67].

Сучасне розуміння принципу корисності навчання для дорослої людини розширюється принципом контекстності навчання. Цей термін, як пояснює О.Вербицький, відображає два аспекти навчання дорослих. З одного боку, воно спрямоване на досягнення конкретних, життєво важливих для дорослого цілей, орієнтованих на виконання соціальних ролей чи вдосконалення особистості, а з іншого, – будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності дорослої людини, її просторових, часових, професійних, побутових факторів чи умов. Яким би значущим не було для стажера навчання, воно є тільки додатковим, допоміжним видом діяльності. Тому, наголошує С.Змеєв, необхідне гнучке налаштування організації навчання з урахуванням звичного для дорослого побуту та його виробничої діяльності.

Висновок: У ході зставного аналізу підходів учених сучасності до трактування теоретичних засад навчання дорослих виявляємо не тільки однакову позицію щодо необхідності й правомірності розробки дидактики дорослих, але й ідентичність в обґрунтуванні таких принципів навчання дорослих, як пріоритет розвивального навчання;

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василькова Т.А. Основи андрагогики: навчальний посібник / Т.А.Василькова. - М.: КНОРУС, 2009. - 256 с.
2. Вахтерова Е.О. Як відкрити, організувати і вести недільну або вечірню школу (Класи) дорослих в селі і в місті / Е.О. Вахтерова. - М., 1917. - 59 с.
3. Горностаєв П.В. Про теорії загальної освіти дорослих до Жовтня та в перші роки після революції / П.В.Горностаєв. - М., 1974. - 85 с.
4. Зміїв С.І. Основи андрагогики: навч. посібник для вузів / С.І.Змеєв. - М., 1999. - 152 с.
5. Мединський Є.М. Методи позашкільної освітньої роботи / Е.Н.Мединський. - Пг., 1915. - 110 с.

*Кльонка Ю.С.,
асистент кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Впровадження проблемного навчання є одним зі шляхів активізації пізнавальної діяльності та підвищення ефективності навчання морської англійської мови. Наразі у рамках зміни системи освіти в Україні, при активному впровадженні інноваційних методик і технологій навчання в освітній процес, застосування проблемного навчання в процесі навчання іноземним мовам є незамінним ресурсом як для підвищення активності тих, хто вивчає морську англійську мову, так і для підвищення ефективності навчання, у першу чергу, у формуванні комунікативних навичок курсантів.

Особливий внесок у розробку теорії проблемного навчання внесли такі вчені, як О. М. Матюшкін, Т. В. Кудрявцев, Ю. К. Бабанський, М. І. Махмутов та І. Я. Лернер. У наш час передовими науковцями, які здійснюють дослідження в цій галузі, є Г. К. Селевко, Е. Л. Мельникова [1].

М. І. Махмутов описує проблемне навчання як такий тип навчання, в якому інтегруються систематична самостійна пошукова діяльність студентів із засвоєнням ними готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням визначення мети й принципу проблемності; процес взаємодії викладання і навчання орієнтований на формування пізнавальної самостійності учнів, стійких мотивів навчання і розумових (зокрема, творчих) здібностей під час засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, що детерміновано системою проблемних ситуацій [3]. На погляд дослідників, проблемне навчання як творчий процес слугує інструментом вирішення нестандартних навчальних завдань нестандартними методами. Якщо традиційна постановка завдань та їх формулювання перед студентами для закріплення знань і відпрацювання навичок передбачена «класичним навчанням», то проблемні ситуації – це завжди пошук нового способу вирішення.

Найголовніше значення проблемних ситуацій полягає в тому, що вони стимулюють мовленнєву діяльність суб'єкта. Водночас вони допомагають зробити процес навчання керованим, оскільки сама ситуація безпосередньо націлює думки студентів у потрібному напрямку пошуку змісту висловлювання.

Створення таких ситуацій переслідує кілька цілей:

- 1) стимулювання розумової діяльності учнів;
- 2) розвиток мовних навичок, зокрема діалогічного й монологічного мовлення;
- 3) повторення й закріплення певного лексичного та граматичного матеріалу;
- 4) проблемна ситуація може також бути способом перевірки розуміння прочитаного. Створенню проблемних ситуацій передує кропітка робота, націлена на закріплення мовленнєвих зразків.

А. М. Матюшкін наводить шість правил створення проблемної ситуації:

- 1) Перед суб'єктами учіння слід поставити таке практичне або теоретичне завдання, виконання якого вимагає засвоєння нових знань і опанування нових навичок і умінь;
- 2) Завдання має відповідати розумовим здібностям суб'єктів учіння;
- 3) Проблемне завдання дається до пояснення матеріалу, що вивчається;
- 4) Проблемними завданнями можуть бути: засвоєння навчального матеріалу; формулювання запитання, гіпотези; практичне завдання;
- 5) Одна і та сама проблема може бути створена різними типами завдань;
- 6) Вирішенню дуже складної проблемної ситуації суб'єкт викладання сприяє шляхом указування суб'єкту учіння причини невиконання даного йому практичного завдання або неможливості пояснення ним тих чи інших фактів [2].

Дослідниками з питань проблемного навчання, викладачами з особистого досвіду роботи пропонуються наступні методи (технології) як складові проблемного навчання, які можна використовувати на заняттях з морської англійської мови:

- мікрофон. Ця технологія є різновидом загальногрупового обговорення певної проблеми, яка дає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи по черзі;

- виконання проєктів (метод проєктів, проєктна технологія). Це самостійне вивчення студентами окремої проблеми протягом певного проміжку часу, яке завершується творчим звітом. Виконання проєктів дає учням практичні навички в організації власної діяльності, плануванні часу та роботи за визначеним графіком; дає змогу під наглядом викладача контролювати своє навчання; створює можливості для співпраці студентів один з одним; допомагає набутти практичних навичок публічної презентації та захисту своїх надбань і досягнень;

- особливої актуальності в навчально-виховному процесі набуває створення навчальної ситуації та використання кейс-методу, який, на відміну від традиційних засобів засвоєння знань, полягає у специфічному навчальному ефекті, до якого він повинен привести. Кейс-метод дозволяє демонструвати академічну теорію з точки зору реальних подій, зацікавити студентів вивченням предмета, сприяє активному засвоєнню знань і навичок збору, обробки та аналізу інформації, що характеризує різні ситуації [4].

Отже, суть проблемного навчання – це формування та подальший розвиток творчих здібностей студентів шляхом активізації їхнього мислення на базі проблемних ситуацій, які створює педагог під час процесу оволодіння студентами новими знаннями, вміннями та навичками. Зі зміною мети навчання саме проблемне навчання може сприяти формуванню людини XXI століття.

Література:

1. Кулецька Т. Ю. Використання проблемних ситуацій на уроках англійської мови в початкових класах / Т. Ю. Кулецька // Український електронний психолого-педагогічний ресурс «Вісник педагогіки і психології» (Електронний збірник наукових праць). – 2016. – Випуск №18. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua/> Кулецька_Т.Ю._Використання_проблемних_ситуацій_на_уроках_англійської_мови_в_початкових_класах
2. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. Москва: Педагогика, 1972. 208 с
3. Махмутов М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории. Москва: Педагогика, 1975. 368 с.
4. Снапковская С. В. Проблемное обучение как средство интенсификации педагогического процесса в системе работы кафедры педагогики и психологии. Сайт проекта Интернет-конференции "Актуальные проблемы медицинского образования". URL: <http://vgmu.vitebsk.net/intconf/sect4/10.htm>.

Надтока В.О.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ СФОРМОВАНОСТІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ МІЖНАРОДНИХ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PISA

Глобалістичні тенденції в освіті, в силу євроінтеграційних процесів, стають в Україні реаліями сьогодення. Найбільш помітно у фахових колах – це орієнтація на результати міжнародного моніторингового дослідження PISA. Вони дають можливість не тільки порівняти ефективність української системи освіти в розрізі національних систем освіти країн-учасниць, а й покликани, покладаючись на аналіз результатів дослідження, формувати тренди політичних рішень в освіті. Дослідники PISA розглядають очікувані результати освітньої діяльності здобувачів освіти у площині трьох різновидів грамотності. Якщо говорити безпосередньо про місце природничих дисциплін у міжнародному дослідженні PISA, то можна помітити, що цьому напрямку відповідає оцінювання природничо-наукової грамотності.

Опираючись на концептуальні документи у питаннях дослідження PISA [рамковий док, **восібник прир-наук гр.]** та роботи дослідників [вибрати із списку] природничо-наукової грамотності як одного із трьох ключових об'єктів оцінювання готовності здобувача освіти до ефективної самореалізації в

суспільстві, можна виявити три ключові аспекти, що впливають на створення та структурування завдань для перевірки сформованості природничо-наукової грамотності.

Перший аспект – це особливості структури природничо-наукового домену, що має наступну ієрархічну будову вершиною домену являється природничо-наукова грамотність, в межах якої виділяється за концепцією PISA три компетентності (пояснювати явища науково, оцінювати та розробляти наукові дослідження, науково інтерпретувати дані й докази), а у межах кожної із них виділяється три форми знань (змістове (фізичні системи, живі системи, земні й космічні системи), процедурне та епістемне), що у поєднанні із ціннісними акцентами (ставленнями до знань, та науки) формують повноцінні компетентності. Дана структура спонукає, для створення завдань для перевірки сформованості природничо-наукової грамотності, розглядати навчальний матеріал не за предметно-галузевим принципом, а в розрізі вище згаданих транспредметних компетентностей та форм наукового знання.

Другий важливий аспект – це життєва орієнтація завдань, тематика яких повинна знаходитися на перетині контекстів (здоров'я та захворювання, природні ресурси, стан навколишнього середовища, небезпечні явища, межі науки й технологій) та їх рівнів (особистий, національний, глобальний). Прив'язка завдань до вище згаданих контекстних рівнів забезпечує їх зв'язок із реаліями сьогодення.

Третій важливий аспект – це класифікація завдань за рівнем складності потрібних знань для їх виконання. Ці три рівні складності (низький (виконання одноетапної процедури), середній (використання поняттєвого знання для опису, пояснення явища тощо) та високий (аналіз комплексної інформації; узагальнення, оцінювання, обґрунтування; розроблення плану виконання завдання)) покликані виявити «глибину знань» здобувачів освіти.

Отже, такий підхід дозволить реалізувати фундаментальні основи технології PISA у побудові тестових завдань природничо-наукового домену.

Список використаних джерел

1. PISA: природничо-наукова грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломачович, В. М. Терещенко, С. А. Новікова; перекл. К. Є. Шумова. – К.: УЦОЯО, 2018. – 119 с.
2. PISA-2018 Рамковий документ до опитувальника. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Questionnaire_Framework_UKR.pdf
3. Webb, N. L. (1997). Criteria for alignment of expectations and assessments in mathematics and science education. Washington, DC, Council of Chief State School Officers and National Institute for Science Education Research Monograph.

Ободовська С.В.,
аспірант

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
ім. Володимира Винниченка*

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ — ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.

Внаслідок активізації інформативності всіх сфер життя, сучасне розвинене суспільство слід розглядати як «інформаційне». Суспільство, головною метою якого, є збір, зберігання, перетворення і реалізація інформації, зокрема знань, як вищої форми інформації. Підвищення значущості інформації та знань в житті суспільства, формування загального інформаційного середовища сприяло позиціонування інформації як суспільного ресурсу розвитку.

На тлі глобального соціального прогресу сфера освіти, що є однією з центральних суспільних структур і визнана гарантувати отримання учнями запасу знань, умінь і навичок, а також передачу моральних цінностей і культурної спадщини наступним поколінням, їх гуманізацію і пристосування до різноманітних умов суспільного життя, зобов'язана активніше реагувати на соціальні трансформації. Внаслідок чого однією з головних ідей реорганізації освіти є пошук дієвих моделей навчання,

спрямованих на розвиток не лише професійних компетенцій майбутнього вчителя, а також на формування професійної самомотивації.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначає, що «Розвиток національної системи освіти в сьогочасних умовах з врахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає усвідомлення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язання найактуальніших проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, що відповідає теперішньому історичному часу» [1]. Нині, у період активного використання дистанційного навчання, актуальною є інформатизація системи освіти, впровадження в освітній процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, що дасть можливість формувати вміння самостійного пошуку, аналізу й інтерпретації інформації, з наступною оптимізацією, трансформацією і передачею інформаційного ресурсу.

Учитель нового покоління повинен знати й вміти застосовувати на практиці соціально-психологічні методи управління освітнім процесом, новітні педагогічні методи та процеси диференційованого і продуктивного навчання, реалізувати особистісно орієнтований і компетентнісний підхід до організації освітнього простору та використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології навчання. З цією метою необхідно активізувати впровадження інтерактивного навчання, що передбачає навчання на основі здійснення прямого та зворотного зв'язку між суб'єктами навчального процесу; забезпечення технологічного доступу до навчальної інформації з використанням інтерактивної технології, адаптації системи навчання до індивідуальних особливостей учнів, реалізація спілкування; можливості керування навчальною діяльністю учнів [2, с. 73]. Отже, важливою характеристикою вчителя Нової української школи є інформаційно-цифрова компетентність, що передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією. Велике значення має інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, здобуття навичок безпеки в Інтернеті та кібербезпеці, розуміння етики роботи з інформацією [3, с. 71–72]. Все це дасть можливість розширити освітній простір за межі формальної освіти та буде забезпечувати самовиховання майбутніх вчителів і інтеграцію теоретичного навчання в практичний досвід.

Головними завданнями цього має бути досягнення певних результатів у напрямку підвищення якості професійного навчання та підготовки майбутніх фахівців до реалізації отриманих знань на практиці, при вирішенні завдань різної складності, мобілізуючи власний інтелектуальний, морально-психологічний та професійний потенціал. У контексті формування нової парадигми освіти відбувається підвищення вимог до професійної кваліфікації вчителя й професійну компетентність варто розглядати як інтегральну характеристику вольових, професійних, соціально-психологічних і моральних якостей особистості, показник вміння використання професійної самомотивації як функції управління та як спонукання до діяльності.

Література:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.
2. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / И. В. Роберт. – Москва: Школа-Пресс, 1994. – 206 с.
3. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс] // МОН України. – 2016. – Режим доступу до ресурса: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

*Подволоцька О.С.,
викладач кафедри дизайну і технологій,
Київського національного університету культури і мистецтв*

ПРОПЕДЕВТИЧНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІЇ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ

Просторове мислення, у широкому значенні, бере початок на графічній основі, а основними образами для нього є зорові образи, що відображають просторові властивості і відношення. Вміння мислити в системі цих образів і характеризує просторове мислення. Таким чином діяльність педагога-художника щодо розвитку просторового мислення в процесі навчання спрямована, не стільки на створення, скільки на оперування просторовими образами створеними на графічній основі.

Просторове мислення є різновидом образного і формується в онтогенезі спочатку, як самостійна форма мислення тому, що має місце в практичній діяльності кожної людини і пов'язана з орієнтуванням на місцевості. Основною оперативною одиницею просторового мислення ми обрали образ. Перед школярами в процесі вивчення шкільних дисциплін постійно виникає необхідність створювати та оперувати образами. Кожний учбовий предмет, залежно від змісту, має свої вимоги до розвитку в учнів просторового мислення. При вивченні стереометрії в старших класах на уроках з геометрії необхідне вміння оперувати трьохвимірними просторовими формами. На уроках креслення при побудові предмету в горизонтальній, фронтальній та профільній проєкціях необхідно аналізувати особливості об'єкту одразу в трьох напрямках. Вміння бачити об'єкт одночасно з різних точок зору є основним при вирішенні багатьох задач не тільки в кресленні, а і на уроках фізики, географії, геометрії тощо.

Малюнок натюрморту з різних точок зору навчає змінювати позицію спостереження та сприймати об'єкт цілісно. В уяві школярі виконують просторові перетворення на уроках креслення та трудового навчання, але виявлення просторових відношень не є предметом спеціального аналізу при даних видах учбової діяльності. Компенсувати даний вид розумової діяльності з виявлення просторових відношень покликані уроки образотворчого мистецтва, на яких, при малюванні з природи, учні встановлюють просторові відношення між предметами натюрморту, виявляють пропорційні співвідношення між предметами та їх елементами.

В ході проведених нами спостережень за учнями на уроках ми виявили, що базовими здібностями у вирішенні геометричних та математичних задач є здатність утримувати образ в уяві та маніпулювати ним. Це викликає певні труднощі у школярів незалежно від вікової категорії. Правильно організовані уроки малюнку по пам'яті з поетапною мовною установкою художника-педагога здатні допомогти вирішенню цієї проблеми.

На нашу думку перед шкільною освітою постає проблема: як навчити цілеспрямовано виділяти істотні сторони об'єктів, що вивчаються. Уроки образотворчого мистецтва, а саме малюнок з природи, стає тим базовим ланцюгом в системі освіти, що дозволяє підвищити коефіцієнт корисної дії учбової діяльності, тоді як процес навчання приносить задоволення та радість. Спеціально організована діяльність при роботі з природи, що направлена на розкриття шуканих відношень, зв'язків, базових характерних рис предметів, як ні в якому іншому предметі, дає можливість розвивати образне та просторове мислення школярів. Поетапна мовна установка вчителя сприяє розумінню задач даного виду діяльності. В залежності від поставленої задачі, структура образу значно змінюється не зважаючи на те, що натюрморт, який є об'єктом пізнання може залишатись незмінним. Завдяки цьому формується вміння бачити різний зміст, відтворюючи властивості та якості, що є необхідними для успішної діяльності по перетворенню даного об'єкта. Таким чином, необхідно постійно керувати образотворчою діяльністю школярів, підказувати та показувати, як уявляти і малювати [2, с.120].

Аналіз сучасних загальноосвітніх навчальних програм початкових та середніх класів показав, що вивчення явищ та процесів в основному зводиться до лінійного чи площинного моделювання. Можливості молодших школярів працювати одночасно і в площині і в просторі гальмується у зв'язку з тим що учні звикають працювати лише з двохвимірними зображеннями. В сьомому класі відбувається ознайомлення з теоретичним поняттям проєкції, що невиправдано гальмує розвиток просторових уявлень

учнів. Довгий час вони не усвідомлюють що будь яка плоска фігура це своєрідна проекція об'ємної фігури [3, с.142]. При вивченні стереометрії в десятому класі у багатьох учнів виникають проблеми з оперуванням об'ємними фігурами, бо сформований стереотип оперування плоскими двовимірними зображеннями в межах площини складно змінити. На відміну учні, які поглиблено вивчають малюнок та живопис і мають навички просторового бачення, вміють оперувати просторовими образами.

Розуміння того, що образотворче мистецтво не тільки предмет, який має велику роль в формуванні світогляду людини та удосконаленні творчих здібностей, а головне – сприяє розвитку просторового мислення школярів, повинно стати основоположним принципом майбутнього художника-педагога.

Література:

1. Беляев, Т.Ф. Упражнения по развитию пространственных представлений у учащихся: Из опыта работы / Т.Ф.Беляев. – М.: Просвещение, 1983. – 112 с.
2. Терентьев, А.Е. Рисунок в педагогической практике учителя изобразительного искусства : пособие для учителей /А.Е.Терентьев. – М. : Просвещение, 1981. – 175 с.
3. Якиманская, И.С. Развитие пространственного мышления школьников /И.С Якиманская. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.

Семініхіна Н.М.,

*асистент кафедри іноземних мов економічного факультету
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*

AUSTRALIA'S KEY REFORMS MADE FOR QUALITY UNIVERSITY EDUCATION

The high level of quality university education determines the successful society development in the globalized world. Globalization was not the only factor that influenced the development of the world, but the huge impact on the internationalization of higher education over the past few decades has been equally outstanding. Globalization impacts political, economic and socio-cultural development at different levels. In this regard, most of the developed countries are placing great emphasis on the issues

In the context of a highly globalized world, most universities are striving for quality training. Continuous development of university training and changes in the system of higher education, creation of competitive training programs is the task for most educational institutions.

The quality training and competitiveness of the university aims at increasing the number of students enrolled, increasing the number of foreign students studying at the home university and the number of cross-border research partnerships. Such university collaborations are based on achieving specific objectives that are of mutual benefit to all parties. Educational institutions are looking for creative ways to promote the competitive training programs.

This paper provides an overview of key reforms made for quality university education.

In Australia the development of quality assurance in higher education has been influenced by significant changes in government policy and society expectations. The following changes in the system of higher education in Australia made it competitive and attractive around the world and changed the status, expansion and diversification of student, federal government and quality initiatives; government research policy directions and quality initiatives; investigation of new approaches to quality assurance are the core implementations of the educational institutions.

Our research is aimed at defining higher education changes in Australia that led to a quality study and made university study in Australia a competitive entity.

In Australia universities educate most higher education students but they are a minority of higher education providers in Australia Being a small country with only 43 universities, Australia performs highly on international ranking measured via Times Higher Education and Shanghai Jiao Tong ranking. The 2020 Times Higher Education ranking shows twenty Australian universities in the top 200, although the 2010 ranking included 7 of Australian universities in the top 200. (Impact ranking, 2020).

There are 43 universities in Australia (40 Australian universities, two international universities, and one private specialty university). Along with the universities, many other institutions offer higher education courses. (Australian government, 2020).

The other providers are colleges, institutes, and schools that are authorized to offer higher education qualifications. They are often known as NUHEPs – non-university higher education providers. Before offering higher education qualifications, higher education institutions must be registered by the Tertiary Education Quality and Standards Agency (TEQSA, 2011). TEQSA ensures that all institutions meet terms set by government. Universities are expected to support free intellectual inquiry, offer teaching and learning, employ academic staff who are active in scholarship, and issue qualifications that comply with the Australian Qualifications Framework (AQF, 2013).

In this context qualifications are distinguished according to the knowledge and skills required for their successful completion. Key differences between the qualifications include the level of theoretical knowledge required, and the student's capacity to analyze information, make independent judgements and devise solutions to problems. The AQF promotes pathways between the qualifications, including credit towards bachelor degrees for time spent acquiring diplomas, advanced diplomas, and associate degrees.

None of educational organization can operate as an Australian university without meeting criteria stated in the law. Commonwealth Government Provider Category Standards enforced by TEQSA determine which institutions can operate as universities.

The current Australian higher education quality assurance framework has achieved a significant accomplishment at all levels including the following: government, individual universities, students and other stakeholders. The reforms carried out in the universities are considered to be the driving forces in quality assurance of university education.

The reputation: The quality of Australian higher education is highly respected globally in spite of the decrease in public funding. Australian higher education is based on strong university systems in research, learning and teaching and international education internal quality management systems. Australian universities have a long history of internal systems provision and processes to assure quality. Some of the many processes used which are common with international universities include the following: strategic planning, benchmarking in some areas of the university, use of key performance indicators to track and improve the quality, governance of universities and active role of the University Council and academic committees and others.

Implementation of quality cycle: The improvement of quality in Australian higher education and external quality audits by AUQA since 2002 has resulted in the use of different quality cycles. Many universities have implemented a quality cycle within their strategic planning framework

State monitoring: a key role in setting and monitoring of university performance is given to the Commonwealth government. Each university as part of the funding agreement is required to report to the Commonwealth on a regular basis. The annual reporting includes the planning for three years in various areas and reporting data to the Commonwealth on learning and teaching and research

Performance-based funding: The Commonwealth has introduced performance-based funding for public universities in learning and teaching in 2006 (Universities of Australia, 2009).

Thus, our study showed that there is a broad agreement within the Australia higher education sector that government reforms, changes in external environment and internal changes in the universities have been a driver for change and improvement.

Література

1. Australia Government. (2020). Australia Government. Retrieved from: <https://www.studyinaustralia.gov.au/English/Australian-Education/Universities-and-Higher-Education>
2. Australian Qualifications Framework. (2013). Australian Qualifications Framework. Retrieved from: <https://www.aqf.edu.au/sites/aqf/files/aqf-2nd-edition-january-2013.pdf>
3. The world University rankings. (2020) Impact rankings. Retrieved from: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!/page/5/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined
4. Tertiary Education Quality and Standards Agency. Act 2011 № 73. (2011) Tertiary Education Quality and Standards Agency. Retrieved from: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2017C00271>
5. Universities Australia. (2009). University funding and expenditure. Retrieved from <http://www.universitiesAustralia.edu.au/content.asp?page=/publications/stats/fexp.htm>.

Ставицька І.В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування №2
КПІ ім. Ігоря Сікорського

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Однією з основних вимог до сучасного професіонала є вміння спілкуватися іноземною мовою. Англійська мова - це міжнародна мова, відома як мова інноваційних технологій, мова прогресивної науки, оскільки понад 90% інформації у світі надається англійською мовою. У педагогічній практиці існують нові методи, спрямовані на підвищення якості освіти. Однією з таких методик є предметно-інтегроване навчання (CLIL). В основі цього методу лежить вивчення предмету за допомогою іноземної мови і, навпаки, навчання іноземної мови через предмет.

Термін CLIL вводиться як предметно-лінгвістичне інтегроване навчання, зміст якого зосереджено на двох предметах. В рамках цього підходу зміст є системоутворюючим; він визначає предмет навчання, мету, завдання, тобто сукупність теоретичних знань та вмінь. Метою когнітивної концепції методики є створення ефективного освітнього середовища, завдяки якому студенти розвивають навички критичного мислення від знань та розуміння до аналізу, синтезу та оцінки.

Що стосується змісту CLIL, обсяг предметного та мовного змісту може змінюватись в тій чи іншій мірі, створюючи моделі, керовані контентом та мовою. Застосування CLIL найчастіше зустрічається в Бельгії, Іспанії, Італії, Фінляндії, Франції та інших країнах. Особливості впровадження методики CLIL залежать від обраної моделі. Згідно з дослідженнями щодо впровадження CLIL в Україні, національна мовна політика досі не дуже розвинена. Університети розробляють власну мовну політику, і більшість з них намагаються впровадити хоча б деякі елементи CLIL, але зусилля та запропоновані заняття все ще знаходяться на частковому етапі.

Перевагами даної методики є значна зацікавленість у студентів до вивчення мови та предмету, підвищена мотивація до навчання, індивідуальний підхід, можливість урізноманітнити освітній процес. Основні труднощі полягають у вживанні спеціальної термінології іноземною мовою. Дуже часто викладачі фахових дисциплін мають недостатній рівень знання мови для того, щоб вміло пояснити студентам.

Важливо розвивати іншомовну компетентність, оскільки це частина професійної компетентності майбутніх фахівців.

Інтегроване навчання - це потужний інструмент, який має багато переваг. Результати експерименту доводять, що студенти підвищують свою компетентність, що позитивно впливає на їх майбутній професійний розвиток та знання іноземної мови. У нас ще недостатньо знань про те, як реалізувати двомовне вивчення, і є потреба у розвитку практичних та теоретичних навичок. Не вистачає автентичних матеріалів та інших навчальних ресурсів. Необхідно впровадити цю методику в освітній процес університетів. Для цього університетам необхідно проводити навчання для викладачів та студентів, підвищувати рівень володіння іноземною мовою та заохочувати використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях.

Література

Кузьмінська Н. Застосування методології CLIL у викладанні економічних дисциплін в університеті // Кузьмінська Н., Ставицька І., Лук'яненко В., Лигіна О. – *Advanced Education*, 11, 2019. – с.112-117.

Шманько О.В.,

к.і.н., доц. кафедри педагогіки та соціальної роботи

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ЗВО

Мотивація волонтерів - предмет наукових дискусій і досліджень з моменту суспільної актуалізації цього руху. практика волонтерської діяльності дозволяє умовно визначити сукупність мотивів, що спонукають людину стати волонтером у вигляді таких основних підгруп.

Як покажуть подані результати авторських досліджень, більшість залучених до волонтерської діяльності керуються альтруїстичними мотивами - безкорисливим бажанням творити добро і діяти у відповідності до загальнолюдських цінностей, небайдужість до інших. Імпульсом до волонтерства у цьому випадку є зустріч з людьми, котрі потребують допомоги. Як і більшість імпульсивних рішень, такі спонукання відносяться до розряду нестійких, особливо на етапі студентського самовизначення. Частка молоді від 18 до 30 років, які пов'язують мотивацію у волонтерській діяльності з альтруїзмом, не перевищує 30 % [3]. Пояснюється це тим, що сила подібного мотиву може нівелюватися після раціональної оцінки того, яких моральних і часових затрат це вимагає насправді. Його також може розрушити байдужість, насмішки і осуд близьких людей. Імпульсивне прагнення займатися волонтерством в цьому випадку може швидко змінитися протилежним ставленням до цієї роботи, якщо виявиться, що демонстрація необхідності у допомозі - це маніпуляція.

Більш стійкою основою для волонтерської діяльності виступають соціальні мотиви - бути частиною групи, заслужити схвалення. До їх числа входять і бажання позбутися за допомогою друзів щоденної самотності, і прагнення підтримувати традиції певного кола близьких людей, і бажання зайняти достойне місце у суспільстві. До 20 % волонтерів обґрунтовують свою діяльність саме соціальними мотивами [3].

Молодіжна аудиторія волонтерського руху складає до 15 %. Стійкість мотиваційної основи такого типу визначається силою і авторитетом людей, які організовують заходи в такому середовищі.

Найбільш надійною для участі у волонтерських проєктах є прагматична мотиваційна основа. Як не дивно, саме прагматичні кар'єрні мотиви більшою мірою характерні для студентського середовища. Це може бути і отримання нових знань і кваліфікації, можливість покращити своє резюме для подальшої роботи, і бажання збагатити свій життєвий досвід цінними навиками, і прагнення успішно здати екзамени по певних навчальних дисциплінах тощо.

Надійність таких мотиваційних підстав визначається реалістичністю очікувань волонтерів і якістю його роботи. Найбільш потужними по своєму енергетичному потенціалу є сутнісні (екзистенційні) мотиви. В цьому випадку волонтерська діяльність буде підпорядкована ідеям служіння, самореалізації, відповідальності та ін. На відміну від непостійних імпульсів мотиваційною основою тут є глибинні світоглядні установки. Специфікою роботи з такими волонтерами (близько 10 % від усіх добровольців) є необхідність врахування високої стратегічної стійкості їх мотивації.

Загалом ті особи, які є волонтерами із студентського середовища, орієнтовані на кар'єрні та соціальні мотиви, в меншій - на альтруїстичні та захисні (втеча від особистих проблем) [2]. Разом з тим звикання, втрата відчуття новизни від діяльності, психологічна фізична втома приводять до зниження мотивації участі у волонтерському русі навіть у самих активних учасників. Негативний вплив на мотивацію добровольців здійснюють складності у спілкуванні з об'єктами волонтерської допомоги, їх родичами, іншими волонтерами чи співробітниками волонтерського центру. Сильну негативну дію можуть спричинити конфлікти з родичами і друзями, незрозуміння зі сторони оточуючих та ін.

Цілий спектр факторів, що знижують мотивацію, пов'язаний з помилками в управлінні волонтерською діяльністю у ЗВО. Насамперед це:

- невідповідність запропонованої роботи очікуванням та інтересам студентів;
- виснаження від одноманітних методів і форм роботи;
- погане планування та організація роботи;
- неувага і неповне розуміння працівників ЗВО;
- висування вимог (занижених чи завищених), які не відповідають рівню підготовки волонтерів;

- неможливість для студентів участі у плануванні роботи і прийняття самостійних рішень, внесення пропозицій та ініціатив щодо конкретних проєктів;
- відсутність можливості застосування досвіду проведення волонтерської роботи для підвищення кваліфікації і особистісного росту студентів.

В процесі дослідження місця мотивації як спонукального чинника при здійсненні волонтерської діяльності нами проаналізовані матеріали з досліджень авторів, які проводилися у низці ЗВО України. Так, А. Мусевич та О. Остапчук у результаті проведеного дослідження з'ясовано, що серед студентів 1 курсу Житомирського національного агроєкологічного університету 56% мають виражений альтруїзм, 44% – характеризуються егоїстичною тенденцією. Серед студентів 5 курсу цього ЗВО 40% опитуваних мають виражений альтруїзм, і 60% – егоїстичність. Досліджуючи установки, спрямовані на «альтруїзм – егоїзм» студентів Житомирського державного технологічного університету з'ясовано, що 52% студентів 1 курсу мають виражений альтруїзм, і 48% – егоїстичну тенденцію. Серед студентів 5 курсу цього ЗВО, 44% досліджуваних характеризуються альтруїстичною спрямованістю і 56% опитуваних мають егоїстичну тенденцію. Серед студентів 1 курсу Житомирського державного університету ім. І. Франка було виявлено 56% досліджуваних з альтруїстичною спрямованістю і 44% (осіб) – з егоїстичною тенденцією. Серед студентів 5 курсу 60% досліджуваних характеризуються альтруїзмом і 40% (осіб) – егоїстичністю. Порівнявши загальні результати дослідження студентів 1 та 5 курсів трьох ЗВО, виявлено, що серед студентів перших курсів переважає альтруїзм (55%), тобто такі студенти більш схильні до емпатійної поведінки, більш активні в громадській роботі та мають більше бажання допомагати людям. У студентів же 5 курсів спостерігається егоїстична тенденція (52%), це свідчить про те, що студентська молодь не виявляє особливого бажання надавати безкорисливу допомогу людям. У межах дослідження також було визначено ставлення студентів до волонтерської діяльності та їх поінформованість щодо неї. З'ясовано, що ставлення досліджуваних до волонтерства у студентів 1 та 5 курсів переважно позитивне. Серед студентів 1 курсів беруть участь у волонтерському русі 5% опитаних, брали раніше – 17,3%, чули про волонтерський рух – 67%, і вперше чують – 11%. Серед студентів 5 курсів беруть участь у волонтерському русі 2,6% респондентів, раніше брали участь – 30,6%, чули про такий рух в Україні – 61,3%, вперше чують – 1,3% [4].

Виходячи з вище відзначеного. можемо запропонувати шляхи активізації волонтерської діяльності та адаптації її до сучасних реалій в умовах навчання в сучасних ЗВО:

- належна координація з боку керівництва ЗВО. Досвід волонтерської роботи у 2014-2016 рр. (підтримка студентами ініціатив щодо підтримки українського війська) показує, що у випадку активної співпраці органів студентського самоврядування та керівництва ЗВО ефективність діяльності волонтерів буде на дуже високому рівні;
- інформаційне забезпечення. Волонтер має володіти інформацією стосовно специфіки кожної групи населення, з якою він працює;
- належний рівень наставництва. Студенти, які вперше беруть участь у заходах, мають отримати знання і вміння від старших колег, які поділяться власним досвідом;
- зрештою, в кожного волонтера має бути розуміння з боку близьких і рідних, це стане могутнім психологічним стимулятором.

Література

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст.435). Із змінами, внесеними згідно із Законами № 5073-VI від 05.07.2012, ВВР, 2013, № 25, ст.252 № 246-VIII від 05.03.2015, ВВР, 2015, № 22, ст.146
2. Казакова Т.В., Басалаєва Н.В., Захарова Т.В., Яковлева Е.Н., Осяк С.А. Волонтерство как направление воспитательной работы в ВУЗе // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 4.; Режим доступу: URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=20442>
3. Литвиненко І.С. Роль волонтерства у професіоналізації особистості студентів-психологів в умовах ВНЗ // Збірник наукових праць Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського. - 2012. - Т.2. -Вип. 10 (91). - С.28-36.
4. Мусевич А., Остапчук О. Волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ// Електронний ресурс. - Реджим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/21806/1/Анастасія%20Мусевич.pdf>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

*Білозор А.В.,
студентка I курсу Магістратури
Донецького національного університету ім. В. Стуса*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХІЇ

Сучасні процеси глобалізації важко уявити без міграції робочої сили – стихійного переміщення працездатного населення з одних країн до інших. Причин цього явища є досить багато. Безумовно, безробіття виступає як основна, проте, наприклад, важливим чинником є різниця в національних рівнях заробітної плати.

Міграційні процеси проходять з різною інтенсивністю на всіх континентах, однак найбільшого впливу зазнають розвинені країни та країни, що розвиваються. Більш заможні країни використовують дешеву робочу силу з більш бідних країн, забезпечуючи прибуток іммігрантам.

Ринок робочої сили є загальною сукупністю трудових ресурсів, пов'язаних з купівлею та продажем в різних країнах на основі попиту та пропозицій. Так, для Європейської моделі ринку робочої сили є характерним рівень правової захищеності працівників, жорсткі норми трудового права, регіонально-галузеве регулювання рівня оплати праці [6, с.64].

ЄС прагнув до розробки та реалізації міграційної політики на рівні співтовариства, він врахував багатоаспектний характер цього явища, включаючи його аспект безпеки [9,с.2]. Головним фактором, який формує міграційну політику ЄС, є демографічна ситуація, яка існує в багатьох європейських країнах та потреба працівників на трудовому ринку. Велику роль відіграла також фінансово-економічна криза 2008 р. з болочими наслідками для певних європейських країн [3].

Європейська міграційна політика для України становить подвійний інтерес. ЄС є дуже важливим партнером для України стосовно обміну населенням, куди спрямований великий потік мігрантів.

Основними причинами для трудових переміщень українського населення, можна вважати такі:

- перспектива покращення власного економічного становища за рахунок підвищення ЗП та додаткових надходжень;

- недостатня кількість робочих місць;
- пошук кращого життя та умов праці за кордоном, а також більше можливостей в соціальній сфері (медичне обслуговування, пенсійне забезпечення тощо);
- відсутність перспективи у професійному розвитку та нестабільна політична ситуація країни;
- несприятливі умови ведення великого та малого бізнесу;
- поширення корупції у всіх сферах;
- воз'єднання сімей;
- навчання.

На сьогодні, в Україні говорять про «п'яту хвилю» міграції - заробітчанську, яка продовжує масштабні міграційні процеси. Головною причиною є низька заробітна плата та безробіття. Тому, для сучасної України найбільше характерна циркулярна міграція [4; с.122]

Станом на 2019 р., близько 3,2 мільйона українців працює за кордоном на постійній основі, а в окремі період - від 7 до 9 млн осіб [3].

Основними центрами тяжіння серед європейських країн є Польща та Чехія. Міграція до Польщі стала більш інтенсивнішою після її набуття членства в Європейському Союзі. Масштаби міграції українців стали такими, що польський уряд був змушений змінити свій підхід до міграційного законодавства в цілому та до надання віз українцям зокрема.

Офіційно в Польщі працюють 900 000 українців, які працюють в ключових сферах: будівництві, сільському господарстві, у сфері обслуговування. Громадяни України, щорічно надсилають додому майже 5 мільярдів євро. Ще близько 40 000 студентів з України навчаються в польських навчальних закладах [5].

Масштаби міграційного потоку до Чехії менші ніж до Польщі. За даними на 2019 р., число українців в Чехії зросло і досягло 140 503 осіб. 70% всіх вихідців з країн за межами Євросоюзу, які легально проживають в Чехії, доводиться на громадян трьох держав - України, В'єтнаму і Росії [2].

За даними Міністерства праці Чехії, на кінець 2018 р. в Чехії було працевлаштовано 121 086 громадян України, що становить більше 20% всіх іноземців, що працюють в республіці.

Кількість нелегальних трудових мігрантів, які прибули в Чехію з країн, що не входять до складу Євросоюзу, збільшилася за 2019 р. майже на 100%. Лідирують серед них громадяни України. Відзначимо, що ще в 2017 р. Чехія депортувала понад 1000 громадян України, які незаконно працювали в країні з польськими дозволами на роботу [1].

Варто зазначити, що для України, як і для багатьох країн світу, характерне таке явище, як «brain drain». Це характеризується тим, що вчені України виїжджають за кордон для працевлаштування за фахом і зайняттям розвитку науки в більш розвиненій країні та з більшими можливостями.

В даному випадку, Польща – найближча та найпривабливіша країна-реципієнт для українців, європейська держава, яка потребує інтелектуальних мігрантів з України, пропонує вигідні і кращі умови для українських науковців. Але деякі інтелектуальні мігранти розглядають Польщу «як стартовий майданчик» для міграції до країн сталої демократії.

Економічні проблеми останніх років, падіння доходів і низький рівень безпеки збільшили "відтік мізків" з України. Точну цифру висококваліфікованих фахівців і вчених, які їдуть, неможливо назвати. Однак йдеться про тисячі талановитих людей, які допомагають розвитку економіки інших країн і перераховують гроші родичам в Україну, стримуючи таким чином соціальну напругу в суспільстві [8].

Загалом, значний плюс міграційного процесу для України це те, що більшість мігрантів повертаються додому з новим вмінням та досвідом, які вони використовують на своїй батьківщині та на її розвиток.

Також, наслідки міграції для України такі:

- зниження безробіття;
- розширення місткості внутрішнього ринку за рахунок валютної допомоги емігрантів своїм близьким;
- можливість використання досягнень чужої культури;
- «відтік інтелекту» і кваліфікованих кадрів;
- погіршення вікового складу зайнятої робочої сили, бо мігрантами стають здебільшого молоді і здорові люди;
- погіршення сімейних відносин через довготривалу відсутність членів сім'ї [7, с. 3].

Україна має чудове географічне положення і це є спонуканням до міграції її громадян. І на сьогоднішній день, в Україні міграційний процес не підлягає достатньому контролю з боку певних органів держави. Цей процес є спонтанним та неорганізованим, який негативно впливає на економічний та соціальний розвиток України, це ще раз наголошує, що потрібно вжити заходи для покращення умов праці для українського населення.

Література:

1. Європейська правда. Українці склали близько 80% нелегальних іноземних працівників у Чехії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/07/10/7098293/> (останнє звернення: 15.06.2020).
2. Інформаційний портал про Чехію. За р. число українців в Чехії зросло на 14,5 тисячі, росіян - всього на 166. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://420on.cz/news/people/58112-za-god-chislo-ukraintsev-v-chehii-vyroslo-na-14-5-tysyachi-rossiyan-vsego-na-166> (останнє звернення: 15.06.2020).
3. Комірна В. В. Концептуальні основи міграційної політики: наук. стаття / Комірна В.В., Чуприна О. О. – Донецьк: Економічний простір. - 2013. – № 74. - 111с.
4. Міграція як чинник розвитку в Україні: дослідження / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – Київ: Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні, 2016. - 116с.
5. Поляки порахували, скільки українців працює у них в країні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ru/groshi/polyaki-poschitali-skolko-ukraincev-rabotaet-u-nih-v-strane-1442958.html> (останнє звернення: 15.06.2020).

6. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова № 360 від 20 серпня 2014 р. (зі змінами № 118 від 01.03.2017) / Кабінет Міністрів України. - База даних «Законодавство України». - ВР України. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-p> (останнє звернення: 15.06.2020).

7. Слюсаревський М.М. Психологія міграції: Навч. посіб./Слюсаревський М.М., Блинова О.С. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. – 243с.

8. BBC News. Україна. Особиста євроінтеграція: як "витікають мізки" з України і чи можна їх повернути. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-45950085> (останнє звернення: 15.06.2020).

9. International migration as a non-traditional security threat and the EU responses to this phenomenon: Working Paper / Anna Kicingier. - Warsaw, October 2004. – 13 p.

Власенко Р.В.,

*к. держ. упр., головний консультант відділу соціальної стратегії
Національного інституту стратегічних досліджень*

ПОЛІТИЧНА КРИЗА РЕЖИМУ ПУТІНА У 2020 РОЦІ

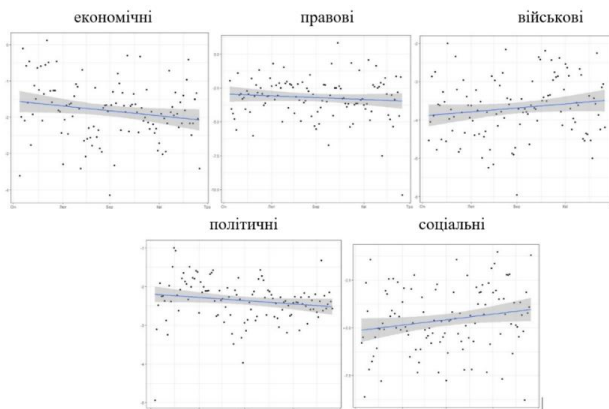
Падіння світових цін на нафту та глобальний карантин стали показати неспроможність В.Путіна контролювати ситуацію, ставши найбільшою політичною кризою за період його каденції. Хоча російська влада намагається використати ці явища для підкреслення переваг авторитарного правління у їх подоланні, криза висвітлила систематичні неспроможності режиму Путіна вирішувати ряд соціально-економічних проблем.

Падінню рейтингу та кризи влади передували низка факторів внутрішнього та зовнішнього характеру. Від початку 2020 р. найбільш негативний вплив мали фактори економічного, політичного та правового характеру - економічна криза, погіршення життєвих умов населення, неефективна боротьба з епідемією, перекидання відповідальності за неї на керівництво регіонів, змушуючи останні вживати непопулярні заходи. Водночас, військовий фактор залишається запорукою збереження влади Путіна та збільшення його популярності (Рис. 1 та 2), що свідчить про готовність російської влади використовувати його й надалі в якості опори.

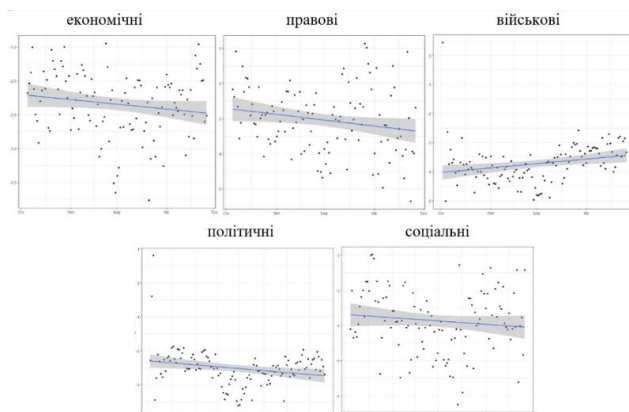
Спроби В.Путіна дистанціюватися від наявних проблем та перекласти відповідальність на новий Кабінет міністрів та регіональні політичні еліти дещо підвищили особистий рейтинг президента. Таким чином, світові кризові явища стали ще однією нагодою для консолідації нації навколо лідера в ім'я стабільності та продовження каденції В.Путіна, проте такі дії свідчать про поширення політичної кризи всередині путінської системи. Ситуація ускладнюється загостренням протистоянь між політичними елітами в РФ, а світові кризові явища більш чітко показали тенденції до поляризації їх інтересів на тлі посилення впливу одних олігархів при великих фінансових втратах інших. Зміни до Конституції РФ, ініційовані в січні 2020 р., мали б стати спробою консолідації політичних еліт В РФ, однак вимушені обмеження у зв'язку із введенням карантину в країні досі не дозволили цього зробити. Крім того, підтримка окремих ініціатив конституційної реформи віднайшла супротив у російському суспільстві [1], що змушує владу постійно шукати шляхи недопущення будь-яких проявів протесту.

За оцінками російських економістів, обсяг витрат резервного фонду спричинених недоотриманими нафтогазовими доходами російського бюджету в середньому становитимуть 240 млрд руб. в рік (з урахуванням прогнозу по видобутку в 2020 р.), обмеження в роботі економіки через карантин призведуть до втрати ВВП на 3,7 трлн рублів, падіння російської економіки в II кварталі складе 18%, майже на стільки ж (17,5%) впадуть реальні доходи населення на тлі їх постійного падіння протягом останніх 6 років [5] і це буде супроводжуватися стрибком безробіття з 4,6% до 10%[4], дефіцит бюджету в цьому році складатиме 3-4 трлн. руб. За нинішнього рівня споживання, резервні фонди РФ покриватимуть незаплановані видатки протягом 24 – 30 місяців. Це призведе до скорочення запланованих соціальних програм, широко анонсованих В.Путіним у січні ц.р., вимагатиме пошуку нових джерел наповнення федерального бюджету, наслідком чого стане збільшення податкового навантаження в РФ, в першу чергу – на пересічних громадян та малий бізнес, що збільшуватиме соціальне напруження. Однак, на тлі зростаючої мілітаризації Росії варто очікувати зростання частки ВПК у російській економіці як однієї із системоутворюючих галузей.

Рис. 1. Тренди сприйняття внутрішньополітичних рішень російської влади, січень-травень 2020 р. (власні розрахунки на основі даних з GDELT[1]).

Рис. 2. Тренди сприйняття зовнішньополітичних рішень російської влади, січень-травень 2020 р. (власні розрахунки на основі даних з GDELT[1]).

Попри досягнення значних геополітичних успіхів та укріплення статусу РФ у світі, низка програвів російської політики сприяла підриву іміджу В.Путіна як впливового лідера світового масштабу та величчя самої Росії. Це стосується проблем із побудовою та пуском газопроводу «Північний потік-2», неспроможністю вплинути на ринки нафти (провал угоди ОПЕК+ та витіснення Росії з нафтових ринків), нездатністю приватних військових компаній забезпечити інтереси РФ у Лівії, Сирії, Венесуелі, Конго, невдачі спроб на рівні ООН примусити країни відмінити антиросійські санкції та кризою Союзної держави.

Провал угоди ОПЕК+ підкреслив недоговороздатність Кремля та призвів до втрати частини ринків нафти у Європі в середньому на 40% [3], невдачі російського експансіонізму у Близькосхідному регіоні в Північній Африці негативно вплинули на сприйняття Росії як лідера й на пострадянському просторі. Зокрема, успіхи Москви на сирійському напрямі нівелюються рядом невдач у Лівії (неспроможність досягти угоди із лівійськими правлячими верхівками, протиріччя інтересів з Туреччиною, систематичні провали операцій російськими найманцями тощо). Ситуація ускладнюється скороченням споживання Туреччиною російського газу (приблизно у 7 разів [6]) на тлі проведення нею політики диверсифікації енергоносіїв, що унеможливило використання Росією традиційних важелів тиску «газової дипломатії».

Крім того, застосування заборонених військових ресурсів (приватних найманців, хімічної зброї) у Лівії, Венесуелі, Конго, Мозамбіку, Судані, Анголі, Мадагаскарі, Гвінеї, ДРК тощо разом із проваленими ними спецопераціями, може призвести до введення додаткових санкцій та відкриття нових справ проти РФ у міжнародних трибуналах. Зазначене сприяє подальшій ізоляції режиму Путіна.

РФ виявилася неспроможною успішно впроваджувати проекти створення наднаціональних об'єднань. Основною перешкодою тут є постійні спроби РФ інтеграції «згори», за вирішальної ролі прагнення Кремля встановити політичний контроль над членами таких об'єднань. Саме це стало причиною провалу прийняття Стратегії розвитку євразійської економічної інтеграції до 2025 р. в рамках ЄАЕС, а також кризи Союзної держави Росії та Білорусі. Неврегульованими між країнами залишаються питання нафти, газу, кредитів та реструктуризації боргів.

Внаслідок конституційної реформи РФ, побудова Союзної держави як засіб продовження правління В.Путіна, виглядає другорядним та «резервним» проектом. Але його важливість для посилення авторитету РФ спонукатимуть Москву до подальшого економічного тиску на Мінськ та відновлення інтеграційних ультиматумів на адресу Білорусі у короткостроковій перспективі.

Зазначені вище фактори характеризують системність недоліків путінської авторитарної моделі, коли невідконтрольні владі кризові явища можуть суттєво розхитати її основи. В той же час, цього недостатньо для виникнення передумов для транзиту влади в РФ, внаслідок чого правління В.Путіна триватиме й надалі. Однак збереження такої ситуації в країні можливе лише за умови поглиблення ізоляції, тиску режиму на власних громадян й політичну еліту в цілому та зміцнення власної авторитарної моделі з метою самозбереження. Цю модель режим Путіна намагається підтримувати та поширювати у сусідніх країнах в якості однієї із спільних цінностей («скрепів») та фактору, який максимально сприятиме реалізації російських інтересів.

Перелік джерел

1. Global database of events language and tone (GDELT) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gdeltproject.org>
2. Общероссийское голосование по поправкам в конституцию [Електронний ресурс] // Левада-Центр. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.levada.ru/2020/06/02/obshherossijskoe-golosovanie-po-popravkam-v-konstitutsiyu-3>;
3. Саудовская нефть теснит Юралс в Европе. // ArgusMedia. – 2020. – С. 1–6;
4. Старостіна Ю. Эксперты ВЭБ оценили влияние вируса на экономику России [Електронний ресурс] / Ю. Старостіна, П. Канаєв // РБК. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rbc.ru/economics/12/04/2020/5e919e0a9a7947391241d05b>;
5. Трубінікова О. Глубина провала: российский бизнес потерял 3,7 трлн руб., или 21% выручки за месяц карантина [Електронний ресурс] / Олена Трубінікова // FinExpertiza. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://finexpertiza.ru/press-service/researches/2020/ros-biz-poteryal-3-7-trln-rub>;
6. Турция резко отказывается от российского газа [Електронний ресурс] // OilPoint. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://oilpoint.com.ua/turcziya-rezko-otkazyvaetsya-ot-rossijskogo-gaza>;

Левченко Д.В.,

*магістр кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЛІБЕРАТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ У ВЗАЄМВІДНОСИНАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Громадянське суспільство і держава – взаємообумовлені, пов'язані між собою феномени. Певним чином держава виступає виконавцем волі суспільства, а тому наділена необхідними механізмами управління суспільними справами. Громадянське суспільство розташовується ніби над державою, яка виконує його замовлення та відповідає на його запити.

З моменту свого виникнення держава постійно впливала на суспільство у різних формах і проявах. Насамперед, виявами даного впливу були: різноманітні директиви, постанови, що здійснювалися за

допомогою державних інституцій. Таким чином, держава перешкождала поверненню суспільства до природного стану, а саме хаосу і анархії, в той час як громадянське суспільство не дозволяло державі надмірно втручатися у сферу вільних відносин у соціумі.

Ю. Герман зазначає, що слідом за теоретичним опрацюванням проблем (теорії партисипаторної, делегованої, переговорної демократії та ін.) протягом останніх трьох десятиліть теорія громадянської участі в політиці і правотворча практика зазнають суттєвих змін. Основним їхнім трендом є зростання інтересу до теорії деліберативної демократії, розвиненої в працях Ю. Габермаса. Розуміння значущості габермасівських ідей, і особливо положень про раціональну комунікацію, зростає настільки, що можна констатувати початок глибоких змін в аксіології самої демократії [1].

Визначальну роль громадянського суспільства в процесі інституціоналізації новітніх моделей демократії поділяють Дж.-Л. Коен і Е. Арато. У своєму фундаментальному дослідженні громадянського суспільства в контексті політичної теорії вони зазначили з цього приводу: «Наша головна теза полягає в тому, що на рівні громадянського суспільства демократія може йти набагато далі, ніж на рівні політичної і економічної спільнот, так як в першому координуючі механізми комунікативної взаємодії мають фундаментальний пріоритет» [6].

Правова держава сприяє делібератії як всередині громадянського суспільства, так і за його межами. Зважаючи на те, що громадянське суспільство – явище багатогранне і вміщує у собі стільки людей і об'єднань, скільки й інтересів і форм їх втілення. Держава, у якій панує право, являє собою основу, а також частину офіційно встановлених характеристик громадянського суспільства. Громадські об'єднання як елементи громадянського суспільства без правової держави можуть витрачати свою енергію на з'ясування відносин, нескінченні суперечки і зіткнення [5].

В умовах сталої політичної демократії та правової держави громадянське суспільство перетворюється на суспільну владу, тобто владу суспільства, яка постійно спирається на діяльність інститутів публічної влади та використовує їх задля реалізації інтересів громадян і їх об'єднань. Політичність громадянського суспільства знаходить своє відображення у таких інститутах, як засоби масової інформації, органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадсько-політичні організації, безпосередньо через які здійснюється його безпосередня взаємодія з державою. Функціонуванням деліберативних механізмів у взаємовідносинах громадянського суспільства і держави постає можливість прямої комунікації із представниками влади шляхом безпосередньої участі громадян у політичних процесах і їх активної громадської позиції.

О. Задоянчук наголошує на тому, що громадянське суспільство та правова держава здійснюють відображення найважливіших характеристик та невід'ємних сторін сучасної демократії. Так, реалізація ключових засад правової держави спирається на механізми саморегуляції громадянського суспільства, які є відносно самостійними, а також у формі органічного доповнення його функціонування виступають сформовані на його засадах інститути держави. Автор також звертає увагу, що «Політико-правовою основою відмежування і незалежності громадянського суспільства від держави є конституційне закріплення і реальне забезпечення прав і свобод особи, що можливе лише в правовій державі, з якою громадянське суспільство перебуває в органічній єдності» [4].

За твердженнями А. Зайцева, серед поширених механізмів, за якими здійснюється делібератія, відносяться громадські ради при органах державної влади, відповідні консультації з громадськістю, певні громадські експертизи, конкретні механізми громадського контролю, парламентські, а також позапарламентські дебати, громадське обговорення у засобах масової інформації [3].

Деліберативні механізми варто виокремлювати за наступними ознаками:

- механізми делібератії, які здійснюються у формальній політичній сфері. До них належать: електронні консультації, парламентські дебати; консультації з громадськістю (опитування громадської думки, громадські слухання), громадські ради; відкриті засідання державних органів; делібератія в органах місцевого самоврядування;

- механізми делібератії, що здійснюються у неформальній політичній сфері. До них можна віднести: неформальні, які можуть переходити у формальну політичну сферу (громадська експертиза, громадський контроль); ті, що вважаються суто неформальними (громадське обговорення в ЗМІ, громадські форуми, адвокати-кампанії).

Механізми політики публічного обговорення охоплюють перші дві групи. До механізмів першої групи відносять інституціоналізовані процеси, систематичне впровадження яких забезпечується чинними нормами

права та відповідною діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. До механізмів суто неформальної політичної сфери відносять публічне обговорення в ЗМІ, на громадських форумах. Ці дорадчі механізми також мають досить великий вплив на розвиток громадянського суспільства.

Найчастіше вони виступають більше показником розвиненості громадянського суспільства, ніж певним засобом розвитку. Адаже передумовою їх ефективності є розвиненість інститутів громадянського суспільства.

Деліберативна політика відіграє важливу роль у розвитку громадянського суспільства, а особливості державної політики деліберативної виступають чинником його розвитку.

Формами державної деліберативної політики можна назвати формалізовані і частково формалізовані процеси деліберативної, які впливають на функціонування громадянського суспільства. Ключовим тут є те, що функції громадянського суспільства і держави мають багато спільного, проте досить суттєвою різницею між ними є те, що держава виконує функції, які спрямовані на врегулювання процесів життєдіяльності суспільств як цілісної соціально-політичної системи, а громадянське суспільство має ряд функцій, які стосуються держави як політичного інституту, так і суспільного утворення.

Інституціоналізація діалогу держави і громадянського суспільства не просто «задає правила гри», але ще й сформує елементи суспільної системи, здатної зробити значний вплив на існуючі в соціумі цінності, колективну ідентичність, довіру і солідарність. Соціальна діяльність в контексті демократії участі, яка веде до появи нових політичних інститутів, – це нові демократичні практики, спільні колективні дії і громадські рухи, які здатні створити необхідні ефекти з точки зору інституціоналізації процедури консультацій і діалогу [2].

Так, громадське обговорення є публічним і передбачає організацію та проведення дебатів на радіо і телебаченні, конференцій в мережі Інтернет, е-консультацій. До громадських обговорень також належать різного роду конференції, зустрічі із громадськістю, засідання за круглим столом, форуми, громадські слухання та збори.

Громадянське суспільство зазнає значного впливу від консультацій громадськості, що визначається дозволом залучення представників великої кількості груп, інтереси яких стосуються кожного конкретного питання, а також тим, що результати громадських консультацій стають загальнодоступними.

Функціонування деліберативних механізмів у взаємовідносинах громадянського суспільства і держави є потужним фактором, завдяки якому, відбувається залучення індивідів до демократичних групових процесів, завдяки яким є можливість отримувати ціннісний досвід, а також навички артикуляції та реалізації власних інтересів у поєднанні з інтересами громади. Інституціоналізація діалогу держави і громадянського суспільства латентно обумовлює і процес інституціоналізації діалогічної демократії. І, навпаки, інституціоналізація демократії (деліберативної участі, діалогічної моделі) об'єктивно пов'язана з інституціоналізацією діалогу держави і громадянського суспільства. Також варто зазначити, що реалізація зовнішніх та внутрішніх функцій громадянського суспільства передбачає взаємообумовлений діалог між державою та суспільством. В результаті цього вона сприяє активізації політичної активності громадян і, як наслідок, надає широкі можливості для політичної участі громадян та здійснення громадського контролю.

Література:

1. Герман Ю. О. Феномен «деліберативної політики» у системі поглядів Ю. Габермаса. Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2011. Вип. 1 (1). С. 74–75.
2. Дунаєва Г. О. Процес інституціоналізації політичної відповідальності в Україні в контексті формування громадянського суспільства // Політологічні записки. Збірник наукових праць. 2012. № 2. С. 345-353.
3. Зайцев А. В. Деліберативная демократия как институциональный диалог власти и гражданского общества // Социодинамика. 2013. № 5. С. 29-44. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=689.
4. Задоянчук О. Соціально-політичні аспекти становлення громадянського суспільства в Україні // Людина і політика. 1999. №1. С. 16–20.
5. Костючков С. К. Громадянське суспільство і держава: політико-правові та соціальні аспекти взаємодії // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. 2012. Т. 182, Вип. 170. С. 38–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_182_170_10.
6. Коэн Дж. Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория : пер. с англ. / общ. ред. И. И. Мюрберг. Москва : Издательство «Весь мир», 2003. 784 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Бойчук Ю.М.,
судовий експерт у сфері психологічних досліджень
Львівського НДЕКЦ МВС*

ВІДНОСНІСТЬ І СТАЛІСТЬ ПОНЯТЬ «НОРМИ» ТА «ПАТОЛОГІЇ» ПСИХІКИ У РОБОТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.

Сучасний світ сповнений численними випробуваннями, проблемами та невизначеністю. Все це пов'язано зі швидким темпом життя, надмірними обсягами інформації та високими вимогами реальності. Психіка людини не завжди спроможна витримувати такі умови і знаходитись в рамках «норми». Все більш актуальним у сучасному світі стає розуміння поняття «норми» та «патології» особливо для роботи експертів в області комплексної судово психолого-психіатричної експертизи. Питання розмежування «норми» і «патології» психіки - це проблема не лише фундаментальна, а й, першочергово прикладна у діяльності експерта-психолога при проведенні психодіагностичного дослідження. Судовий експерт може давати експертний висновок, який стосується питань індивідуально-особистісних особливостей, емоційного стану, власне, під час скоєння протиправних дій та їх вплив на підекспертного, що безпосередньо входять в компетенцію судового експерта. Беручи до уваги його висновок та обставини справи, остаточне рішення стосовно деліктоздатності чи осудності підекспертного виносить суд. Як відомо, осудність - це нормальний стан психічно здорової людини. Існує презумпція психічного здоров'я: кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах і в порядку, передбачених законом. *Згідно з кримінально-процесуальним законодавством* якщо виникає сумнів з приводу осудності, органи досудового розслідування чи суд призначають комплексну судово психолого-психіатричну експертизу. *Однак цей висновок, як і будь-який висновок експерта взагалі, не є обов'язковим для органів досудового розслідування, прокурора і суду, а підлягає оцінці. Вони можуть не погодитися з висновком судової експертизи, але така незгода має бути вмотивована у відповідному процесуальному документі* [1].

Питання про критерії психічної норми – предмет тривалої дискусії як науковців так і практиків, який, на їхню компетентну думку, є багатограним і має складну будову. Відтак, наприклад за статистичним критерієм, нормою можна вважати відповідність певних психологічних особливостей людини тестовим нормам, а філософський критерій орієнтує на ідеали гуманістичної психології. Отож існує декілька різноманітних підходів для визначення «норми» і «патології» психічної діяльності. У рамках статистично-адаптаційного підходу норма розуміється як, по-перше, щось середнє, устояне, не виділяється з маси і, по-друге (що необхідно пов'язано з першим) - найбільш пристосоване, адаптоване до навколишнього середовища [2]. Соціологічний підхід спирається на норми та правила, які існують в суспільстві, що закріплені в задекларованих нормативно-правових актах на рівні закону.

У свою чергу відхилення поведінки, які пов'язані з недотриманням цих норм засвідчують про девіантну поведінку, прикладом якої може служити суїцидальна поведінка. По статистиці самогубство здійснюють не лише психічно хворі люди, але й здорові, питання яких вирішує посмертна судово-психологічна експертиза психологічного стану особистості [3]. Однак крайньою характеристикою девіантної поведінки рахується деліквентна або кримінальна поведінка – це будь-яка поведінка, що порушує норми громадського порядку. Дана поведінка може мати форму дрібних порушень морально-етичних норм, що не досягають рівня злочину. Тут вона збігається з асоціальною поведінкою, яка може виражатися в злочинних діяннях, які караються відповідно до Кримінального кодексу. У цьому випадку поведінка буде кримінальною чи антисоціальною, що можна розглядати в контексті як етапи формування протизаконних дій, і як відносно незалежні його прояви [4].

Антисоціальний розлад особистості, як і всі інші, може бути діагностований, починаючи з 18 років, однак з'являється дедалі більше даних, які вказують на формування в дитячому та підлітковому віці стійких розладів поведінки, що згодом переростають в антисоціальний розлад. Отже, ми можемо віднести усі ці форми до клінічного критерію, що обумовлює поняття відхилення від «норми» і в Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) становить групу психічних захворювань (F60–F69) таких як розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих. Діагностичні критерії яких мають використовуватися у практиці психіатрів і клінічних психологів тоді, коли розлади психіки та поведінки діагностуються як провідна

патологія з виставленням відповідного клінічного діагнозу. Ці ж критерії мають використовуватися тоді, коли розлади психіки та поведінки є супутніми, зокрема, в структурі соматичних захворювань та ідентифікуються на синдромальному рівні [5]. Таким чином, завдання судового експерта-психолога полягає в диференціації та контент-аналізі нормальних і патологічних індивідуально-психологічних особливостей, які б могли істотно вплинути на поведінку підекспертного в досліджуваній ситуації при вчиненні протиправних дій таких як зґвалтування чи вбивство.

В сучасному суспільстві при оцінці психічного розвитку здоров'я дитини чи дорослої людини перед фахівцями завжди постає питання про нормативність індивідуума. При цьому нормативність, звичайно ж, оцінюється як з клінічної, так і з соціальної, і з психологічної точок зору. Останнім часом, коли відбувається багато змін в образі життя людей, а інформаційне та емоційне навантаження все зростає, поняття психічної «норми», увлєння про відносність і сталість психічної «норми» та «патології» стають все актуальнішими для експертів в області комплексної судово психолого-психіатричної експертизи [6].

На протязі характеру «патологічним» розладам особистості, в прикладній психології ми зустрічаємо поняття акцентуація характеру – це крайні варіанти «норми», за яких окремі риси характеру надзвичайно посилені, внаслідок чого виявляється виборча уразливість відносно певного роду психогенних впливів при хорошій і навіть підвищеній стійкості до інших. Як досить типове характерологічне ускладнення в духовно-моральних структурах особистості, акцентуація не є різновидом соціально-психологічної патології та досить часто зустрічається у практиці судового експерта [7].

Поняття «патології» можна розглядати залежно від характеру дефекту. Психічний дизонтогенез – це різні форми порушень онтогенезу психіки, які проявляються в зміні послідовності, ритму і темпу процесу дозрівання і становлення психічних функцій. Його поділяють на недорозвинення, порушений дизонтогенез, дефіцитарний, спотворений, дисгармонійний і затриманий дизонтогенез. Наприклад, спотворений дизонтогенез виявляє себе при спадкових, найчастіше психічних, захворюваннях. Дисгармонійний дизонтогенез стосується переважно емоційно-вольової сфери. Його моделлю може бути вище згадана психопатія (розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих) – патологія темпераменту та характеру, властивості яких зумовлюють соціальну дезадаптацію – розлад стосунків з довколишніми. Кожен варіант психопатії має відмінну картину дизонтогенезу, проте всіх їх об'єднує явище декомпенсації – порушення встановленої в результаті компенсації соціальної адаптації, та стабільність прояву в різноманітних ситуаціях. При психодіагностиці таких індивідів до компетенції експерта-психолога відноситься вияв його індивідуально-психологічних особливостей та спільно з судовим психіатром – інтегративне заключення щодо клініко-психологічних особливостей його психічного розвитку. Отже, наявність дефекту дає змогу досить чітко окреслити межу, яка відділяє психічну «патологію» від психічної «норми», проте це ще не є підставою для визначення останньої [8].

При постановці питань пов'язаних із участю батьків у вихованні дитини, а також у судово-психологічних експертизах по справах дитячо-батьківських відносин судовий експерт може виявити патології стилів виховання, такі як: жорстоке поводження з дітьми, повне ігнорування їх потреб (гіпопротекція) чи амбівалентне емоційне ставлення до дитини (наявність позитивних і негативних почуттів, ворожості і любові). Виявлення порушень дитячо-батьківських взаємин та ретроспективна діагностика стилів виховання і ставлення до дитини, одне із провідних завдань у роботі судового-експерта.

Таким чином, об'єктивної відповіді на питання «що є психологічною нормою, а що не є такою?», на думку багатьох дослідників, не існує, оскільки ця відповідь «... залежить від критеріїв, прийнятих у конкретному суспільстві та в чітко визначений період часу» [9]. Підсумовуючи вищевикладене: аналіз понять «норма-патологія» та їх взаємозв'язку у роботі судового експерта підлягає всесторонньому дослідженню психічних станів, процесів і властивостей підекспертного, методиками, які затверджені нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України та постійне підвищення рівня знань і компетенції експертів-психологів для надання обґрунтованого та об'єктивного висновку, що є або будуть предметом судового розгляду.

Література:

1. <http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/019.php>
2. Психологія здоров'я: [підручник для вузів / під ред. Г. С. Нікіфорова]. - СПб. : Пітер, 2003. - 607 с.
3. <http://lossofsoul.com/DEATH/suicide/statistic.htm>
4. Васильєв В.Л. Юридична психологія / В.Л. Васильєв. - СПб: Пітер Пресс, 1997. - 656 с.

5. Hoermann S., Zupanick C. E., Dombeck M. DSM-5: The Ten Personality Disorders: Cluster B. MentalHelp.net [Online resource], 2013.

6. Критерії діагностики і психотерапії розладів психіки та поведінки [Електронний ресурс] / Під ред. Б. В. Михайлова, С. І. Табачнікова, О. К. Напрєєнка, В. В. Домбровської // Новини української психіатрії. - Харків, 2003. — Режим доступу: <http://www.psychiatry.ua/books/criteria>.

7. Психологія: Словник / [під ред. А.В. Петровського]. - М., 1990. – 607 с.

8. Штифурак В.С., Шпоргун О.М. Феноменологія, практика та корекція психологічного здоров'я особистості: монографія / В.С. Штифурак., О.М. Шпоргун - Вінниця. - 2019, - 331 с.

9. Малкін П. Ф. Особистість і психічні захворювання: У кн.: Проблеми особистості [Текст] / П. Ф. Малкін. - М., 1970. - С. 157-163.

Кармалюк С.П.,

*к.і.н., доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ НЕГАТИВНИМ ЕФЕКТАМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Сьогодні як в Україні, так і в ряді інших постсоціалістичних країн виникли проблеми, безпосередньо пов'язані з процесом соціалізації молоді, а саме - зміна ціннісних пріоритетів молодого покоління та особистісні зміни, соціально-психологічні чинники, що обумовлюють особливості протікання процесу соціалізації, відсутність чітких ціннісних ідеалів. Зазначений віковий період соціалізації є найбільш «чутливим» до соціальних змін, які відбуваються в суспільстві. Ключовою проблемою даного процесу, на наше переконання, є поява нових і радикальна зміна традиційних каналів соціалізації молоді. Така ситуація в перехідному українському суспільстві призвела до збільшення кількості молодих людей, які ведуть асоціальний і аморальний спосіб життя.

Вивченню даної проблематики в тій і іншій мірі присвячені наукові дослідження Галус О.М., Жаровської О. П., Сурвіляйте Д. В., Оржеховської В.М. та ін.

Розглядаючи підходи по нейтралізації негативних ефектів соціалізації молоді, пропонуємо зі всієї великої кількості, застосувати наступні: системний, особистісно-орієнтований, мікросередовища, діяльнісний і компетентнісний. З технологічного боку жоден із запропонованих підходів не може бути самодостатнім. Адже кожен з них розкриває лише частину соціальної дійсності, і не може охопити повністю. Отже, поєднання та узгодження запропонованих підходів є важливою умовою ефективності виховного процесу у закладах вищої освіти, що сприятиме позитивній соціалізації особистості.

Особливою застосування системного підходу є його використання в знеособлених сферах соціального буття, тобто там, де особистість як об'єкт соціально-педагогічного впливу безпосередньо не присутня. Як результат, найоптимальніше його використовувати в ході планування виховної діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід, є надзвичайно важливим в процесі соціалізації молоді. Насамперед, він сприяє формуванню позитивного досвіду молоді людини, що в подальшому сприятиме її успішній соціалізації, а також формує основні вектори виховного процесу у вищій школі.

Говорячи про вплив мікросередовища, необхідно розуміти, що особистість і оточуюча реальність переважно взаємопов'язані. Оточуюче середовище суттєво впливаючи на молоду людину, збагачує особистість новими знаннями, стосунками, емоціями, або навпаки - збіднює, може зробити вільним або рабом, може зцілити, а може знищити як єдине ціле. Тому ключове завдання даного підходу - створити в університеті або коледжі мікросередовище, яке сприятиме розвитку особистості й забезпечувати її повноцінну позитивну соціалізацію.

Вибір діяльнісного підходу зумовлений цілим рядом міркувань. Насамперед, це той базис який лежить в основі різноманітних методик виховання. Потім, варто зауважити, що особистість, формується та соціалізується через безпосередню участь в різноманітній діяльності й саме цей підхід сприяє закріпленню набутих навичок на практиці. Крім того він допомагає молоді успішно інтегруватися в соціум і забезпечує її професійну самореалізацію. Також зазначений підхід сприяє практичній організації виховного процесу.

Використання компетентнісного підходу допоможе інтегрувати різноманітні компоненти соціалізації, об'єднавши його внутрішні і зовнішні складові. Крім того він покаже нам процес розвитку особистості на різних етапах соціалізації, тобто в динаміці.

Проблема негативних ефектів в процесі соціалізації молоді набуває особливої гостроти в нашій країні, оскільки даний процес відбувається в складних соціальних, економічних і політичних умовах турбулентного суспільства, його криміногенної складової і деструктивних соціальних процесів.

Низький рівень економічного розвитку держави, обумовлює соціально-економічну трудову міграцію і еміграцію молоді. У той же час, слід зазначити, що мітинги, акти громадянської непокори, до участі в яких залучається молодь, не тільки не сприяють її соціалізації, а й породжують синдром натовпу. Як результат - деструктивна поведінка молодих людей набуває все більшого поширення [2, с.94].

Поступово, однак неухильно, зростає чисельність молоді, яка відноситься до так званої «групи ризику». Зокрема, зловживання алкоголем, наркотиками, проституція сприяють поширенню протиправної, агресивної поведінки молодих громадян. Вживання алкоголю і наркотиків стає певним трендом сучасної молодіжної субкультури, перетворюється в атрибут способу життя. Особливу увагу в останні десятиліття, привертає зростання кількості молодих жінок, які зловживають алкоголем [3].

На відміну від національного, дещо консервативного соціуму, якому притаманна знана кількістю «табу», глобалізація сприяє формуванню нового виду суспільства, одночасно сприяючи протестним настроям серед молоді, паралельно формуючи нові молодіжні тренди.

Девіантна поведінка молоді стосується усіх сфер суспільного життя і проявляється як в насильстві і агресії, так і в негативному ставленні до оточуючих. Молоді люди нездатні прогнозувати результати своєї поведінки через брак комунікативних навичок.

Динаміка зростання кількості молодих людей з девіантною поведінкою підтверджує складність і глибину негативних ефектів соціалізації одночасно підтверджуючи неефективність тих превентивних заходів, які використовуються суспільством і недосконалість виховного процесу у закладах вищої освіти.

Деструктивний вплив на соціалізацію молоді має також її залежність від азартних і комп'ютерних ігор, соціальних мереж. Основними причинами такої ситуації, є, зокрема, психологічний дискомфорт, негативні враження, втрата духовних орієнтирів і моральності, девальвація загальнолюдських цінностей, відсутність в значній частині молоді почуттів терпимості, толерантності, співпереживання, милосердя, честі, совісті, доброти.

З огляду на сказане вище, край необхідно виробити нові підходи, щодо запобігання негативних ефектів соціалізації серед молоді й формуванню верстви «марних людей». Насамперед необхідно вдосконалити превентивне виховання, трансформували форми і методи навчання, виховання, духовного та фізичного розвитку молоді особистості, сприяти пристосуванню активно зростаючого молодого покоління до зміни безпосередніх умов, в яких вона проживає і розвивається.

Створення цілісної системи запобігання негативних ефектів соціалізації молоді відповідає: запитам суспільства на формування небайдужого, здорового молодого покоління, з чіткою громадянською позицією; потребами молоді в реалізації своїх особистісних цінностей як основи її індивідуальної активності, яка базується на мотивації щодо задоволення власних потреб; соціально необхідністю формування ставлення до громадянської позиції як до соціально-моральної цінності; формування і розвитку позитивних мотивів діяльності молоді в процесі соціалізації; придбання молоддю практичних умінь і навичок, необхідних для реалізації власних планів; необхідністю допомоги молоді, які опинилися в кризовій життєвій ситуації [4].

Отже, сьогодні необхідне комплексне сприйняття з боку керівництва профільних державних органів та закладів вищої освіти, органів студентського самоврядування, серйозних змін в роботі з молоддю та запровадження нових підходів у виховній діяльності. З метою зменшення негативних ефектів соціалізації молоді, насамперед необхідно: суттєво поліпшити стан фізичного і духовного здоров'я молодих людей, активізувати популяризацію здорового способу життя на національному рівні; підвищити рівень превентивного виховання студентської молоді в закладах вищої освіти; розробити та запровадити реальну програму запобігання високого рівня захворюваності та смертності серед молоді; стимулювати молодь до постійної самоосвіти та навчання протягом усього життя; реорганізувати систему молодіжного дозвілля; реформувати систему виховної роботи у закладах вищої освіти; сприяти на державному рівні розширенню використання інноваційного потенціалу молодих людей.

Запровадження запропонованих заходів сприятиме нейтралізації негативних ефектів соціалізації, та допоможе формування нових підходів щодо запобігання девіантної поведінки молоді й вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення.

Література:

1. Галус О.М. Соціалізація особистості: сутність, концептуальні підходи у наукових теоріях, напрямках, школах / О.М. Галус // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». - 2010. - № 2. - С. 69-75.
2. Кармалюк С.П. Психологія трансформації світоглядних переконань сучасної молоді під впливом глобалізації / С.П. Кармалюк // Транснаціональний розвиток освіти і медицини: історія, теорія, практика, інновації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського -Тернопіль, 2017. – С.92-94.
3. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» [Електронний ресурс] / [О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н.М.К. Нгуен та ін.]. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. – 214 с. URL : http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf
4. Оржеховська В.М. Концепція превентивного виховання дітей і молодів системі освіти України (Проект). [Електронний ресурс] / В.М. Оржеховська. URL : https://www.fz-09.at.ua/Vuhovna/proekt_konsepsiyi_preventivnogo_vuxovannyi.doc

Коробкова Т.М., студентка

Іванова Т.В.,

доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У ОСІБ РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Формування і розвиток особистості пов'язані з переживанням та вирішенням екзистенціальних конфліктів, тобто криз існування. Екзистенціальні конфлікти є наслідком гострої конфронтації з певними умовами життєдіяльності, є немінучими складовими людського буття та відображають найзагальніші основи людського існування: смерть, свобода, відчуття екзистенціальної ізоляції або безглуздості.

«Екзистенціальний страх - це страх перебування на межі небутия, принципово не гарантованості і ціннісної нісенітниці Існування. Це страх людини, яка втікає від товариства, і, в той же момент, відчуває стрес від відсутності безпечного простору» [3, с. 97].

Екзистенціальні конфлікти та страхи може виникнути в будь-якому віці, частіше на межі зміни провідних видів діяльності, коли людина потрапляє в екзистенціальні кризові ситуації. При цьому, як показують дослідження, екзистенціальний страх (як прояв несвідомого) частіше виникає у емоційно чутливих індивідів з високим рівнем особистісної тривожності. В критичних та нервових ситуаціях у таких людей можуть виникати думки про власну смерть як про спосіб визволення від травматичних проблем [1].

Екзистенціальні страхи представляють собою особливу групу страхів, які притаманні всім людям, які витісняються глибоко у несвідоме. Відповідно вони не завжди будуть усвідомлюватися людиною. Екзистенціальний страх смерті проявляється у емоційних та чутливих осіб ранньої дорослості з підвищеним рівнем особистісної тривожності і можуть провокувати суїцидальні думки та подібну поведінку, як спосіб вирішення для індивіда проблеми, яка наносить шкоду його психіці [1]. Тобто вони в цьому віковому періоді болісно сприймають та проживають це.

Чим індивід стає старшим, тим вище у нього ризик зіткнутися з таким страхом як боязнь старості. Причинами даного страху є те, що люди бояться стати тягарем для близьких. Їх долають думки про те, що вони залишаться зовсім одні. Також люди в даному віці відчувають страх перед змінами.

Ще одним характерним страхом у осіб ранньої дорослості є страх майбутнього, який може ілюструвати захисну реакцію людини на будь-які нестандартні нововведення, які може пропонувати їм майбутнє. Даний страх передбачає в особистості нездатність уявити якісь радикальні зміни та належно до них підготуватися. При цьому острах стосовно майбутнього психологічно урівноважує людину, яка прагне змін, хоча й може міркувати про це переважно ірраціонально.

І. Бестужев-Лада звертає увагу на те, що людина даного вікового періоду, відчуваючи страх майбутнього, не в змозі буде сприймати без прогностичної підготовки будь-які уявлення стосовно якісного та нового майбутнього, оскільки воно йде врозріз з уявленнями індивіда звичайного сьогодення [2].

Страх самотності є одним із закономірних феноменів, який може бути пов'язаний зі страхом смерті та страхом майбутнього, оскільки індивід в період ранньої дорослості може відчувати себе відстороненим від інших людей, а також не розуміти сенсу свого буття та діяльності. Через що і може викликатись в ньому тривожність з приводу майбутнього і розвиватись страх смерті, бо людина мало чим займається в своєму віці.

З іншого боку, страх смерті та майбутнього можуть бути корисними для навчання та особистісного зростання, а також для підвищення сенсу в житті людини. Однак, якщо страхи присутні в більшій мірі, ніж треба, наслідками цього можуть бути амбівалентність до власного організму або розлади, пов'язані з харчуванням та самопошкодженням. Крім того, може бути задіяна і сфера відносин, а саме можуть порушуватись особисті стосунки та сексуальна близькість, оскільки фізичне тіло служить нагадуванням про смерть, якщо людина безпосередньо боїться власної смерті.

Екзистенціальні страхи в житті дорослої людини є загальною проблемою, яку потрібно більш уважно розглядати та вивчати. Особливу увагу варто приділяти корекційним заходам щодо усунення екзистенціальних страхів у дорослих. Робота з екзистенціальними страхами має свою специфіку, тому що вона передбачає створення нового сенсу, коли результатом внутрішньої роботи особистості є подолання та проживання критичних життєвих ситуацій, результатом чого стають зміни в її внутрішньому суб'єктивному світі. Крім того, важливим є формування конструктивного ставлення до життя, подій та ситуацій, вміння раціонально оцінити ситуацію та прийняти зважені рішення. Важливим також є формування усвідомленої відповідальності за власну долю, що є умовою проактивної діяльності та реалізації власного потенціалу, а також забезпечує контроль за власними емоціями, думками та поведінкою. Результатом ефективної терапії має стати збагачення та розширення основних видів життєдіяльності особистості.

Література:

1. Завада О. Футурофобія: страх перед майбутнім. [Електронний ресурс]: матеріали Всеукр. конф. з міжнар. участю [«Духовність. Культура. Виклики сьогодення.»] Львів 2017. С. 146. Режим доступу : <http://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Tezy-konferenciji-2017.pdf#page=148>
2. Котро Ж., Моллар Е. Когнитивна терапія фобій [Електронний ресурс]. Консультативна психологія і психотерапія. 1996. Том 4. № 3. Режим доступу: http://psyjournals.ru/files/25534/mpj_1996_n3_Kotro_MolLar.pdf
3. Мовчан М. М. Екзистенціальна та психоаналітична концепції страху. [Електронний ресурс]. М. М. Мовчан. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Гол. Ред. В. М. Вашкевч. К.: ВІР УАН, 2011. Вип.49. С. 97; 280-285. Режим доступу : <http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/>

*Костючик В.П.,
студент Національного університету “Острозька академія”*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У процесі розвитку людства і у ритмі сучасного життя людина прагне стати кращою від усіх. Суспільство нав'язує думку про те, що особистість повинна бути ідеальною. Саме через ці твердження важливою характеристикою особистості стає перфекціонізм. З однієї сторони, це допомагає людині вдосконалюватись, розвиває відповідальність, ретельність у виконанні роботи, добросовісне ставлення до праці. Проте на фоні з позитивними ефектами можуть виникати інші симптоми – стрес, тривожність,

депресія тощо. Перфекціонізм (з лат. perfectio) – означає бездоганність, досконалість. В літературі класичним трактуванням перфекціонізму є здатність особистості встановлювати високі стандарти, що в результаті призводить до неможливості відчувати задоволеність результатами роботи [7].

Цєю проблемою цікавилися багато вчених. Вони внесли великий вклад у розвиток поняття, сформували сучасне розуміння перфекціонізму та його вплив на людину. Відомими зарубіжними вченими, що досліджували перфекціонізм, є П. Хьюїт, Г. Флетт, П. Хевітт, Д. Хамачек, С. Блатт, Р. Фрост, Д. Боуче та ін. Вченими, що розглядали перфекціонізм на пострадянському просторі, були Н. Гаранян, Є. Лїн, А. Андреева, Г. Горская, Г. Чепурна, Л. Даннилевич та ін.

Психолог М.Холендер трактував перфекціонізм як «повсякденна практика пред'явлення до себе вимог більш високої якості виконання діяльності, ніж того вимагають обставини» [1]. Сучасна наука пояснює перфекціонізм як особливу «мережу когніцій», що включає очікування, інтерпретацію подій, оцінку себе та інших. Люди, які схильні до перфекціонізму, встановлюють надто високі стандарти, прагнуть до досконалості [2]. Такий учений, як Дональд Хамчек описує два види перфекціонізму – «нормальний» (адаптивний) та «невротичний» (дезадаптивний). Першому властиві лідерські якості, висока працездатність, мотивація на досягнення мети, активність. У невротичних перфекціоністів спостерігається зневіра, спустошення та ряд психосоматичних порушень [6].

Перфекціонізм, як характеристика юнацького віку, є досить цікавим явищем. Саме в юнацькому віці відбувається становлення «Я», формування та початок роботи над життєвими планами, розвиток у різноманітних сферах життя. Юнацький вік є переходом від підліткового віку до дорослості. Новоутвореннями юнацького віку, за Е. Еріксоном, є становлення ідентичності. Це прийняття себе та своїх можливостей, засвоєння чоловічої та жіночої ролі, формування серйозних відносин з ровесниками та особами протилежної статі, підготовка до професійного зростання, емоційна сепарація від батьків, підготовка до шлюбних відносин [1].

Саме через особливості юнацького віку особистості притаманні риси перфекціонізму. Людина схильна ставити високі (часто завищені) цілі. А. Б. Холмогорова та Н. К. Гаранян зазначають, що для юнацького віку характерне надмірне бажання досягти успіху, що перетворює здорове бажання розкриття своїх здібностей та можливостей у перфекціонізм, що в свою чергу приводить до фрустрації [1;4].

Позитивним явищем перфекціонізму в юності може розглядатись з позиції обдарованості, прагнення в саморозвитку та самовдосконаленні. Конструктивний перфекціонізм розглядається в роботах М. Ларскіх і співставляється з досягненням акме (найвищої точки розвитку) як один із його компонентів [3].

Сучасні дослідження перфекціонізму в контексті юнацького віку зосереджені в напрямку формування критеріїв перфекціонізму [5]. За Д.Хамачеком одними із чинників формування цього явища є високий рівень нейротизму. Особами юнацького віку з високим рівнем перфекціонізму, за даними досліджень, частіше є сангвініки та холерики [2]. Також виділено мотиваційну сферу: для конструктивного перфекціонізму характерне прагнення досягти успіху, а для неконструктивного – уникнення невдачі.

Також для юнацького віку притаманний спотворений чи недостатньо повний образ власного «Я», що може привести до оманливого прийняття своїх якостей, орієнтації на соціально прийнятні норми і розвиток перфекціонізму [1]. Поруч з цим особи юнацького віку часто відчують задоволення своїм рівнем життя, що вказує на функціональний конфлікт саморегуляції, спрямованої на вдосконалення свого життя.

Говорячи про перфекціонізм, часто згадують ступінь вираженості кожного типу, особливо в юнацькому віці. Найбільш вираженим є висой рівень перфекціонізму, орієнтованого на себе (П. Хьюїт та Г.Флетт). Соціально приписуваний перфекціонізм частіше має низьку міру вираженості. Перфекціонізм, орієнтований на інших, часто має тенденцію помірної вираженості. Г. Флетт та П. Хьюїт вказували на те, що перфекціонізм, орієнтований на себе, може вважатись умовно конструктивним, але при цьому разом із соціально-орієнтованим перфекціонізмом має взаємозв'язок із депресивними синдромами [7].

Отже, у юнацькому віці перфекціонізм є важливою характеристикою особистості. Цей феномен має як позитивні так і негативні сторони. Позитивним є те, що це явище сприяє людину встановлювати собі складні завдання, старанно виконувати свою роботу, сприяє саморозвитку, розкриттю здібностей та бажанню досягти успіху. У період юності негативними наслідками перфекціонізму може бути встановлення для себе надто високих і складних, часом, нереальних цілей, які не вдається виконати, що може привести до стресу, тривоги, депресії.

Список використаних джерел:

1. Гаранян Н. Г. Перфекционизм и враждебность как личностные факторы депрессивных и тревожных расстройств: автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.04. Московский научно-исследовательский Институт психиатрии. Москва, 2010. 42 с.
2. Ларских М. В. Индивидуально-типологические детерминанты перфекционизма студента. *Известия Воронежского государственного педагогического университета*. 2015. № 2 (267). С. 227–231.
3. Ларских М. В. Феномен конструктивного перфекционизма в контексте акмеологии. *Акмеология*. 2013. №4. С. 67–72.
4. Холмогорова А. Б. Нарциссизм, перфекционизм и депрессия. *Московский психотерапевтический журнал*. 2004. № 1. С. 18–35.
5. Frost R. Perfectionism in obsessive-compulsive disorder. *Behavior Research and Therapy*. 1997. V. 42. № 3. P. 291–296.
6. Namachek D. Psychodynamics of normal neurotic perfectionism. *Psychology*. 1978. V. 15. № 15. P. 27–33.
7. Hewitt P. Perfectionism in the Self and Social context: conceptualization, assessment and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991. V. 60. № 3. P. 456–470.

Валерія Лактіонова,

*курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
наук. кер. Шинкаренко Інна, кандидат психологічних наук, доцент*

Дніпропетровський держаний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ СЬГОДЕННЯ

На сьогоднішній день побутова реальність демонструє значне зростання насильства в усіх його видах і формах на рівні суспільства, державних інститутів, а також індивідуальної свідомості. В нашій країні проблема насильства у сім'ї також є актуальною.

Як соціальне явище насильство у сім'ї існує дуже давно і нажалює уже розповсюджене в усьому світі незалежно від расових, етнічних, економічних особливостей країн. Поняття насильства є дуже багатозначним, його використовують не лише у психології, а й у юриспруденції. Одним з найпоширеніших явищ на сьогоднішній день є домашнє насильство. Домашнє насильство – це ситуація, коли хтось один з подружньої пари контролює або намагається контролювати поведінку та почуття іншого члена сім'ї. Домашнє насильство включає в себе випадки жорстокого поводження з дітьми, насилля направлене на одного з подружжя, або жорстоке поводження з батьками у випадку престарілого віку [1].

Домашнє насильство має чіткі грані гендерної проблеми. На думку багатьох дослідників цієї проблеми, 95% жертв домашнього насилля – жінки. Серед різноманітних видів насилля – фізичного, сексуального, психологічного, економічного – саме під час домашнього насилля жорстоке поводження є регулярним, систематичним та охоплює різноманітні сфери взаємовідносин кривдника та жертви [1].

До людей, які зазнали насильство, характерні: низька самооцінка, ненормальне уявлення про родину, про роль жінки у суспільстві, виправдання дій кривдника, почуття провини та заперечення почуття гніву, які вони відчувають по відношенню до кривдника, впевненість що ніхто не може допомогти їм у вирішенні проблеми насильства, віра у міфи про насильницькі відносини у родині як нормальні відносини між партнерами.

Характерним для багатьох жінок є відчуття сорому, збентеження та приниження. Дуже часто вони відчувають негативні емоції, коли намагаються зрозуміти те, що відбувається та ідентифікувати себе як «побиту жінку» або постраждалу від домашнього насильства. Також, в той же час жінка, яка стала жертвою домашнього насильства не завжди втрачає відчуття любові та співчуття до партнера. Незабуде кохання може вплинути на рішення залишатися у родині чи ні [2, с.295].

Психологічна допомога жертвам насильства являє собою дуже складну задачу, оскільки люди, які зазнали насильство, знаходяться в тяжкому психоемоційному стані, відчувають сором, провину, дуже

часто намагаються приховати факт насильства. Люди, які переживають такий жах у своїх відносинах з близькою людиною, відчувають почуття безнадійності та безсилля, фізіологічне та психологічне напруження, порушення сну, суїцидальні думки [3, с.116].

Психологічна допомога жертвам насильства відбувається залежно від масштабності проблеми, віку особи, яка пережила насильство. При наданні першої допомоги жертвам домашнього насильства не треба вирішувати за постраждалого, що йому зараз потрібно, задля того щоб особа не втрачала контроль над реальністю, не розпитувати про подробиці ситуації, що відбулася, та не звинувачувати. Якщо постраждалий починає говорити про те, що сталося, не варто уточнювати в нього деталі [4, с.96].

З точки зору поліцейського, на нашу думку, коли правоохоронець прибуває на місце події задля зафіксування у протоколі факту домашнього насильства, проводити опитування особи доречніше буде у присутності психолога. Оскільки, ми розуміємо, що у поліції немає можливості на кожен виклик брати з собою психолога, можна зробити висновок, що кожен поліцейський повинен мати певні психологічні знання, щоб під час опитування особи зміг надати їй першу психологічну допомогу та контактувати з жертвою, а потім надалі порадити їй звернутися до фахового спеціаліста

Отже, намагаючись вирішити проблему насилля у сім'ї у нашій країні, Верховна Рада України у 2017 році ухвалила Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від таких дій. Але, нажаль, навіть після прийняття Закону випадки домашнього насильства не зменшилися в своєму обсязі, насильники й надалі продовжують знущатися над своїми жертвами, адже покарання для них немає. Тому, влада повинна приймати законопроекти про внесення змін до Кримінального Кодексу та до Кримінально процесуального Кодексу задля притягнення кривдників до кримінальної відповідальності

Список використаної літератури:

1. Гендерна дискримінація та насильство щодо жінок. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1398061293>
2. Проект Програми для дівчат (14-18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику / В. М. Бондаровська, Т. В. Журавель, О. Я. Куриленко та ін. – "Українська фундація громадського здоров'я", 2013. – 454 с.
3. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками, жертвами насильства в сім'ї / К. О. Кальницька // Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: Український та міжнародний досвід: Тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 3-4 грудня 2010 року): – Чернівці: ЧДІЕУ, 2011. – С. 114-120.
4. Кальницька Ю. С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. С. Кальницька // Соціальна політика та соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 91-102.
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

*Лисиманка Ольга Володимирівна,
студентка Національного університету «Острозька академія»,
факультету політико-інформаційного менеджменту,
кафедри психології та педагогіки (група Пс-31)*

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА АКАДЕМІЧНУ УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Самооцінка супроводжує нас усюди, вона впливає на наші дії, думки, самопочуття тощо. Самооцінка – це непросто ставлення до себе, це також порівняння себе з іншими, здатність оцінювати свої можливості; вона впливає не тільки на нас, а й на наше оточення. Самооцінка може змінюватися у процесі діяльності та, водночас, впливати на неї [2].

Як показують спостереження, від самооцінки залежить соціальна активність студентів, їхні висловлювання під час занять тощо. Метою цього дослідження є з'ясувати вплив самооцінки на академічну успішність студентів.

У словнику Віктора Шапара подається наступне визначення самооцінки – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Належачи до ядра особистості, вона є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з оточенням, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності та подальший розвиток особистості [5].

Самооцінка є компонентом самосвідомості. За іншими джерелами самооцінка – це судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні з певним еталоном, зразком. Самооцінка, насамперед, є результатом розумових операцій – аналізу, синтезу, порівняння [3].

Що стосується самооцінки студента, то її значною мірою визначає успішність процесу його адаптації як на етапі прийняття ним соціальної ролі студента в перші роки навчання, так і на етапі прийняття професійної ролі [4].

Академічна успішність студента – це рівень знань засвоєних в процесі навчання; здатність застосування практичних навичок в умовах реального життя; вміння перенести теоретичні знання в практичну діяльність [1]. Академічна успішність залежить від специфічних когнітивних здібностей, таких як: робоча пам'ять, швидкість опрацювання інформації та просторові здібності [6].

Як відомо, людина може оцінювати себе адекватно і неадекватно (завищувати або занижувати свої досягнення).

Самооцінка адекватна, занижена чи завищена має прямий вплив на академічну успішність студентів. Дослідження психологів (Козерук Ю.В., Євсейчик Я.О., Болотова А.К., Боришевський М.Й. та ін.) переконливо доводять, що самооцінка може як стимулювати, так і пригнічувати активність людини [3].

При адекватній самооцінці студент правильно співвідносить свої сили із завданнями різної складності та їх вимогами. При оптимальній адекватній самооцінці суб'єкт правильно співвідносить свої можливості та здібності, досить критично відноситься до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та досягнення у навчальній діяльності, вміє ставити перед собою досяжні цілі. До того, що досягнуто він підходить не тільки зі своїми мірками, але і намагається передбачити, як до цього віднесуться люди, що його оточують.

Занижена самооцінка виявляється в підвищеній вимогливості до себе та своєї академічної успішності, постійному страху негативної думки про себе та свої дії, підвищеній вразливості. Це спонукує скорочувати контакти з людьми які оточують, з'являється страх публіки (аудиторії). Низька самооцінка руйнує в людини надії на добре ставлення до неї та її знань (думок), а реальні свої досягнення й позитивну оцінку вона сприймає як тимчасові й випадкові. Недооцінка своєї корисності знижує соціальну активність, ініціативність, такі студенти навіть коли знають відповідь мовчать. Невпевненість у собі, тривожність, негативні настрої й емоції, втрата почуття власної гідності, хворобливе ставлення до невдач пов'язані з неадекватно заниженою самооцінкою [3].

Висока самооцінка виявляється в тому, що людина керується своїми принципами, незалежно від думки навколишніх. При завищеній самооцінці людина самовпевнено береться за роботу, що перевищує її можливості. Студент ідеалізує себе та інтелектуальні здібності. Вважає себе академічно обдарованим та кращим за викладача. Навіть коли не знає відповіді на запитання – говорить. Прагне завжди бути в центрі уваги. Підозрілість, упертість, агресивність, недовіра, безтактність, грубість, надмірна вразливість, конфліктність, нетерпимість до зауважень – ознаки неадекватно завищеної самооцінки [3].

Отже, провівши теоретичний аналіз даної проблеми вдалося з'ясувати, що самооцінка має прямий вплив на академічну успішність студентів. Вид самооцінки – адекватна, занижена чи завищена, визначають тип ставлення студента до навчання і його спосіб «вчитися», які у свою чергу і призводять до певного рівня академічної успішності.

Перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямку є емпіричне вивчення зв'язку між самооцінкою та академічною успішністю студентів, теоретичний аналіз впливу самооцінки інтелектуальних здібностей на академічну успішність студентів.

Література:

1. Виноградов О. Г. Академічна успішність: комплексний підхід до побудови передбачувальних моделей. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Том 188. С. 46–49.

2. Калюжна С. М. Вплив самооцінки особистості на її академічну успішність у молодшому шкільному віці. *Психологічні науки «Молодий вчений»*. 2016. №5. С. 559–563.
3. Козерук Ю.В., Євсейчик Я.О. Самооцінка як фактор становлення особистості студента. *Вісник підготовки фахівців у системі професійної освіти*. 2015. №24. С. 163-165.
4. Пирлик М. А. Структурно-динамічна модель самооцінки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. №5.
5. Шапар В. Б. Сучасний глумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
6. Ксенева И. Д., Щербакова М. В. Самооценка студента как фактор успешности будущей профессиональной деятельности. *Психологические проблемы современного образования*. 2010. С. 119-123.

Пазюк Людмила Тарасівна,
студентка Національного університету «Острозька академія»

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНОГО СТРЕСУ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ

Роки студентства відіграють досить важливу роль у формуванні особистості в молоді, знаходження свого місця в суспільстві. У праці Ю.О. Самаріна студентство – це період, під час якого відбувається максимальний розвиток сенсорно-перцептивних, мнемічних, психомоторних і мовленнєво-мисленнєвих функцій [7]. Продуктивне навчання відіграє важливу роль у становленні особистості як професіонала. Водночас, навчально-професійна діяльність студентів майже завжди супроводжується стресами і надмірними навантаженнями. Тому важливо з'ясувати як навчальний стрес позначається на продуктивності навчання, щоб вчасно запобігати виснаженню і навчити студентів самостійно справлятися з ним.

У психологічній літературі під «продуктивним навчанням» часто розуміють «успішне навчання», або «результативне». Продуктивне навчання визначається як особливий емоційний стан людини, який виражається в її ставленні до діяльності та результатів діяльності [6]. В педагогіці продуктивне навчання описують з точки зору якості освіти, в контексті ефективності та результативності навчання [9].

Проблемою навчального стресу займалися порівняно небагато вчених. Значний вклад вніс такий дослідник, як Ю.В Щербатих [8], який вважав, що навчальний та екзаменаційний стрес займають одне з провідних місць серед причин, що викликають психічні порушення у студентів і призводить до погіршення продуктивності навчання і пошуку виходу зі стресових ситуацій. Проблему навчального стресу вивчали також і Дж. Гринберг [3], О. Кокун [5], С. Гапонова [2].

Стрес – це неспецифічна реакція організму у відповідь на зовнішній подразник, що перевищує норму, а також відповідна реакція нервової системи [1]. Найчастіше його симптоми проявляються в період іспитів, коли навантаження на організм, зокрема і психіку студента є максимальним. Типовими симптомами навчального стрес є: тривожність, роздратованість, неспокій, тремтіння в кінцівках, зміна апетиту, сплутаність у думках, пришвидшений пульс, часті помилки в роботі, погіршення когнітивних процесів, зміна в роботі внутрішніх органів, постійне відчуття втоми [1]. На думку В. Ю. Щербатих, не в кожного студента однакові прояви навчального стресу і взагалі не кожен знаходиться в стресовому стані. Багато залежить від сили стресорів та від індивідуальних характеристик організму та психіки, їх щільність до гострого переживання стресів.

Причиною виникнення стресів можуть бути і поганий тайм-менеджмент, занижена самооцінка, невіра в свої сили, порушення біологічних ритмів. Довготривале перебування в таких станах негативно позначається на здоров'ї студентів, призводячи до порушення в роботі внутрішніх органів, психіки, можуть виникати невротичні прояви та неврози [8].

Негативний вплив стресу позначається на продуктивності навчання наступним чином: відбувається зниження мотивації до отримання нових знань, погіршення функціонування когнітивних процесів, з'являються проблеми зі здоров'ям, через які здатність навчатися значно падає. Детальніше – погіршується імунітет, відбувається перевтома організму та психіки, можуть виникати психічні розлади,

такі, як тривожні, депресивні, іпохондричні, психосоматичні. Відбуваються значні зміни в головному мозку. Щодо когнітивних процесів, то погіршується робота пам'яті, уваги, сприйняття, мислення. Можуть виникати легкі когнітивні розлади [8].

Отже, в стані стресу студент погано запам'ятовує інформацію та відтворює її, погіршується концентрація уваги, її переключення, об'єм. Страждає здатність мислити, сприймати інформацію на адекватному рівні.

Позитивний вплив стресу проявляється в тому, що на початкових стадіях в організмі виробляються такі гормони, як кортизол, адреналін та норадреналін. Завдяки цьому організм здатний швидше та продуктивніше працювати, когнітивні функції пришвидшуються, робота вдається легше, швидше шукаються рішення завдань. Стає кращою працездатність, покращується рівень творчості, енергійність та мотивація. Студенти починають результативніше виконувати завдання, запам'ятовувати і відтворювати необхідну інформацію. Мислення стає яснішим. Особливо часто це проявляється за декілька днів чи за ніч до іспитів, адже час стає обмеженим, а мотивація отримати задовільні оцінки зростає [4]. Таким чином, формується стрес, який позитивно впливає на продуктивність навчання. Однак, важливо не допускати хронічного стресу, щоб від позитивного впливу не перетворився на негативний. Особливу увагу на це слід звертати особистостям, які схильні гостро реагувати на стрес і в яких навіть початок стресу незначною мірою мобілізує внутрішні ресурси.

Отже, навчальний стрес впливає і позитивно, і негативно на продуктивність навчальної діяльності. Позитивний вплив пов'язаний із викидом в організм відповідних гормонів, які спонукають до швидких та енергійних дій, які, у свою чергу, допомагають продуктивно навчатися. Стрес починає негативно впливати тоді, коли організм знаходився в такому стані надто довго і студент не володів навиками саморегуляції.

Список використаних джерел:

1. Бодров В. А. Психологический стресс. Развитие и преодоление : монография. Москва : ПЕР СЭ, 2006. 528 с.
2. Гапонова, С. А. Функциональные психические состояния студентов в образовательном пространстве вуза: динамика, детерминанты, оптимизация : автореф. дис. доктора психол. наук : 19.00.07. Нижний Новгород, 2005. 52 с.
3. Гринберг Дж. Управление стрессом / пер. с англ. Гительман Л. и др. СПб : Питер, 2002. 496 с.
4. Губарева А.Г. Уровень стресса у студентов во время сессии. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2016. № 11. С. 655–656;
5. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 200 с.
6. Лысенкова С.Н. Когда легко учиться. Педагогический поиск. Москва : Педагогика, 1987. –544 с.
7. Самарин Ю. А. Психология студенческого возраста и становление специалиста. *Вестник высшей школы*. 1969. №8. С. 127 – 130.
8. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции : учеб. пособ. СПб. 2006. 256 с.
9. Шукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательного интереса учащихся. Москва : Педагогика, 1988. 208 с.

Фурман Анастасія Миколаївна,
студентка групи Пс-31,

Національного університету «Острозька академія»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ ЯК СТРАХУ ПЕРЕД ІНШИМИ

Сором'язливість є однією з найбільш поширених і складних проблем міжособистісних відносин. Зміна соціально-економічної ситуації в суспільстві, ціннісних і соціальних орієнтацій людей привели до поглиблення конфліктів і сприйняття людьми один одного. Труднощі при знайомстві, що виникають у ході спілкування, труднощі у вираженні своєї думки, зайва стриманість обумовлені функціонуванням такого феномена як сором'язливість.

Актуальність дослідження посилюється ще й тим, що все більша кількість людей проживає концентровано в містах, де необхідність взаємодії особливо актуальна. При цьому навантаження на психіку наростає. Це визначається високим ритмом життя, великою кількістю інформації, своєрідністю способів її отримання і багаття іншими обставинами. У несприятливих умовах глибоко особистісні властивості, такі як сором'язливість можуть загострюватися і з суб'єктивних труднощів перетворюватися в об'єктивні перешкоди для повноцінних особистісних контактів.

Сором'язливість – це властивість особистості, яка виникає у людини, яка постійно зазнає труднощі у певних ситуаціях міжособистісного неформального спілкування, проявляється в стані нейропсихічної напруги і відрізняється різноманітними порушеннями вегетативної, психомоторної, мовної діяльності, емоційних, вольових розумових процесів і низкою специфічних змін самосвідомості [4]. Як окрема властивість особистості, сором'язливість у психології практично не вивчалася, за винятком декількох робіт І.С. Кона, А.Б. Добровича, В.Н. Куніцин, Н.В. Шінгаєва, Е.Н. Бойцовой, Л.Н. Галігузова та ін. Також слід особливо відзначити дослідження Ф. Зімбардо.

За Ф. Зімбардо, сором'язливість – це риса людини, пов'язана зі страхом людей, від яких з якоюсь причиною виходить емоційна загроза: незнайомих через невідомість і невизначеність їх поведінки; начальства, наділеного владою; представників протилежної статі через потенційну можливість інтимного контакту. Звідси прагнення соромливих до уникнення спілкування або до ухилення від соціальних контактів. Однак, говорячи про схильність до уникнення соціальних контактів соромливих, слід мати на увазі, що така ж поведінка характерна і для інтровертів [7].

Сором'язливість, як пише Ф. Зімбардо, може проявлятися в різних формах – від легкого дискомфорту до незрозумілого страху. Він виділяє два типи сором'язливості: звичайну, при якій людина вагається, чи варто чи не варто їй уникати незнайомих людей, і сором'язливість, викликану страхом, при якій людина просто уникає незнайомих людей [7].

Страх суспільства виражається, насамперед у замкнутості. Саме ця характеристика стає визначальною для всіх видів сором'язливості. Замкнутість проявляється в небажанні людини вступати в розмову. Якщо міжособистісне спілкування приносить людині дискомфорт, тоді вона замикається в собі, занурюючись у вигаданий світ. Активний співрозмовник може вивести сором'язливого з такого стану, постійно провокуючи того, хто мовчить.

Наступна характеристика сором'язливості — ніяковість, вона рідко залишає сором'язливих людей. В процесі постійних самоаналізів і самокритики, сором'язливі люди не знаходять у собі позитивних якостей. Це змушує їх відчувати незручність і невпевненість у будь-якій життєвій ситуації, відчувати себе не в своїй тарілці. І на решті остання характеристика сором'язливості — критичний самоаналіз. У якій би ситуації не опинялася сором'язлива людина, вона постійно аналізує. Похмури роздуми над власним життям змінюються критикою навколишньої дійсності. Внутрішній світ сором'язливого — суцільний ланцюжок міркувань і оцінок [2].

Сором'язливість не варто плутати із соромом. Якщо перше - постійна риса характеру, то сором — тимчасове явище, яке характерне для совісних людей, але скутість у поведінці зникає через деякий час у ході спілкування. Те ж саме можна сказати і про сум. Як короточасний прояв почуттів він може виникнути у будь-якої людини, наприклад через активну увагу до неї або при зайвій похвалі.

Сором'язливі ж люди здатні збентежуватися навіть наодинці з собою, так би мовити, без явних на те причин.

Визначити сором'язливість однозначно неможливо. Психологічні словники по-різному трактують стан зайвої боязкості.

Наприклад, у американських словниках визначення сором'язливості трактується як перешкоду для зближення з причини страху і недовіри. Крім того, чітко виділені такі характеристики, як невпевненість, підозрілість і сумнів [5]. Англійський словник Вебстера за основну характеристику приймає незручність, сором у присутності інших людей [5].

Також варто взяти до уваги сучасні теоретичні аналізи впливу соціальної підтримки на сором'язливість та самотність [1]. У цьому дослідженні автори прийшли до висновку, що сором'язливі люди, як правило, отримують і сприймають набагато менше соціальної підтримки, ніж їхні однолітки, це може бути пов'язано з їх дефіцитом в соціальних навичках і дискомфорту в соціальних ситуаціях, і в свою чергу, скорочення соціальної підтримки посилює їх самотність.

Також слід відмітити дослідження результатом якого є визначення впливу сором'язливості на розвиток особистості дитини [3]. Авторка дійшла до висновку, що у вихованні сором'язливої дитини велика частина відповідальності повинна лежати на батьках, так як батьківська особистість – потужний фактор розвитку особистості дитини, батьківська роль - наочно демонструвати моделі поведінки, соціальні норми, цінності. Групові заняття з використанням спеціальних ігор та вправ є найкращим способом боротьби з сором'язливістю.

Аналізуючи все вище сказане можна прийти до висновку, що сором'язливість – це стан психіки, при якому людина відчуває фізичний і моральний дискомфорт. Ступінь прояву сором'язливості може бути різною – від легкого сорому до глибокої замкнутості. Сором'язливість не повинна залишатися супутницею людини. Боротися з нею можна, і чим раніше, тим краще.

Список використаних джерел:

1. Zhao J. The role of social support and self-esteem in the relationship between shyness and loneliness [Електронний ресурс] / J. Zhao, F. Kong, Y. Wang. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/profile/Feng_Kong/publication/234028745_The_role_of_social_support_and_self-esteem_in_the_relationship_between_shyness_and_loneliness/links/5a44d6e6458515f6b05317ac/The-role-of-social-support-and-self-esteem-in-the-relationship-between-shyness-and-loneliness.pdf.
2. Гаспарова, Е.М. Застенчивий ребенок: дошкольное воспитание / Е.М. Гаспарова. М.: Просвещение, 1989 180 с.
3. Ермакова Н. С. ЗАСТЕНЧИВОСТЬ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ [Електронний ресурс] / Наталья Сергеевна Ермакова. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://s.siteapi.org/015aba4a47a50b3.ru/docs/bee2f96d07bf4b88bfb1d485eb978827c5e993d2.pdf>.
4. Застенчивость как специфическая трудность межличностного общения. Куницина В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение: Учебник для ВУЗов. – СПб.: Питер, 2003. – 544с.
5. Застенчивые / Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб.: Питер, 2004. – 701с.
6. Зимбардо Ф. Застенчивость (что это такое и как с ней справиться). – СПб.: Питер Пресс, 1996. – 256 с.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Соболь О.М.,

*к. с.-г. наук, доцент кафедри технології виробництва продукції тваринництва
Херсонського державного аграрного університету*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІПШЕННЯ РОБОЧО-КОРИСТУВАЛЬНОГО КОНЯРСТВА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сучасний техніко – технологічний рівень сільського господарства дещо змінює характер основного господарського використання найважливішої властивості коней - робочої продуктивності. На сільськогосподарських роботах з великими обсягами кінч може не може конкурувати з тракторами та автомашинами, однак існує багато внутрігосподарських робіт, виконання яких набагато економічно доцільніше виконувати кінчми. Разом з тим, в останні роки існує тенденція скорочення поголів'я навіть у фермерських і підсобних господарствах, особливо в областях інтенсивним веденням сільськогосподарського виробництва, певну роль тут відіграють відсутність зацікавленості збоку широких кіл фермерів та інших приватних землевласників, державної підтримки та уваги збоку місцевих органів [1].

В цілому, соціально - економічну значимість робочо - користувального конярства забезпечують універсальність використання коней, висока інтенсивність росту молодняка, ефективність нагулу на пасовищі, низькі витрати праці та матеріальних засобів на одиницю продукту, висока біологічна цінність конини і кобилячого молока [2].

Можливість одночасного використання коня як робочого та транспортного засобу і як продуктивної тварини робить його привабливим об'єктом для розведення у господарствах та особистих подвір'ях. Коні широко використовуються як жива тяглова сила на виконанні різноманітних видів транспортних і сільськогосподарських робіт. Досвід багатьох господарств України свідчить про високу конкурентоспроможність гужового транспорту порівняно з іншими його видами на внутрісадибних перевезеннях, в умовах бездоріжжя і під час виконання робіт на присадибних ділянках [1].

Особливо актуальним є використання коней як робочого та транспортного засобу для фермерських господарств, загальна чисельність яких становить 47 тис. одиниць, що становить 62% від загальної кількості суб'єктів, зайнятих в аграрному секторі [3].

За географічними зонами України найбільша кількість коней утримується у західному регіоні (184,3 тис. голів або 58,2%), менше – у центральному (101,2 тис. голів, або 31,9%) і найменше - у південно-східному (31,3 тис. гол., або 9,9%). Разом із скороченням, відбувся перерозподіл кінського поголів'я по господарствах за формами власності [4]. Зацікавленість широких кіл агропромисловців у розвитку робочого конярства прямо пов'язана з ефективністю, тобто з економічною доцільністю, їх використання та розведення. Велику роль в ефективності робочого використання робочих коней відіграє рівень їх робочих якостей. Основою племінних заходів в поліпшенні коней в Україні являється обґрунтований вибір покращуючої породи.

Ваговозні породи завдяки невибагливості, скороспілості, високій роботоздатності, врівноваженому темпераменту, нарядному екстер'єру залишаються найпопулярнішим поліпшувачем в робочо – користувальному конярстві, але в кінних заводах та племінних репродукторах, які спеціалізуються на цій породі, існує проблема із збутом молодняку.

Новоолександрівська ваговозна є локальною породою, яка була виведена в затверджена в 1998 році Мінагропром України. У 2014 році було розроблено Програму селекції коней новоолександрівської ваговозної породи, визначено цільові індикатори породи [5]. Коні новоолександрівської ваговозної породи вже до 3 років повністю закінчують розвиток, і, хоча потреба в кормах в них доволі висока – 42,3 ц кормових одиниць на одну голову за рік, більшу частину раціону займають дешеві грубі та соковиті корми. В сучасних реальних умовах України не представляється можливим організація експорту високоякісної конини, тому реалізація конини здійснюється за низькими цінами внутрішнього ринку, що стримує зростання економічних показників [6].

Але в сучасних умовах відбуваються зворотні процеси. Так, за даними табл.1, протягом останніх 9 років загальна чисельність коней зменшилася на 56,43%, жеребців –плідників на 110,00%, племінних кобил на 25,81% , в тому числі у племінних репродукторах - на 194,34%

Рік	Наявність, гол				
	усього	жеребців - плідників	племінних кобил	в т.ч. племінних кобил, гол.	
				у кінних заводах	у племінних репродукторах
1990	2601	99	1068	249	819
2000	570	77	319	116	203
2010	377	21	156	40	156
2019	241	10	124	71	53

Табл. 1. - Динаміка чисельності поголів'я коней новоолександрівської ваговозної породи [6].

Особливої актуальності проблема одержання робочих коней високої якості набуває в умовах Півдня України. Так, в Херсонській області з 1995 по 2018 роки чисельність коней знизилася на 94,0%. Виходячи з Найбільша частка коней (60,3%) повинна забезпечувати транспортні потреби аграрних підприємств, тобто поліпшення робочо – користувального поголів'я повинно проходити з використанням жеребців –плідників рисистого або ваговозного напрямку. Але фактично Херсонська область протягом останніх 11 років не має суб'єктів племінної справи в конярстві, власних племінних резервів для поліпшення поголів'я робочо – користувального напрямку в області немає [7].

Ефективність праці коня визначається умовами його використання: тривалістю роботи, нормальною силою тяги та швидкістю пересування. Змінення цих величин по – різному відображається на зтомлованості коня. Визначальним основним показником робочих якостей коней є тягове зусилля, яке залежить напрямку від живої маси коней [8].

Використання жеребців – плідників поліпшуючих порід дозволяє підвищити як живу масу коней, так і робочі якості. Так, в Херсонській області організація поліпшення коней робочо-користувального напрямку на даний час є неможливою внаслідок відсутності жеребців – плідників поліпшуючих порід. Отримані внаслідок бессистемного розведення коні були низькорослими, середні проміри кобил становили 149,3 – 150,8 – 170,2 – 18,1 см, меринів 150,8 – 151,0 – 171,3 – 18,3 см із невеликою живою масою – 402,4 та 409,8 кг, відповідно. Розрахункове нормальне тягове зусилля для цих коней не перевищувало 59,3...60,22 кг, що утруднює раціональне використання цих коней в умовах весняного та осіннього бездоріжжя, яке в умовах нестійкого снігового покриву може тривати більшу частину зимового періоду

Стать	Середня жива маса, кг	Середні проміри, см				Відпрацьовано за рік, коней
		висот ав хопці	коса довж ина	обхват		
				грудей	п'ястку	
Кобили	402,43 ± 16,367	149,29 ± 1,816	150,79 ± 2,245	170,21 ± 2,755	18,08 ± 0,241	205,57 ± 4,633
Мерини	409,75 ± 8,051	150,75 ± 1,038	151,00 ± 1,231	171,33 ± 1,487	18,33 ± 0,256	209,25 ± 6,692
В цілому	405,73 ± 13,198	149,96 ± 1,515	150,88 ± 1,817	170,73 ± 2,275	18,20 ± 0,304	207,27 ± 11,151

Табл. 2. - **Морфометричні параметри коней місцевої селекції**

Поголів'я мало недорозвинутий кістяк (індекс обхвату п'ястку 12,1...12,2), майже квадратний формат (індекс формату 99,2...100,5) та відносно невеликий обхват грудей (індекс обхвату грудей 113,7...114,0). За даними опитування коні – власників, використання коней було обмеженим: їх не використовували для робіт по переміщенню важких вантажів, на важких ділянках та в період весняного та осіннього бездоріжжя, отже, якщо прийняти, що для кобил оптимальне річне навантаження становить 230, для меринів 290, в середньому 250 коні – днів недовикористання фонду робочого часу складало 10,62...27,84%, що спричинює зниження економічних показників утримання та використання коней, відповідно, і зацікавленості виробників сільськогосподарської продукції до галузі конярства [8].

Отже,

Література:

1. Старчеус А.П., Оненко В.І. Кінь у присадибному і фермерському господарстві. – К.: Бібліотека ветеринарної медицини, 2001. – 122 с.
2. Тимченко А.М. Роль коневодства в економічному положенні сільського населення // Коневодство и конный спорт. -2004. - № 6. -С. 2- 6.
3. В Украине будет еще один праздник – День фермера/Капитал.URL: <https://www.capital.ua/tu/news/142175-v-ukraine-budet-esche-odin-prazdnik-den-fermera#ixzz60IdM6Xo>
4. Постернак Л. І. Перспективи та критерії розвитку галузі конярства в Україні// Аграрна наука та харчові технології. - 2017. - Вип. 2. - С. 230-236. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anxt_2017_2_34.
5. Лютих С. В., Ткачова І. В. Цільові індикатори селекції новоолександрівської ваговозної породи// Тези допов. звітної наук.практ. конф. Луган. нац. аграр. ун-ту. – Харків: «Місдруж», 2017. – С.36-38.
6. Ткачова І.В. Перспективи розвитку тяжеловозного коневодства України. /Мат. міжн. наук. – практ. конф. „Селекційні та еколого – економічні аспекти конярства” – Наук. – техн. бюллетень ІТ УААН. – 2008. - № 98. – С. 37 – 43.
7. Павловский С. С. Генеалогічна структура новоолександрівської ваговозної породи коней / С. С. Павловский, І. В. Ткачова // Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН. - 2019. - № 122. - С. 130-138. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntb_2019_122_15.
8. Соболев О. М. Стан та шляхи удосконалення системи ведення конярства робочо – користувального напрямку Херсонської області// Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН. - 2019. - № 122. – С. 198 – 208.
9. Ковешников В.С. Пути развития массового коневодства // Коневодство и конный спорт. – 1991. - № 4. - С. 2 – 3.

Шпирка Н.Ф.,

*аспірантка кафедри землеробства та гербології
Національного університету біоресурсів та природокористування України,*

Павлов О.С.,

*к. с.-г. наук, ст. викладач кафедри землеробства та гербології
Національного університету біоресурсів та природокористування України,*

Самофалова Д.О.,

*к.б.н., співробітник
Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України,*

Танчик С.П.,

*доктор с.-г. н., проф. кафедри землеробства та гербології
Національного університету біоресурсів та природокористування України*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ МОНІТОРИНГУ ФІТОСАНІТАРНОГО СТАНУ ПОСІВІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗА РІЗНИХ СИСТЕМ ЗЕМЛЕРОБСТВА

Сталий розвиток потребує балансу між збільшенням виробництва сільського господарства та збереженням біорізноманіття.

Інтенсифікація сільського господарства може призводити до деградації природних ландшафтів, що включає в себе незворотну втрату продуктивних ґрунтів, накопичення пестицидів, зменшення доступності та якості води.

Комплексне вивчення впливу таких факторів як обробіток ґрунту, системи удобрення та захист рослин від шкідників та хвороб на якість сільськогосподарської продукції забезпечить її низьку собівартість, а також науково обґрунтує екологічну складову технології.

Однією з головних продовольчих культур є пшениця озима. За даними Держстату посівні площі пшениці озимої займають до 6,9 млн. га [1], а Україна є провідним експортером пшениці до країн Євросоюзу [2]. Розвиток сучасного зерновиробництва не можливе без освоєння науково-обґрунтованих систем землеробства та їх вплив на стан посівів та якість врожаю. На базі стаціонарного польового досліджу кафедри землеробства та гербології НУБіП України закладено три системи землеробства, що відрізняються за рівнем ресурсного забезпечення та розміщені чотири варіанти основного обробітку ґрунту методом розчеплених ділянок, що дає можливість різносторонньо вивчати питання впливу систем землеробства на фітосанітарний стан посівів пшениці озимої.

На сьогодні досить складно зробити однозначні висновки щодо ролі біологічної та інтенсивної систем землеробства в контексті підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва і вирощування екологічно чистої продукції.

Значна частина наукових досліджень показує, що зміни в мікробних спільнотах ґрунту сильно корелюють з відмінностями в його фізико-хімічному складі, зокрема з рН [3, 4]. Пестициди, разом з неконтрольованим застосуванням мінеральних добрив негативно впливають на активність ґрунтових мікроорганізмів [5], тоді як ограничені системи сприяють збільшенню їх чисельності і різноманіття. Аналіз ґрунту методом ПЛФА використовують для розуміння розподілу мікробних спільнот залежно від систем ведення землеробства та обробітку ґрунту [8]

Також проведені дослідження свідчать, що бур'яни відіграють не лише роль конкурентів культурним рослинам, а й є резервуарами декількох видів грибів роду *Fusarium*. [6] Крім того, активність попелиць можуть впливати на епідеміологію захворювання фузаріозу та підвищувати кількість ДНК збудника (*F. graminearum*) і п'ятикратне збільшення накопичення мікотоксину дезоксиніваленону в зерні [7]

Враховуючи необхідність комплексного підходу до моніторингу фітосанітарного стану посівів пшениці нами було проведено ряд досліджень з використанням сучасних методик. Зокрема, здійснено пошук потенційних гомологів ключових рослинних мішеней дії мікотоксинів, загальною кількістю 4292 рослини, серед яких - *Daucus carota*, *Ipomea hederaceae* та ін., що свідчить про можливість виконання

функції «резервуару» мікотоксигенних грибів, які є продуцентами мікотоксинів, що важливо враховувати разом з показником зеленої маси бур'янів. Проаналізована залежність маси бур'янів від систем землеробства показала закономірне збільшення цього показника при зменшенні пестицидного навантаження у 5-7 разів за біологічної системи землеробства та неефективності поверхневого обробітку ґрунту. Разом з тим, в роки проведення досліджень (2015-2017 рр.) основними шкідниками пшениці озимої були трипс пшеничний, клоп шкідлива черепашка, п'явця червоногруда та звичайна злакова попелиця, а статистичний аналіз отриманих результатів показав істотний вплив систем землеробства на їх чисельність, в той час як обробітки ґрунту не мали істотної різниці, де $F_{\text{ф}} < F_{0.5}$.

Також ідентифіковано фосфоліпідні жирні кислоти для характеристики мікробної спільноти в різних системах землеробства, встановлено профілі ПЛФА та виявлено зміну у співвідношенні Грамм+ та Грамм- бактерій, актиноміцетів та грибів.

Тому використання сучасних підходів до моніторингу фітосанітарного стану посівів пшениці озимої дасть змогу враховувати всі ризики ведення різних систем землеробства для контролю та управління якістю продукції сільського господарства.

Література:

1. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. <https://www.ukragroconsult.com/uk>
3. Nilsson LO, Bååth E, Falkengren-Grerup U, Wallander H. (2007). Growth of ectomycorrhizal mycelia and composition of soil microbial communities in oak forest soils along a nitrogen deposition gradient. *Oecologia* **153**: 375–384.
4. Rushton SP, Manning DC *et al.* (2009). Actinobacterial community dynamics in long term managed grasslands. **95**: 319–334.
5. Gryndler M, Larsen J, Hřšelová H, Řezáčová V, Gryndlerová H, Kubát J. Organic and mineral fertilization, respectively, increase and decrease the development of external mycelium of arbuscular mycorrhizal fungi in a long-term field experiment. *Mycorrhiza*. 2006;16(3):159–66. doi: 10.1007/s00572-005-0027-4
6. Xavier Reboud, Nathalie Eychenne, Marc Délos, Laurent Folcher Withdrawal of maize protection by herbicides and insecticides increases mycotoxins contamination near maximum thresholds *Agron. Sustain. Dev.* (2016) 36: 43 DOI 10.1007/s13593-016-0376-8
7. Drakulic J, Caulfield J, Woodcock C, Jones SPT, Linforth R, Bruce TJA, Ray RV. 2015. Sharing a host plant (wheat [*Triticum aestivum*]) increases the fitness of *Fusarium graminearum* and the severity of fusarium head blight but reduces the fitness of grain aphids (*Sitobion avenae*). *Appl Environ Microbiol* 81:3492–3501. doi:10.1128/AEM.00226-15.
8. Helgason, B.L., Walley, F.L. and Germida, J.J. (2010) No-till soil management increases microbial biomass and alters community profiles in soil aggregates. *Appl Soil Ecol* **46**, 390–397.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

А.В. Трапезніков

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

ВИДИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ

Інформація - усвідомлені відомості про навколишній світ, які є об'єктом зберігання, перетворення, передачі і використання. Відомості - це знання, виражені в сигналах, повідомленнях, вістях, повідомленнях.

Кожну людину в світі оточує багато інформації різних видів. Незважаючи на те, що єдиного суворого визначення інформації не існує, є можливість описати цей термін через характерні властивості: дуалізм (подвійність), достовірність, повнота, адекватність, доступність та актуальність.

Існують основні види інформації по її формі вистави, способам її кодування і зберігання, що має найбільше значення для інформування, це:

- **Графічна.** Більше 30 тис. років тому первісні люди почали записувати відомості про своє життя на стінах печер у вигляді зображень мамонтів, мисливців. Художник малює картину і зберігає образи на полотні. Будь-які фотографії, блок-схеми, креслення - все це графічний вигляд інформації.

- **Текстова.** Відомості кодуються за допомогою символів - букв. У різних народів свої мови і букви, тому більшого значення в історії людства займають перекладачі. Вони перекодують текстову інформацію з одного набору символів в інший без втрати сенсу. Тепер можна записати все на папері і бути спокійним, що нічого не пропаде і не забудеться. Прямо зараз ви читаете ці тези, а ваш мозок поглинає текстову інформацію.

- **Відеоінформація** - варіант фіксації і зберігання живих образів навколишньої дійсності. Вона виникла в епоху винаходу кіно і зараз досягла піку свого застосування. Ми знімаємо сімейні свята на камеру телефону, насолоджуємося фільмами в кінотеатрах, дивимося ролики на Youtube, Instagram, TikTok.

- **Тактильна.** Уявіть, що ви доторкаєтесь до снігу. Він дуже холодний і руки починає злегка лютити. Ось відчуття, які спливають в пам'яті - тактильна інформація.

- **Органолептична** - отримана за допомогою органів почуттів (смак, запах, колір). Якщо ми захочемо описати смак солоних помідорів, нам доведеться перевести цю інформацію з органолептичної форми в текстову або акустичну.

Особливим видом інформації в даний час можна вважати інформацію, представлену в глобальній мережі Інтернет. Тут використовуються особливі прийоми зберігання, обробки, пошуку і передачі розподіленої інформації великих обсягів і особливі способи роботи з різними видами інформації.

З точки зору інформаційності найбільш важливими представляються наступні загальні якісні характеристики: достовірність, повнота, точність, актуальність, корисність, цінність, своєчасність, зрозумілість, доступність, стислість.

Варіанти:

- **Достовірність.** Людина приймає рішення на підставі якоїсь інформації. Якщо вона достовірна (відповідає дійсності), рішення, швидше за все, буде правильним. Якщо помилкова, то - помилковим.

- **Актуальність.** У інформації є свій термін придатності - вона може застарівати. Якщо попередити людей про землетрус вже після його початку, таке повідомлення буде марно.

- **Точність.** Чим ближче інформація відповідає дійсності, тим вона точніше. Візьмемо два твердження: «зарплата буде протягом цього тижня» і «гроші отримаєте завтра до 17:00». Друге істотно точніше першого.

Найцінніша інформація - корисна. При цьому слід враховувати, що і недостовірна інформація, має велику значимість для людини.

З часом кількість інформації зростає, інформація накопичується, відбувається її систематизація, оцінка та узагальнення.

Старить інформацію не час, а поява нової інформації, яка уточнює, доповнює або відкидає повністю або частково попередню.

ДЖЕРЕЛА:

1. Пілюшенко В. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: Навчальний посібник/ Віталій Пілюшенко, Ірина Шкрабак, Едвін Славенко. - К.: Лібра, 2004. - 342 с.

2. Горовий, В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства [Текст] / В. М. Горовий, О. С. Онищенко (наук. ред.). — К., 2005. — 297 с.

3. Кулешов, С. Електронний документ у системі сучасного діловодства [Текст] / С. Кулешов // Архіви України. — 2004. — № 4-6. — С. 50-53.

4. Зубчик, О. А. Політична маніпуляція та проблема відповідальності влади та ЗМІ. Становлення та розвиток української державності: Зб. наук. Праць. Київ, 2010. С. 211-223.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Зубарєв О.С.,
кандидат соціологічних наук, старший викладач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ЖИТТЯ – ЦЕ МОРЕ, ЧИ Г. ЗІММЕЛЬ ПРО СУСПІЛЬСТВО ТА СПІЛКУВАННЯ

Попри те, що Георга Зіммеля вважають передвісником постмодерністської соціальної теорії з її фрагментарністю, неоднорідністю теоретичних джерел, перманентним порушенням дисциплінарних меж та акцентом на виразності письма, все ж це – класик соціології. І класик не за часом, коли йому довелося творити, а за способом постановки теоретичних проблем. Г. Зіммель перейняв основну настанову класичної філософії: починати спочатку.

Саме так робить Г. Зіммель, розмірковуючи над сутністю суспільства. У роботі «Спілкування. Приклад чистої, чи формальної соціології» ми знаходимо два орієнтири, йдучи за якими можна досліджувати основні аспекти його соціології: «У будь-якому людському суспільстві можна відділити форму від змісту; суспільство взагалі є взаємодією індивідів» [1, с.486]. Ця взаємодія – це діяльність з різноманітних причин для іншого, з іншим, проти іншого, для впливу чи його сприйняття, і ці взаємні впливи означають, що з індивідуальних носіїв, мотивів та цілей утворилася єдність – суспільство [1, с.486].

Далі Зіммель веде мову про зміст, або матерію усупільнення. Це, по суті, все те з чого формується вплив на інших людей чи що допомагає сприйняттю цих впливів, те, що присутнє в індивідах у виді потягів, інтересів, цілей, прагнень, психічних станів і рухів. Ця матерія, в якій реалізується життя, не соціальна [1, с. 486]. Тобто, наприклад, голод не є безпосередньо суспільне існування індивідів «у певних формах спільного існування, що підпадають під загальне поняття взаємодії» [1, с.486]. Усупільнення ж є «форма, що реалізується нескінченною кількістю способів, у якій індивіди в основі різноманітних... мотивів та інтересів створюють особливу єдність, всередині якої ці мотиви та інтереси знаходять своє втілення» [1, с. 486–487]. Тобто Г. Зіммель говорить про реалізацію специфічного людського змісту у формі. Усупільнення – це форма процесу реалізації людського змісту і водночас утворення форм, який спочатку суцільно підкорений цілям життя. Але згодом ці сили та інтереси людей, які черпали життєвий матеріал і надавали йому форми, що відповідали життєвим цілям, згодом виявляються відірваними від життя, з якого вийшли. «Тепер вони «грають» у собі й заради себе, захоплюють та створюють матерію, що слугує тепер тільки засобом їхньої самореалізації» [1, с. 487]. Г. Зіммель наводить приклади: наука, мистецтво, право. Таким чином, можна сказати, що як матерія життя визначає форми, так і матерія життя визначається формами, що піднялися до рівня відповідних цінностей [11, с. 488].

Суть гри в тому, що окремі форми нашої поведінки (полювання, змагання), які раніше відповідали цілям життя, перетворилися в якості гри в самостійні від потоку життя змісти, розірвали з її матерією, але не втратили символічний сенс [1, с. 488]. Отже, можна сказати, що форми в змозі отримувати автономію від життя, утворювати самостійні від неї царства. Таким чином, йдеться про автономізацію форм і змістів. Можна спробувати зробити такий умовивід: при відокремленні форм і змістів від потоку життя, спочатку ініціатива реалізується конкретними людськими змістами, які потроху «відходять» від життя, коли ж цей відхід збільшується, вага переноситься на форму і саме вона стає подальшим домінантним фактором процесу, втягуючи в себе все нові і нові змісти.

Все це стосується й суспільства. Що ж таке суспільство за Г. Зіммеlem? Суспільство в собі це «таке існування з іншими, для іншого, проти іншого, де матеріальні та індивідуальні змісти й інтереси завдяки потягу чи меті отримують чи зберігають форму» [1, с.488–489]. І коли ці форми отримують власне життя, починають існувати у відірваності від змістів, з якими були пов'язані, заради самих себе та чарівності, що вони випромінюють у своїй автономності та відірваності від життя, то тоді ми говоримо про явище спілкування [1, с.488–489]. Спілкування – це ігрова форма усупільнення, ідеальний соціологічний світ [1, с. 490–492].

Споглядаючи море – цей символ життя – чи витвір мистецтва, ми відчуваємо полегшення, адже «відпущені життям, але живемо». Так само і спілкування робить нас внутрішньо вільними, оскільки в ньому турботи та цілі життя втілені в чистій формі, грі, в якій від дійсних життєвих змістів залишилися лише відголоски.

Список використаних джерел:

1. Зиммель Георг. Общине. Пример чистой, или формальной социологии // Георг Зиммель. Избранное. Том 2. Созерцание жизни. – М.: Юрист, 1996. 607с. – (Лики культуры)

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Назаренко К.А.,

Харківський національний університет радіоелектроніки

АЛГОРИТМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В БЕЗДРОВОВИХ МЕРЕЖАХ WI-FI. WPA2

Сьогодні потреба в бездротових мережах передачі даних, що забезпечують доступність інформації без прив'язки до конкретного робочого місця, надзвичайно висока. Бездротові мережі оточують нас усюди і вже достатньо тісно ввійшли в повсякденне життя. Однією із рушійних сил їх розвитку є стрімке збільшення кількості мобільних пристроїв та поява нових стандартів. WiFi є технологією для забезпечення високих швидкостей передачі інформації.

Але основним недоліком бездротової мережі є вразливість порушення конфіденційності, цілісності та доступності до даних які передаються каналами радіозв'язку.

Саме тому перед розробники стандарту IEEE 802.11 поставили мету – забезпечити безпеку передачі даних по бездротовій локальній мережі. Для забезпечення конфіденційності та захисту даних, що передаються авторизованих користувачів в бездротових мережах було розроблено різні протоколи для забезпечення безпеки в бездротових мережах.

Існують наступні алгоритми захисту бездротових мереж: WEP, WPA, WPA2 та WPA3. На сьогоднішній день актуальними є алгоритми шифрування WPA2, який розглянуто в ході написання данної роботи.

Стандарт WPA2 був ратифікований IEEE в 2004 році як 802.11i. Як і його попередник, WPA2 також пропонує корпоративний і персональний режими. Хоча WPA2 все ще має уразливості, він вважається найбезпечнішим стандартом безпеки бездротових мереж.

Існує два типи WPA2, які підходять для різних користувачів. Це WPA – Personal і WPA – Enterprise.

WPA – Personal

Цей тип в основному використовується в невеликих офісах і для особистого користування в домашніх умовах. Для цього не потрібно сервер аутентифікації. Для всіх підключених бездротових пристроїв використовується 256 – бітний ключ аутентифікації.

WPA – Enterprise

В основному використовується в великому бізнесі. Сервер аутентифікації Remote Authentication Dial-in User Service (RADIUS) застосовується для автоматичної генерації ключів і аутентифікації

Істотною відмінністю його від WPA є те, що трафік в мережі шифрується не тільки від пристроїв, не підключених до цієї мережі, але й один від одного. Іншими словами, кожен пристрій має свої ключі шифрування для обміну даними з точкою доступу. У мережі існує декілька ключів шифрування: Pairwise Transient Key (PTK). За допомогою даного типу ключа шифрується особистий трафік кожного клієнта. Таким чином, забезпечується захист мережі «зсередини», щоб один клієнт, авторизований в мережі, не міг перехопити трафік іншого; Group Temporal Key (GTK) – даний ключ шифрує широкомовні дані.

WPA2 замінює шифр RC4 і TKIP двома сильнішими механізмами шифрування і аутентифікації: Advanced Encryption Standard (AES) і Counter Mode з Cipher Block Chaining Message Authentication Code

Protocol (CCMP), відповідно. Також призначений для забезпечення сумісності, WPA2 підтримує TKIP як запасний варіант, якщо пристрій не може підтримувати CCMP.

Протокол блочного шифрування AES з кодом автентичності повідомлення режим зчеплення блоків і лічильника – протокол шифрування для мережі WPA2, що використовує алгоритм AES як основу для шифрування даних. У відповідності зі стандартом FIPS-197 використовується 128-бітний ключ шифрування.

Основна відмінність від TKIP і WEP – це централізоване управління цілісністю пакетів, яке виконується на рівні AES. Структура пакета, зашифрованого CCMP зображено на рис.1.

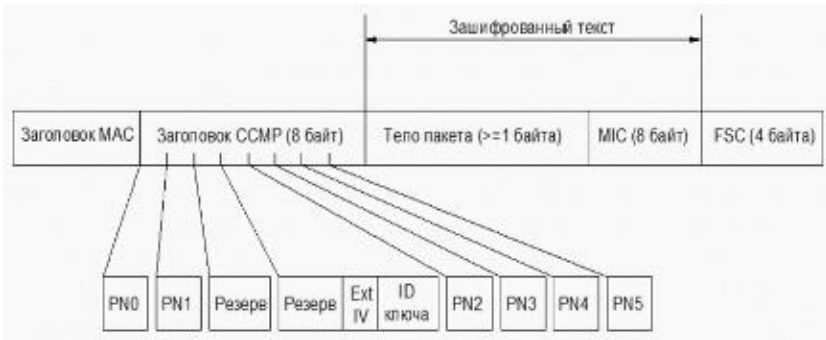

Рисунок 1 – Структура зашифрованого пакету WPA2

Пакет CCMP збільшено на 16 октетів. Заголовок CCMP складається з трьох частин: PN (номер пакета, 48 – розрядний), ExtIV (вектор ініціалізації), і ідентифікатора ключа. Інкапсуляція даних з використанням CCMP:

- номер пакета збільшується на якесь число, щоб уникнути повторення пакетів;
- створюються додаткові аутентифікаційні дані;
- створюється службове поле «nonce»;
- номер пакета і ідентифікатор ключа поміщаються в заголовок пакета;
- поле «nonce» і додаткові аутентифікаційні дані шифруються з використанням тимчасового ключа.

Рисунок 2 – Структурна схема протоколу шифрування CCMP

Декапсуляція даних з використанням CCMP:

- створюються поля додаткових ідентифікаційних даних і поле «nonce» з використанням даних пакета;
- поле додаткових ідентифікаційних даних витягується з заголовка зашифрованого пакета;
- витягується поле A2, номер пакета і поле пріоритету;
- витягується поле MIC;
- виконується розшифровка пакету і перевірка його цілісності, з використанням шифротекста пакету, додаткових ідентифікаційних даних, тимчасового ключа і власне MIC;

- виконується складання пакету в розшифрованому вигляді;
- пакети з повторюваним номером відкидаються.

Даний метод шифрування в мережі на даний момент є найбільш надійним

Безпека в Wi-Fi мережах досягається декількома способами і певними алгоритмами і в результаті їх вивчення можна сказати що самим захищеним алгоритмом шифрування є WPA2-PSK який забезпечує найбільшу безпеку інформації, але так само не є абсолютно безпечним.

Література:

1. WPA [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/WPA>.
2. Владимиров А. А. WiFi: «боевые» приемы взлома и защиты беспроводных сетей / А. А. Владимиров, К. В. Гавриленко, А. А. Михайловский. // ИТ Пресс. – 2005.
3. Педжман Рошан, Джонатан Лиэри Основы построения беспроводных локальных сетей стандарта 802.11: Научный труд. – М.: Cisco Пресс, 2004.
4. Безопасность в сетевом WiFi. WEP, WPA, WPA2 шифрование [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.getwifi.ru/psecurity.html>.

Хмара Л.А.,

*Д.т.н., професор кафедри будівельних і дорожніх машин
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури,*

Холодов А.П.,

*К.т.н. доцент кафедри будівельних і дорожніх машин
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

НАПРЯМИ РОЗРОБКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ МАШИН

Для того що б спрогнозувати можливість зниження настановної потужності проектованої машини або впровадження тієї чи іншої енергозберігаючої системи необхідно проаналізувати умови роботи машини, характер розподілу потужності в її робочому циклі, тому що працюючи в енергоємних режимах, механізми споживають велику кількість енергії, що виробляється силовою установкою, і лише незначна її частина витрачається на виконання корисної роботи в технологічному процесі.

Розробка енергозберігаючого приводу (ЕП) є важливою науково-технічної концепцією, яка забезпечить підвищення продуктивності і ефективності роботи шляхом перетворення, накопичення енергії і перерозподілу потужності за елементами екскаватора відповідно до енергоємності виконуваних операцій.

Метою дослідження є розробка концепції формування енергоефективних будівельно-дорожніх машин формуванням гібридних приводів робочих органів і рушіїв з урахування існуючих і перспективних методів підвищення паливної, екологічної ефективності і надійності машин

Актуальність питання підвищення енергоефективності експлуатації машин обумовлює необхідність чіткої класифікації структуризації способів підвищення ефективності БДМ (рис. 1).

Запропонована класифікаційна схема, описує підсистеми впливу в системі енергоефективної машини: об'єкт вдосконалення/дослідження; впливу на стадіях життєвого циклу; види проведених заходів; результат дій (технічний результат).

У класифікацій схемі докладно описані об'єкти впливу конструктивно-технологічних систем, які встановлюють роль і причинно-наслідкові зв'язки кожного заходу. Послідовність досягнутих результатів з урахуванням попередніх впливів описують «схему-алгоритм», на підставі якої можна формувати варіативні методики досягнення енергоефективності процесів.

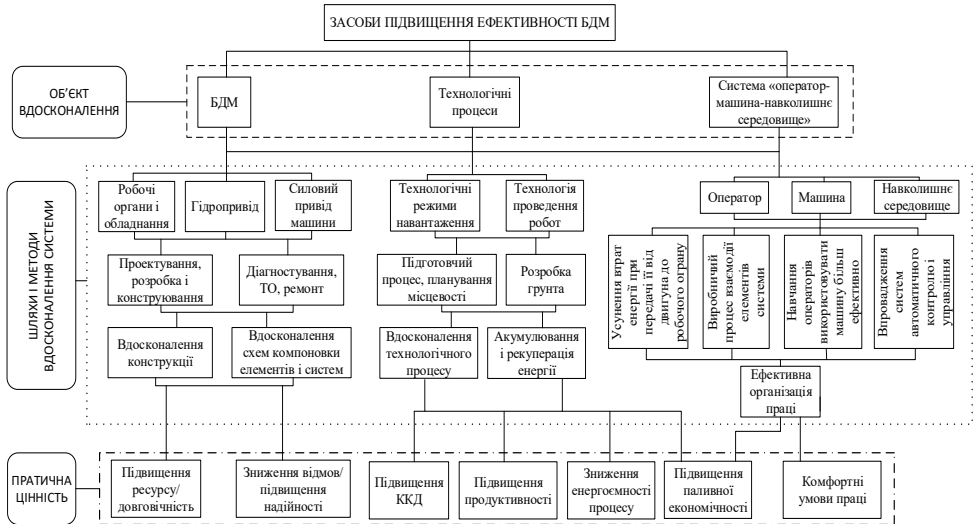

Рис.1. Способи підвищення ефективності БДМ

При роботі автогрейдерів спостерігається декілька недоліків: недостатнє ущільнення ґрунту та низьку адаптивність ходової частини до ґрунтових умов.

В даному випадку підвищення ефективності машини полягає в удосконаленні рушія автогрейдера, в якому наявність нових конструктивних елементів забезпечує підвищення ефективності процесу переміщення рушія за рахунок використання декількох балансирних підвісок з різними діаметрами пневмоколісних шин (рис. 2).

Для дослідження характеристик колеса на тягові характеристики автогрейдера створено 3D модель і проведено віртуальні експериментальні дослідження. За прототип було взято шину для важкого автогрейдера Дз98 – Я-140 яка представлена на рисунку 3.

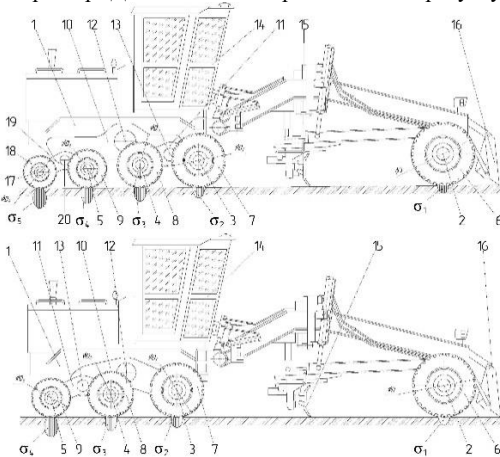

Рис.2. Автогрейдери з вдосконалим рушієм

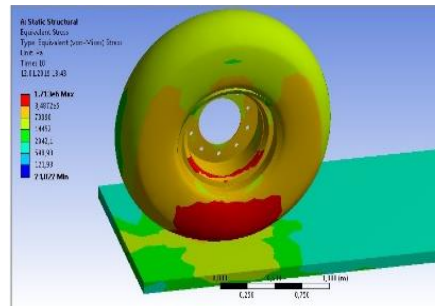
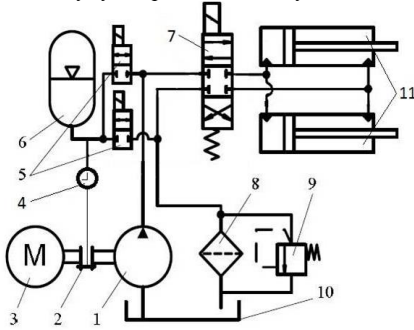

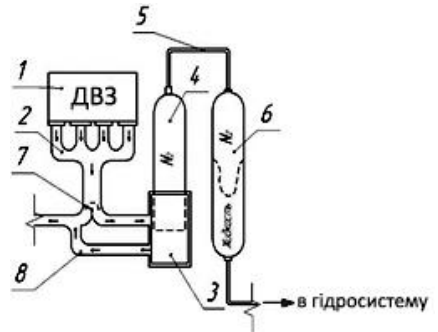
Рис. 3. Еквівалентні напруження в зоні контакту колеса

Удосконалення гідроакумуючих систем БДМ можливо за рахунок установки керованих муфт між первинним двигуном гідронасосом, що дозволяють відключати його на недовантажених режимах роботи (рис. 4). А також за рахунок системи, що дозволяє регулювати температуру газової камери гідропресової муфти, що забезпечує збільшення тиску залишкової робочої рідини (рис.5).

1 - гідронасос; 2 - керована муфта зчеплення; 3 - ДВЗ; 4 - датчик тиску; 5 - гідророзподільники управління процесом зарядки - розрядки ГПА; 6 - гідропресової муфти; 7 - гідророзподільник; 8 - фільтр; 9 - запобіжний клапан; 10 - бак; 11 - гідроциліндри управління робочим обладнанням.

Рис. 4. Схема гідроакумуючої системи з керованою муфтою

1 - ДВС; 2 - вихлопної колектор; 3 - теплообмінник; 4 - балон з азотом; 5 - трубопровід; 6 - ГПА; 7 - розподільна заслінка; 8 - реверсивна патрубок

Рис. 5. Регулятор температури гідроакумуючої системи:

Застосування керованої муфти в гідроакумуючій системі дозволить знизити витрати енергії первинного двигуна, а отже і витрата палива, на холостих режимах роботи і на навантажених режимах з використанням гідроакумуючої системи.

Для обґрунтування доцільності впровадження тих чи інших вдосконалень, спрямованих на підвищення ефективності машини доцільно застосовувати метод визначення ККД за техніко-економічними показниками таб.3.

№ п/п	Найменування ККД	Формула ККД
1	ККД за корисною масою	$\eta_G = \frac{m_{тр}}{m_{общ}}$
2	ККД за корисним об'ємом	$\eta_q = \frac{q_k}{q_{маш}}$
3	ККД за витратою потужності	$\eta_N = \frac{N_{пл}}{N_{общ}}$
4	ККД за витратою палива	$\eta_f = \frac{Q_{пол}}{Q_{общ}}$
5	ККД за витраченим часом	$\eta_{T_{ц}} = \frac{t_{пол}}{T_{ц}}$

Таблиця 3. Комплекс ККД за техніко-економічними показниками

Всі наведені вдосконалення сприяють досягненню номінальних значень потужності, використовуваної на виконання корисної роботи і подолання сил опорів, величина якої характеризує енергоємність процесу і його економічну складову. Для обґрунтування граничних значень витраченої енергії приводу і двигуна не ефективно використовувати тільки технічний критерій внаслідок миттєвого і щодо незначної зміни цілого комплексу показників в залежності від режимів навантаження і тривалості циклу робочого процесу. Оскільки ефективність роботи гідроприводу БДМ залежить від безлічі факторів і зумовлює довговічність елементів приводу, то гранично-допустиму мінімальну величину ефективності можна визначити, застосовуючи економічні критерії. Визначення економічних критеріїв є перспективним напрямом досліджень

Література:

1. Савинкин В.В. Исследование энергоэффективных параметров одноковшовых экскаваторов: монография / В.Н. Кузнецова, В.В. Савинкин. – Омск: СибАДИ, 2015. – 210 с.
2. M. Klanfar Fuel consumption and engine load factors of equipment in quarrying of crushed stone / M. Klanfar, T. Korman, T. Kujundžić // Tehnički vjesnik 23, 1(2016), - P. 163-169
3. Kecojevic, V.; Komljenovic, D. Haul Truck Fuel Consumption and CO2 Emission under Various Engine Load Conditions. // Mining Engineering. 62. 12(2010). pp. 44-48.
4. Đukan, P.; Bosanac, B.; Mrvoš, Lj.; Paskojević, A. Strojevi u građevinarstvu (Machines in Civil Engineering). Građevinar, Zagreb, 1991
5. Komatsu. Specification & Application Handbook - edition 30, Komatsu Ltd, Tokyo, 2009.
6. Caterpillar. Caterpillar Performance Handbook - edition 40, Caterpillar Inc, Peoria, 2010.
7. Chitkara, K. K. Construction Project Management, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi, 1998.
8. Лашеных А. А., Пулин В. М., Тыщенко Ю. И. Влияние энергетических показателей на эффективность транспортных и погрузочно разгрузочных машин. "Промышленный транспорт", 1978.-№5.-С. 12.
9. Машини для земляних робіт: Підручник / Л.А. Хмара, С.В. Кравець, М.П. Скоблук та ін. Під загальною редакцією проф..Хмари Л.А. та проф.. С.В. Кравця. – Х.: ХНАДУ, – 2014 -548 с
10. Хмара Л.А. Энергоэффективные машины для земляных работ / Л.А. Хмара, А.П. Холодов. – Х.: ФОП Бровин О.В., 2016. – 142 с.
11. Sabisch, M.; Kishan, S.; DeFries, T. et al. Development of Emission Factors, Load Factors, Duty Cycles and Activity Estimates from Nonroad PEMS study. // CE-CERT PEMS Conference / Riverside. 2013.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Полицук Д.С.,

магістрант кафедри фізичного виховання та педагогіки спорту,

Сушко Р.О.,

д.фіз.вих., доцент кафедри фізичного виховання та педагогіки спорту.

Київський університет імені Бориса Грінченка

СЕЛЕКЦІЙНА РОБОТА У ПРОВІДНИХ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБАХ УКРАЇНИ

Вступ. Футбол визнаний улюбленою грою мільйонів вболівальників і по праву посідає провідне місце серед видів спорту як спортивна гра №1 [2]. Привабливою грою роблять особистості, визнані спортсмени, що творчо і ефективно виконують свою роль на футбольному полі [3, 5]. Однак, значущий відсоток успіху лежить в площині успішної селекційної роботи клубних команд, від якої залежить формування команди професіоналів і результат їх змагальної діяльності [1, 4].

Мета дослідження – узагальнити особливості селекційної роботи на прикладі залучення легіонерів у провідні українські футбольні клуби Прем'єр-ліги за сезони 2000/2020 рр.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та даних мережі Інтернет, ретроспективний аналіз.

Результати дослідження. Результати виступу провідних клубів України по футболу напрямку пов'язують з якістю селекційної роботи скаутів, які займаються пропозиційним добором гравців-легіонерів, що мають вільний статус, або наміри змінити команду. Процедура узгодження достатньо тривала через низку позицій, що мають бути обговорені і затверджені як з боку гравця або його представників, так і з боку керівництва клубу за умови узгодження кандидатури футболіста з тренерським складом. Досить поширена практика попереднього медичного обстеження гравця, тестування, терміну перебування на навчально-тренувальному зборі з метою з'ясування ігрової комунікації з основним складом команди, можливостей використання навичок легіонера і прогнозування перспектив ефективності його виступу.

Основними конкурентами за титул переможця національного чемпіонату по футболу за період 2000-2020 рр. є два клуби-фаворити Української Прем'єр-ліги ФК «Шахтар», Донецьк та ФК «Динамо», Київ. Співвідношення їх боротьби у відсотковому значенні становить 65 % до 35 % відповідно.

У відповідності до потреб клубу зазначені команди ведуть хвилеподібну комплектацію іноземними легіонерами, що враховує такі вихідні дані:

- стратегічні завдання на сезон, потреба у корекції тактичних схем, що потребують заміну на виконавця відповідного рівня;
- необхідність гравця в команді для виконання конкретних змагальних завдань з урахуванням відповідного рівня (техніко-тактичної майстерності, фізичної підготовленості, антропометричних даних тощо) з метою протидії відомому супернику;
- заміна гравця команди, який за різних обставин виявив бажання залишити клуб (закінчення контракту, взаємодомовленість про переривання дії контракту, вигідна оренда тощо);
- підсилення команди на конкретні позиції (в основному це проблемні позиції, на яких мало гравців у обидві команди або позиції, де гравці потребують конкуренції);
- після продажу певних гравців за великі суми, необхідність комплектування молодими гравцями для подальшого розвитку команди залежно від філософії футбольного клубу.

Таблиця 1

Кількісне представництво легіонерів у провідних футбольних українських клубах

Роки Клуби	Сезони національного чемпіонату України по футболу																			
	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
ФК «Динамо»	2	1	2	12	4	4	3	4	5	4	3	6	6	5	1	4	2	5	4	2
ФК «Шахтар»	6	7	6	8	8	3	2	4	1	3	3	3	2	5	2	-	1	2	8	1

Кількісні характеристики представництва іноземних легіонерів (табл.1.), що захищали кольори провідних клубів України «Динамо» Київ – 79 і «Шахтар» Донецьк – 75 у національному чемпіонаті по футболу у сезонах 2000-2020 рр.

Висновок. Під час вивчення кількісних показників залучення легіонерів у ФК «Динамо» Київ і ФК «Шахтар» Донецьк не виявлено вагомій різниці -79:75. Статистика співвідношення їх двобоїв становить 65 % до 35 % на користь донецької команди. Доцільно подальше вивчення селекційної роботи зазначених клубів з метою з'ясування вагомості внеску легіонерів у ефективність змагальної діяльності.

Література.

1. Дорошенко Е., Соболь Е. Фактори міграції в контексті впливу на результативність змагальної діяльності кваліфікованих футболістів. Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2018. Вип. 9. С. 51-54.
2. Ніколенко В. В. Байрачний О. В. Особливості розвитку футболу на сучасному етапі. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2012. №3. С. 17-20.
3. Поли Р. Глобалізація спорту (на прикладі футболу). Наука в олімпійському спорті. 2013. №4. С. 52-57.
4. Сушко Р. О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу) [монографія]. – Київ: Центр учбової літератури. 2017. 360 с.
5. Українська асоціація футболу (УАФ). Офіційний сайт. Код доступу: <http://www.ffu.ua/>

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Бірук Я.І.,

асистент кафедри фізики

Київського національного університету будівництва і архітектури

ТЕОРІЯ БОРА: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ

Впродовж всього існування цивілізації людство робило спроби систематизувати знання про будову матерії, починаючи від давнього Риму і до нашого часу. Перші, хто говорив про атомістичне вчення, були: Демокріт, Левкіп, Арістотель, пізніше Джон Дальтон, Ернест Резерфорд і найсуттєвіший вклад вніс Нільс Бор [4].

Відповідно до класичної фізики планетарна модель атома, запропонована Резерфордом, була нестійка, тому що, рухаючись по орбітах, електрон повинен був випромінювати електромагнітні хвилі і, втративши енергію, впасти на ядро. Виходячи з ідеї квантування енергії, висунутої раніше М. Планком в теорії випромінювання, Бор розробив і в 1913 році опублікував теорію атома. У цій теорії Бор показав, що планетарна структура атома і властивості його спектру випромінювання можуть бути пояснені, якщо вважати, що рух електрона підпорядковується деяким додатковим обмеженням - так званим постулатам Бора [2]

1. Випромінювання (поглинання) електромагнітного випромінювання атомів відбувається тільки при переході електрона між стаціонарними орбітами.

2. Звичайні закони механіки діють при знаходженні електрона на орбітах і не діють при переходах між ними.

3. Випромінювання монохроматичне і визначається виразом $E = h\nu$.

4. Якщо орбіта кругова, то момент імпульсу обертового електрона кратний $h / 2\pi$.

5. Стаціонарний стан визначається з умови того, що момент імпульсу кожного електрона щодо центру мас був би рівний $h / 2\pi$.

При цих положеннях за допомогою моделі атома Резерфорда Н. Бор зумів описати відомі на той час спектральні серії атома водню. Більш того, він передбачив інші серії, які були виявлені пізніше і названі потім за іменами їх першовідкривачів - Лаймана, Брекета і Пфунда. Побудована на цих постулатах і розвинена потім самим Бором та іншими фізиками теорія атома вперше пояснила особливу стійкість збереження атомом при порівняно слабких зіткненнях своєї структури і характеру спектру [5].

На рубежі 1915 і 1916 років Арнольд Зомерфельд (1868 - 1951) розвинув теорію Бора, розглянувши рух електрона по еліптичних орбітах і узагальнивши правила квантування Бора.

Бальмер, що мав значні заслуги в розробці заснованого Бунзенном і Кірхгофом спектрального аналізу, був першим, хто в емпірично знайденій формулі математично описав розташування спектральних ліній, які випускаються атомом водню при електричному розряді або при тепловому русі. Під безпосереднім впливом досліджень Штарка по динаміці атома Бору вдалося перекопирно, з точки зору фізики пояснити «серію Бальмера» і за допомогою своєї атомної моделі вивести запропоновану Бальмером формулу [4].

З факту чітких емісійних і абсорбційних ліній Бор зробив в дусі ейнштейнівського вчення про кванти світла висновок про те, що атом водню може існувати тільки при цілком певних енергетичних станах: при енергетичних рівнях, які відповідають цим станам. Теоретико-пізнавальний внесок Бора в розвиток атомної фізики полягає у встановленні двох принципів: відповідності та додатковості [3].

Принцип відповідності, який Бор висунув ще в 1916 році, означав, що квантова теорія може бути певним чином узгоджена з класичною теорією, тобто «відповідати» їй. Класична механіка блискуче підтвердилася не лише у всіх макрофізичних процесах, але також і у всіх мікрофізичних процесах, аж до руху атомів як цілого, що показала кінетична теорія матерії. Отже, нова атомна механіка повинна була привести зрештою до тих самих результатів, що і класична. Вона повинна була асимптотично перейти в класичну механіку для крайніх випадків великих мас або великих розмірів орбіт. Якщо значення елементарного кванта дії h розглядати як нескінченно малу величину або знехтувати ним, то практично діятимуть закони класичної фізики.

Якщо, наприклад, електрон в атомі водню переходить на орбіти, все далі віддалених від ядра, і нарешті повністю відривається від нього, то закони випромінювання квантової механіки з великим наближенням приймають форму законів класичної електродинаміки. Принцип відповідності передає, таким чином, зв'язок між двома такими, що суперечать один одному теоретичних побудов: мікрофізики і макрофізики, кордоні між якими визначаються константою Планка [1].

У 1927 році в Комо Бор виклав свій другий принцип - принцип додатковості, який зробив можливим несуперечливе тлумачення явищ квантової механіки. Основні висновки з'явилися під назвою «Квантовий

постулат і новий розвиток атомістики» в журналі «Naturwissenschaften», а в первинному варіанті англійською мовою в журналі «Нейчев».

Ця стаття Бора, в якій вперше містилося так зване Копенгагенське тлумачення квантової механіки, належить тим класичним документам фізичної науки, які безпосередньо послужили теоретичній підготовці атомного століття. Минуло понад два десятиліття, перш ніж висунута Планком ідея про кванти була настільки розвинена, що зробила можливим дійсне розуміння внутрішньоатомних закономірностей [4].

З поняттям корпусули було пов'язано уявлення про якийсь предмет, що має строго певну величину руху і в наразі знаходиться в строго визначеному місці, як це спостерігається в макросвіті, наприклад у кинутого м'яча, положення якого і швидкість руху в будь-який момент можуть бути точно виміряні і визначені.

За допомогою застосування поняття кванта в атомному вченні стало можливим вирішити загадку спектральних ліній і принаймні в загальних рисах пояснити різочу стійкості атомів, будову їх електронних оболонок і періодичну систему елементів. Теорія спектральних ліній Бора відкрила нову область досліджень.

Теорія Бора зробила величезний вклад в розвиток сучасного уявлення про будову атома, підійшовши, з одного боку, до розкриття законів спектроскопії і пояснення механізму випромінювання, а з іншого боку – до з'ясування структури окремих атомів і встановлення зв'язку між ними. Цю теорію використовують для знаходження спектру випромінювання атома, згідно якої атом володіє лише дискретними рівнями енергії. Завдяки принципу відповідності, який сформулював Бор у 1923 році, було знайдено зв'язок між коефіцієнтом пропорційності R і атомними константами e , m і h . Найважливішими результатами борівської теорії атома є: розрахунки радіуса кругової орбіти; кутової швидкості та орбітального моменту. Дана теорія дала великий поштовх для квантової механіки, хоч є некоректною відносно неї. Не зважаючи на недоліки будови атома Нільса Бора та на недосконалість його теорії (вона призначена лише для атома Гідрогену та водневоподібних моделей), її використовують при оцінних розрахунках енергетичних рівнів домішок напівпровідникових приладів, енергії спектра та інше. При обрахуванні за законами квантової механіки енергії електрона в кристалі на розв'язання поставленої задачі ми б затратили багато часу, проте досягнення мети стає набагато легше, якщо використати теорію Бора. Але при цьому потрібно враховувати діелектричну проникність матеріалу, ефективну масу електрона (дірки). Ця величина вводиться для того, щоб замість формули квантової фізики використовувати класичну. Поняття ефективної маси враховує особливості руху електрона в кристалах порівняно з вакуумом, тобто коли крім зовнішньої сили діє також і внутрішнє поле [1].

При створенні своєї теорії Бор ще не знав про інтерпретацію правил відбору через довжину хвилі де Бройля. Інакше він звернув би увагу на таку обставину. Якщо довжину хвилі де Бройля для електрона і протона розрахувати через їх швидкості в системі центра мас (а не відносні швидкості), то вони виявилися б однаковими. А це не піддається ніякій інтерпретації [6].

Нільс Бор і його школа поклали початок новому стилю дослідницької роботи в теоретичній фізиці. Час від світочів-одинаків, яке в особі Альберта Ейнштейна мало свого останнього видатного представника, сьогодні вже належить минулому і ніколи не повернеться.

Література:

1. E. Rutherford. The Scattering of α and β Particles by Matter and the Structure of the Atom// Philosophical Magazine. Series 6, vol. 21. May 1911.
2. Niels Bohr. On the Constitution of Atoms and Molecules, Part I// Philosophical Magazine 26 (151): 1-24; On the Constitution of Atoms and Molecules, Part II Systems Containing Only a Single Nucleus// Philosophical Magazine 26 (153): 476-502, 1913.
3. Arnold Sommerfeld. Atombau und Spektrallinien. - Braunschweig: Friedrich Vieweg und Sohn, 1919; Зоммерфельд А. Строение атома и спектры. Том 1, 2. М.: ГИТТЛ, 1956.
4. Einstein A. Zur allgemeinen Relativitätstheorie. Sitzungsber. preuss. Akad. Wiss., 1915, 44, 2, 778—786; Erklärung der Perihelbeivegung der Merkur aus der allgemeinen Relativitätstheorie. Sitzungsber. preuss. Akad. Wiss., 1915, 47, 2, 831—839; Die Grundlage der allgemeinen Relativitätstheorie. Ann. Phys., 1916, 49, 769—822; Nahemngsweise Integration der Feldgleichungen der Gravitation. Sitzungsber. preuss. Akad. Wiss., 1916, 1, 688—696; Kosmologische Betrachtungen zur allgemeinen Relativitätstheorie. Sitzungsber. preuss. Akad. Wiss., 1917, 1, 142—152; Über Gravitationwellen. Sitzungsber. preuss. Akad. Wiss., 1918, 1, 154—167.
5. Ильин В.А. История физики: учебн. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений/В.А.Ильин//М.: Издательский центр «Академия», 2003.-С. 192 -197.
6. Клапченко В.І. Відносність і гравітація. Проблемні питання фізики. Погляд через століття. Монографія. – К.: КНУБА, 2019. – 11—12 с.